

W

O

6 00
**Jeugd en seksueel
misbruik**

Justitiële verkenningen

verschijnt 9 maal per jaar jaargang 26 augustus

D

Justitie

**Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum**

Gouda Quint

C

6 00

Jeugd en seksueel misbruik

jaargang 26 augustus

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Kluwer. Het tijdschrift verschijnt negen keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
prof. dr. H.G. van de Bunt
mr. drs. J.M. Nelen
mr. dr. E. Niemeijer
drs. I. Passchier
mr. drs. P.J.J. van Voorst

Redactie

drs. M.A.V. Klein-Meijer
dr. B.A.M. van Stokkom
mr. P.B.A. ter Veer

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH 's-Gravenhage
fax: 070-370 79 48
tel.: 070-370 71 47
e-mail: pveer@best-dep.minjus.nl

WODC-documentatie

Voor inlichtingen:
Infodesk WODC, 070-370 65 53
e-mail: infodesk@wodc.minjust.nl
Internet-adres: www.minjust.nl/wodc

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen en instellingen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van Justitie. Degenen die in aanmerking denken te komen voor een gratis abonnement, kunnen zich uitsluitend schriftelijk wenden tot bovenstaand redactieadres. Andere belangstellenden kunnen zich tegen betaling abonneren. Zij dienen zich te wenden tot:
Libresso BV
Postbus 23
7400 GA Deventer
tel.: 0570-63 31 55

Administratie en adreswijzigingen

De abonnenentenadministratie wordt verzorgd door:
Libresso BV
Postbus 23
7400 GA Deventer
tel.: 0570-63 31 55
Adreswijzigingen kunnen worden doorgegeven door het adresstrookje toe te zenden aan Libresso.

Advertentie-exploitatie

Bureau Van Vliet BV
Postbus 20248
7302 HE Apeldoorn
tel.: 055-5 34 21 21, fax: 055-5 34 11 78

Beëindiging abonnement

Betaalde abonnementen kunnen tot uiterlijk 31 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Gratis abonnementen kunnen desgevraagd te allen tijde beëindigd worden.

Abonnementprijs

De abonnementsprijs bedraagt f 120,- per jaar; studenten en AIO's f 95,- (gedurende maximaal vijf jaar). Betaling geschiedt bij voorkeur met de te ontvangen accept-girokaarten.

Nabestellingen

Losse nummers kunnen worden nabesteld bij Libresso BV. De prijs van losse nummers bedraagt f 18,50 (exclusief verzendkosten).

Ontwerp

Hans Meiboom, Amsterdam

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de minister van Justitie weergeeft.

Voorwoord 5

dr. J.C.J. Boutellier

De pornografische context van zedenzaken; een beschouwing over de huidige seksuele moraal 9

prof. dr. R.A.R. Bullens en drs. J.E. van Horn

Daad uit 'liefde'; gedwongen prostitutie van meisjes 25

mr. drs. A. Ph. van Wijk

Jeugdige zedendelinquenten; typen, recidivepatronen en criminele carrières 42

drs. J. Hendriks en drs. B.J. van Roozendaal

Behandeling van jeugdige zedendelinquenten 56

mr. S. Meuwese

Aangifte van seksueel misbruik; een verkenning onder jeugdige slachtoffers 68

C.S. Groeneveld

Kinderporno en ontuchtzaken; problemen bij de opsporing 78

mr. drs. E. Rassin

Bewijsproblematiek in misbruikzaken; getuigenverklaringen van jeugdige slachtoffers 90

drs. Ed. Leuw

Toezicht op 'pedoseksuele' delinquenten; Engelse en Amerikaanse regelingen bruikbaar voor Nederland? 101

dr. C.C.J.H. Bijleveld, drs. R.F. Meijer en L. Prins

Verdachten van een pedoseksueel delict; een verkenning op basis van politiegegevens 1998 119

Summaries 125

Jaarnaal 129

Literatuuroverzicht 134

Algemeen 134

Strafrecht en strafrechtspleging 135

Criminologie 136

Gevangeniswezen/tbs 139

Jeugdbescherming en -delinquentie 140

Verslaving 142

Slachtofferstudies 142

Preventie van criminaliteit 144

Boeken en rapporten 146

Vorig jaar ontstond grote maatschappelijke onrust ten gevolge van een aantal zeer ernstige seksuele geweldsdelicten. In enkele plaatsen demonstreerden buurtbewoners tegen de veronderstelde aanwezigheid van pedoseksuelen in de buurt. Actievoerders uit Bolsward kondigden aan dergelijke personen uit hun buurt te weren. In Urk, Rijswijk en Amsterdam-Oost vonden volksgerichten plaats. Een grote meerderheid van de burgers wenst strengere maatregelen tegen (pedo)seksueel geweld. Sommigen opperen om naar Amerikaans voorbeeld de namen en adressen van pedofielen te publiceren. Ook justitiële en psychiatrische deskundigen typeren het huidige toezicht op bekende geweldplegers als te coulant. Lustremmende medicijnen en preventieve opsluiting zouden voor dergelijke personen zijn geïndiceerd. De directeur van Reclassering Nederland meende dat gewelddadige pedoseksuelen levenslang zouden moeten worden opgesloten. Tenslotte brandde tijdens de behandeling van de Justitiebegroting in november 1999 een discussie in de Tweede Kamer los waarin een hausse aan maatregelen in overweging werd gegeven. Boutellier zegt daarover in dit nummer: 'Opgewonden kamerleden strooiden met recidivecijfers en termen als chemische castratie en levenslang, en leken tegen elkaar op te bieden met termijnen waarbinnen ontslagen zedendelinquenten onder toezicht moeten blijven van de reclassering.'

Niet verwonderlijk dat veel deskundigen de parlementariërs een gebrek aan distantie hebben verweten. Anderen waarschuwen tegen een heksenjacht en het mobiliseren van de volkswede en benadrukken dat niet elke pedofiel een fysieke bedreiging vormt voor kinderen. Weer anderen wijzen erop dat de emoties die zedenmisdrijven oproepen, een goede rechtsgang in de weg staan: veel verdenkingen blijken verzinsels te zijn; bewijs lijkt van ondergeschikt belang te worden.

Er is weinig bekend over zedendelinquenten, de aantallen en achtergronden, hun motieven en persoonlijkheidskenmerken, en bij welke typen gevaar bestaat voor recidive. Ook is er weinig bekend over de vraag welke behandeling bij welke dader past. Onderzoek staat in Nederland nog in de kinderschoenen. Dit nummer poogt zicht te bieden op de kenmerken van jeugdige zedendelinquenten en inventariseert allerlei problematische aspecten op het vlak van justitiële aanpak, preventie en behandeling.

In het openingsartikel gaat J.C.J. Boutellier na tegen welke sociaal-culturele achtergrond de huidige zedendelicten gezien kunnen worden. Hij constateert dat juist in een tijdperk van ongekende openheid rond seksualiteit kinderporno en pedoseksualiteit bijzonder veel morele verontwaardiging teweegbrengen. Boutellier besteedt veel aandacht aan moderne veeleisende relaties die onder permanente druk staan van mogelijke beëindiging. Veel mannen kunnen hiermee niet overweg. Hun

onvermogen tot intimiteit drijft hen in een isolement, terwijl hun seksuele beleving, gevoed door het pornografische appel van de media en de seksindustrie, vaak een dwangmatig karakter krijgt. De alomtegenwoordigheid van pornografie enerzijds en de gelijkwaardigheid binnen de relatie anderzijds leidt voor mannen tot de paradoxale situatie 'dat seksuele lust ongeremd kan worden beleefd binnen een situatie die steeds hogere eisen stelt aan de zelfcontrole ten opzichte van vrouwen'. Binnen die context, verschijnt seksueel geweld 'als een desperate poging van sommige mannen om hun seksuele identiteit te vestigen ten koste van vrouwen (en kinderen)'. Het onbehagen dat de huidige pornografische cultuur genereert, spitst zich volgens Boutellier toe op de uitwassen daarvan, met name kinderporno. Kinderporno wordt heftig afgewezen: 'alleen al het woord pedofilie heeft een demonische bijklank gekregen.'

Vervolgens komt een praktijkstudie naar seksuele exploitatie aan bod. Prof. R.A.R. Bullens en J.E. van Horn gaan nader in op de processen van *grooming*, dat wil zeggen de recruitering van jonge meisjes door pooiers, en hun inlijving in de wereld van gedwongen prostitutie. Op basis van politie- en persoonsgegevens van zestien meisjes laten de auteurs zien hoe de meisjes gerecruiteerd werden door zogenaamde *loverboys*. Deze *loverboys* hanteerden verschillende verleidingsstrategieën, zoals het schenken van dure cadeautjes, om de meisjes verliefd op hen te laten worden. De meest effectieve techniek om de meisjes vervolgens in de prostitutie in te lijven, was het dreigen met en het gebruik van fysiek geweld. Naast geweld maakten de pooiers gebruik van misleiding en chantage (dreigen ouders in te lichten of terug naar huis te brengen). Eenmaal ingelijfd werd het voor de meisjes steeds moeilijker zich los te maken. Ze waren angstig, werden emotioneel afhankelijk en verkeerden in een isolement. De politie werd als vijand gezien.

Na deze beschrijvende artikelen – van brede maatschappelijke context tot casus – worden jeugdige zedendelinquenten aan een analyse onderworpen. A.Ph. van Wijk gaat na wat de persoonskenmerken en recidivepatronen zijn van deze groep. Hij geeft eerst een overzicht van buitenlandse onderzoeken waarin de dadertypologie gebaseerd is op ofwel persoonlijke achtergronden van de plegers (van de neiging tot experimenteren tot obsessieve agressie), ofwel op aard van de delicten: *hands-off* delicten zoals exhibitionisme en *hands-on* delicten zoals verkrachting en misbruik. Wat recidivepatronen betreft blijken vooral *hands-off* delinquenten een hoog recidivepercentage te hebben. Van Wijk bespreekt vervolgens de schaarse Nederlandse onderzoeksresultaten naar jeugdige zedendelinquenten. Op basis van eigen onderzoek onderscheidt hij generalisten (die allerlei soorten delicten plegen) en specialisten (die zich toeleggen op zedenmisdrijven). Criminele carrières blijken vooral in de eerste groep voor te komen. De groep specialisten is zeer klein.

J. Hendriks en B.J. van Roozendaal vestigen de aandacht op de behandeling van jeugdige zedendelinquenten. De mogelijkheden tot behandeling variëren van lichte vormen van training (taakstraf Rutgers Stichting),

tot zware vormen van ambulante behandeling (Ambulant Bureau Jeugdzorg) en intensieve intramurale vormen van behandeling (Harreveld). De auteurs pleiten ervoor dat de factoren die van belang zijn voor een matching van behandelingsmogelijkheden zorgvuldig worden onderscheiden. Daartoe behoren persoonlijkheidsfactoren, gezinsfactoren en delictgerelateerde factoren. Bovendien zou iedere jeugdige zedendelinquent aan een persoonlijkheidsonderzoek moeten worden onderworpen. Met het oog op het voorspellen van recidive is het van belang dat inzicht wordt verkregen in eerder gepleegd misbruik, in de geschiedenis van afwijkend gedrag en de duur van misbruik en politiecontacten voor het zestiende jaar.

Vervolgens komen drie artikelen aan bod waarin problematische aspecten bij de opsporing en vervolging van zedenmisdrijven worden belicht. S. Meuwese wijst er in zijn bijdrage op dat de aangifte van seksueel misbruik van jongeren door vele factoren bemoeilijkt wordt. Voor jongeren is het bijzonder moeilijk om daders bij de politie aan te geven, zeker in geval van incest. In de meeste gevallen zijn ze immers van hen afhankelijk. Tot de sleutelfactoren die de aangiftebereidheid bepalen behoren de sociale positie en leeftijd van het slachtoffer, de rol van therapeuten en hulpverleners en de opstelling van de politie. Ook het klachtvereiste - dat overigens wordt afgeschaft - , een middel van het slachtoffer of zijn/haar vertegenwoordigers of belangenbehartigers (Raad voor de Kinderbescherming) om vervolging van seksueel misbruik mogelijk te maken, blijkt politieel onderzoek van zedenmisdrijven in de weg te staan. Zonder klacht geen vervolging.

C.S. Groeneveld gaat in op de problemen en dilemma's die de politie tijdens haar opsporingswerkzaamheden ondervindt. Wat de opsporing van kinderporno-bezitters betreft richt de politie de aandacht voornamelijk op internet. Tachtig procent van het kinderporno-materiaal op internet stamt uit de jaren 1960-1975, waaronder de zogenaamde Lolita-opnames. Maar het aantal nieuw vervaardigde afbeeldingen neemt volgens Groeneveld toe. Een van de problemen waar de politie op stuit is dat foto's steeds vaker digitaal worden veranderd. Onduidelijk is of het aangetroffen materiaal echte kinderen afbeeldt. Een tweede probleem is dat op foto's van kinderen een seksueel getinte gedraging zichtbaar moet zijn wil er van een overtreding sprake zijn. Een heel ander probleem waarvan Groeneveld verslag doet is het verhoor van jeugdige slachtoffers. Kinderen blijken vaak niet in staat om de dingen die hen zijn overkomen te vertellen, laat staan adequaat te vertellen. Dat ligt zeer precair omdat het verhaal van een jong kind vaak het enige bewijs kan leveren.

E. Rassin gaat nader in op de betrouwbaarheid van verklaringen van jeugdige slachtoffers. Ook hij wijst erop dat er sprake is van bewijs-schaarste, aangezien de verklaringen van het slachtoffer de enige houvast bieden. Deze getuigenverklaringen kunnen beïnvloed zijn door suggestieve vraaggesprekken met mensen uit de omgeving van het slachtoffer. Soms worden jeugdigen verklaringen in de mond gelegd en

kunnen hardnekkige pseudo-herinneringen aan de seksuele handeling ontstaan. Het bij herhaling aanbieden van suggestieve informatie kan leiden tot overdrijvingen en volledig onjuiste verklaringen tijdens latere verhoren. Volgens Rassin is het bepalen van de geloofwaardigheid van verklaringen vanuit gedragswetenschappelijke invalshoek een moeilijk karwei. Vaak ontbreekt het aan accuratesse. Niettemin wordt het belang van bijdragen van gedragsdeskundigen aan juridische besluitvorming vaak overschat, ook door rechters. Dat leidt er volgens Rassin toe dat in geval van ernstige zedenmisdrijven rechters snel overtuigd lijken te raken van de schuld van verdachten.

Het nummer sluit af met twee artikelen over pedofilie. Ed. Leuw (WODC) gaat in zijn artikel na of de preventieve maatregelen die in de Verenigde Staten en in Engeland recentelijk zijn genomen om het gedrag van pedoseksuelen te controleren (registratie en monitoring) in Nederland navolging verdienen. In de Verenigde Staten is een grootschalige praktijk van *community notification* ingevoerd (informatie aan burgers over seksuele geweldplegers in hun woonomgeving), terwijl de gevaarlijkste subgroep van daders preventief kan worden opgesloten of onder intensief toezicht kan worden gesteld. In Engeland is nieuwe wetgeving ontwikkeld die seksuele geweldplegers verplicht zich te melden bij de plaatselijke politie. Tevens blijven ze langer onder toezicht van de reclasering. Volgens de auteur sluit het Engels model van sociale controle beter aan bij de Nederlandse tradities van overleg en integratie dan de op uitsluiting gebaseerde Amerikaanse praktijken. *Community notification* zou binnen de Nederlandse samenleving een oneigenlijk en polariserend instrument zijn. Wel wijst Leuw erop dat beperkte notificatie, bijvoorbeeld het in specifieke gevallen op de hoogte stellen van de schoolleiding of buurtwerkers, zinvol zou kunnen zijn. Vooral langdurig en intensief toezicht, deels volgens het Engels model, acht hij van groot belang voor de kleine groep gewelddadige pedoseksuelen.

Tenslotte schetsen C.C.J.H. Bijleveld, R.F. Meijer en L. Prins in hun bijdrage het profiel van verdachten van pedoseksuele delicten (gemeenschap met personen beneden de 16 jaar; ontucht; uitlokken van ontucht). Zij baseren zich daarbij op HKS-gegevens over 1998. Het blijkt dat de daders voor het overgrote deel man zijn (30 : 1) en overwegend van Nederlandse afkomst (5 : 1). Die cijfers wijken af van de overige geweldsdelicten. Voor die delicten valt de proportie vrouwen en personen van allochtone afkomst hoger uit. De auteurs menen dat deze resultaten verklaard kunnen worden door de verwachting dat zich een aanzienlijk deel incest-verdachten in de populatie bevindt. Wat recidive betreft constateren zij dat slechts één op de twaalf pedoseksuele verdachten in 1998 een bekende is van de politie. Om die reden zal monitoring of preventie dus slechts een relatief gering aantal gevallen kunnen afvangen. Veel monitoring zal ook 'voor niets' zijn.

De pornografische context van zedendelicten

Een beschouwing over de huidige seksuele moraal

dr. J.C.J. Boutellier*

De behandeling van de Justitiebegroting over het jaar 2000, in november 1999, liet ongekende taferelen zien. Zij stond vrijwel geheel in het teken van kinderporno, zedenmisdriven en de effectiviteit van de tbs voor zedendelinquenten, terwijl deze onderwerpen toch slechts een betrekkelijk gering onderdeel vormen van het justitie-beleid en de begroting van ruim tien miljard. Opgewonden kamerleden strooiden met recidivecijfers en termen als chemische castratie en levenslang, en leken tegen elkaar op te bieden met termijnen waarbinnen ontslagen zedendelinquenten onder toezicht moeten blijven van de reclassering. 'De kamerleden buitelden over elkaar heen', stond in diverse krantenberichten te lezen. En de minister van justitie verzuchtte dat hij nog wel de enige leek die het hoofd koel hield.

De zedendelinquent, en meer in het bijzonder de kinderverkrachter, vormde in de Kamer een culminatiepunt van politieke strijd, ondanks het feit dat er sprake was van volledige consensus over de ernst van diens daden en het belang van een effectieve bestrijding. Het debat deed denken aan de analyse van 'morele paniek' zoals die door de criminoloog Stanley Cohen in de jaren zeventig werd gegeven. 'Society appears to be subject, every now and then, to periods of moral panic. A condition, episode, person or group of persons emerges to become defined as a threat to societal interests' (Cohen, 1973, Introduction). Het zondebok-effect leek in volle werking in de toespitsing van het debat over criminaliteit en veiligheid op de kinderverkrachter.¹

Hoewel het, intellectueel gesproken, verleidelijk is dit debat in deze termen af te doen, lijkt het zinvoller te proberen 'de realiteit' van de commotie te begrijpen. De ernst van de besproken delicten staat buiten kijf, de maatschappelijke verontwaardiging is begrijpelijk en de behoefte om een antwoord te vinden op deze delicten behoort dus tot de politieke verantwoordelijkheid. De heftigheid van de emoties is invoelbaar voor iedereen; zedendelinquentie is een zaak die niemand koud laat. Tegen die achtergrond zou ik de vraag willen stellen naar de culturele context waarbinnen zedendelinquentie en de reactie erop zich voordoen. Daar-

* De auteur is onder andere verbonden aan de Afdeling strafrecht en criminologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

bij gaat mijn aandacht met name uit naar de 'zedelijke' context oftewel de actuele seksuele moraal.

Bij een eerste beschouwing van deze vraag valt op dat seksualiteit een zeer dominante – historisch wellicht uniek prominente – plaats inneemt in het openbare leven. Seksueel getinte uitingen zijn overal en permanent aanwezig, in videoclip, reclame-uitingen, de commerciële televisie en internet. Tezelfdertijd is er in de omgangsvormen tussen de seksen sprake van een grote prudentie, die ook in politieke zin wordt bevestigd.² In de jaren tachtig ging de aandacht met name uit naar seksueel misbruik in huiselijke kring;³ in de jaren negentig spitst het debat zich vooral toe op kinderporno en pedoseksueel geweld. Hoewel beide seksuele perversies vrijwel altijd zijn afgewezen (op een korte periode in de jaren zeventig na), is het desalniettemin opmerkelijk hoe zij het publieke debat zijn gaan beheersen.

In deze beschouwing ben ik geïnteresseerd in de vraag welke betekenis zedendelicten hebben in een tijdperk van ongekende openheid rond seksualiteit. Voor de behandeling van deze vragen zal ik eerst een beschrijving geven van de ontwikkeling van de seksuele moraal. Daarbij laat ik me vooral leiden door een boek van Anthony Giddens (1993) over dit onderwerp. Vervolgens spits ik de vraagstelling toe op de betekenis van pornografie, de productie, de consumptie en de consequenties daarvan. Tot slot zal ik ingaan op de vraag waarom juist kinderporno en pedodelinquentie momenteel zoveel morele verontwaardiging genereren.

Seksuele identiteit

Seks is als biologische faculteit een gegeven, maar cultureel gesproken 'a many possibilities thing'. Iedere cultuur genereert eigen vormen om seksuele activiteit te reguleren. Deze culturele regulering kan aan grote veranderingen onderhevig zijn. In haar boek *Erotic wars* (1990) doet Lilian Rubin verslag van de ontwikkeling van de seksualiteit in de twintigste eeuw. Zij doet dit aan de hand van interviews met duizend heteroseksuelen van alle leeftijden. De ervaringen van haar gespreksgenoten documenteren over een periode van circa vijftig jaar een spectaculaire verandering in de wijze waarop seks wordt beleefd en bedreven. De verhalen bevestigen het *common sense* beeld dat seks van een heimelijke en moi-

- 1 Affaires waarin geen bewijs gevonden kan worden voor verondersteld seksueel misbruik, zoals destijds in Oude Pekela, worden vaak in deze termen begrepen (Rossen, 1989).
- 2 Onlangs besloot bijvoorbeeld de Europese Commissie tot een groot programma tegen seksueel geweld en ongewenste intimiteiten in de werksfeer.
- 3 Zie voor een analyse van seksueel misbruik (Boutellier, 1993, hfst. 5). In deze analyse heb ik drie ontwikkelingen beschreven: de opkomst van de vrouwenbeweging, de veranderde positie van het kind als zelfstandig subject, en de rol van de psychotherapie. Voor de verschuiving van de aandacht naar seksueel misbruik naar (gewelddadige) pedoseksualiteit lijkt het van belang de ontwikkeling van de seksuele moraal daarbij te betrekken.

zame toestand is uitgegroeid tot een prominente alledaagse aangelegenheid.

Men heeft tegenwoordig – in vergelijking met de oudere generaties – seks op jongere leeftijd, met meer partners en in gevarieerder vormen. Deze veranderingen gelden, volgens Rubin, voor meisjes sterker dan voor jongens. Het meest opvallende aan de door Rubin opgetekende verhalen is misschien nog wel de openheid waarmee ze worden verteld. Seks is ‘bespreekbaar’ geworden, of misschien beter, men praat – desgevraagd – graag over de eigen seksualiteit. Het lijkt wel alsof men over seksuele ervaringen en opvattingen moet reflecteren en spreken; seks is klaarblijkelijk van levensbelang voor de respondenten.

De relatie tussen ‘het zelf’ en seksualiteit staat centraal in het boek *The transformation of intimacy; sexuality, love and eroticism in modern society* van Anthony Giddens (1992). Hij sluit hierbij aan op het werk van Foucault (1975) en bouwt voort op zijn eigen werk over de consequenties van de moderniteit (Giddens, 1990) voor de zelfopvatting. In een wereld waarin tradities steeds meer naar de achtergrond zijn gedrongen maken we permanent keuzes in wat we met ons leven willen, wie we willen zijn, en op wat voor manier. In dat verband wordt wel gesproken van ‘*life politics*’ of ‘identiteitspolitiek’. Giddens beschrijft hoe de moderne tijd, die zijn oorsprong vond in de Verlichting, is geëvolueerd tot een reflexieve moderniteit, waarin het denken en spreken over ‘het zelf’ een kernstuk is geworden. Het persoonlijke leven werd een open project, dat gepaard gaat met nieuwe verwachtingen, eisen en angsten.

In zijn boek over intimiteit analyseert Giddens hoe deze identiteitspolitiek in de loop van de twintigste eeuw steeds meer in de sleutel van de seksualiteit is komen te staan. Met name in de laatste decennia heeft zich in deze zin een ware revolutie voltrokken door de opkomst van wat hij – met een wat moraliserende term – *plastic sexuality* noemt, dat wil zeggen seksualiteit die op geen enkele wijze nog gebonden is aan de reproductie. ‘Plastic sexuality can be moulded as a trait of personality and thus is intrinsically bound up with the self’ (Giddens, 1992, p. 2). Het hebben van ‘seks om de seks’ is een legitieme optie waar men op een of andere manier, en in verschillende fasen van het leven, een positie in moet kiezen, zonder zich geleid te weten door traditionele opvattingen.⁴ De moderne mens ‘is’ niet seksueel, maar ‘heeft’ een seksuele zelfopvatting.

Giddens wijst erop dat homoseksuelen in dit opzicht trendsettend zijn geweest. Zij hadden reeds veel eerder te kiezen voor een seksuele levensstijl. Deze homoseksuele identiteitspolitiek liep niet alleen voorop omdat zij geen tradities kende en plaatsvond zonder de mogelijkheid c.q. het risico van bevruchting. Kenmerkender was dat een seksuele levensstijl werd ontwikkeld tussen ‘gelijken’. Zonder biologische risico’s, culturele

4 Dat wil niet zeggen dat traditionele opvattingen geen rol meer spelen, maar deze dienen te concurreren met andere opties, en zijn daarmee in feite ook een keuze geworden.

tradities of sekseverschillen ontwikkelde zich een seksuele reflexiviteit, die in een later stadium ook voor heteroseksuelen was weggelegd. 'Sexuality functions as a malleable feature of self, a prime connecting point between body, self-identity and social norms' (Giddens, 1992, p. 15).

Giddens bouwt met deze these voort op het werk van Michel Foucault die in zijn *Geschiedenis van de seksualiteit* (Nederlandse vertaling, 1984) erop heeft gewezen dat de oorsprong van 'de seksuele identiteit' – dat wil zeggen de definiëring van de eigen subjectiviteit in termen van seksuele geaardheid, bijvoorbeeld 'de homoseksueel' – teruggaat tot in de achttiende eeuw. Zij is het product van de moderniteit, meer in het bijzonder wanneer de wetenschap van de seksualiteit haar intrede doet. Het is in dit verband illustratief dat het begrip seksualiteit pas aan het eind van de negentiende eeuw werd toegepast op mensen (voordien werd het gebruikt in de zoölogie).⁵ In lijn met zijn eerdere werk over het ontstaan van de gevangenis (en de criminologie) en het asiel (en de psychiatrie) begrijpt Foucault het ontstaan van de seksuele identiteit als moment in de verfijning van de macht.

De gevangenis en het asiel vormden volgens Foucault de fysieke vorm van een steeds gedetailleerdere kennisproductie en verfijndere controle over de condities en gedragingen van individuen. Hij spreekt dan ook over de microfysica van de macht. In *Geschiedenis van de seksualiteit* concentreert hij zich op de identiteitspolitiek van de moderniteit. 'The subject is invited to produce a discourse of truth about his sexuality which is capable of having effects on the subject himself', zo vat Giddens (p. 20) de positie van Foucault samen. Erotisch plezier wordt seksualiteit; seksuele variëteiten worden gebonden aan identiteiten; er ontstaat een 'waarheid' over seksueel gedrag, waar eerst alleen een 'werkelijkheid' bestond – die alleen in morele en niet in wetenschappelijke zin werd gewaardeerd.

Seksualiteit werd aan het einde van de negentiende eeuw een bron van zorg, een vorm van gedrag waar 'oplossingen' voor nodig waren, en waaromheen machtsvertogen werden opgebouwd, ten opzichte van vrouwen, van homoseksuelen en van kinderen. De 'ontdekking' van de seksuele identiteit was, aldus Foucault, van belang voor de formatie en consolidatie van moderne sociale instituties, zoals het gezin, de school en de gereguleerde arbeid. Deze identiteitspolitiek rond seksueel gedrag krijgt des te meer reliëf indien zij wordt afgezet tegen de 'care of self' van de Grieken, die meer in het teken stond van de ascese en van de voeding.⁶ En tot ver in de twintigste eeuw was het godsgeloof – en de worste-

5 In 1889 verschijnt wordt het begrip seksualiteit geïntroduceerd in een medisch boek als verklaring van vrouwenziektes.

6 Dit vormt het onderwerp van het derde deel van Foucaults *Geschiedenis van de seksualiteit* (1984, Nederlandse vertaling, 1985).

ling daarmee – een centraal thema in de identiteitsbeleving. De seksuele kern van de moderne zelfopvatting is dus niet vanzelfsprekend.

Volgens Foucault kwam 'de seksuele identiteit' op de culturele agenda te staan lang voor de seksuele revolutie van de jaren zestig. Om die reden wijst hij het idee af dat seksualiteit werd onderdrukt (de onderdrukkingstheorie) om in de jaren zestig te worden 'bevrijd'. De seksuele identiteit heeft zijn wortels in een ver verleden.⁷ Deze historische traceringswijze van de huidige zelfopvatting is op zichzelf waardevol, maar zij doet weinig recht aan de radicale veranderingen die nadien plaatsvonden. Giddens bestrijdt in dat verband de suggestie dat er een directe lijn loopt van het Victoriaanse tijdperk tot heden. Dit wordt met name zichtbaar in de verhalen die door Rubin werden opgetekend, waarin de ervaringen van deze 'seksuele identiteiten' centraal staan. De beleving van behoeften, codes en normen vertalen zich in, wat ik zou willen noemen, een 'mentaliteit', waarin seksualiteit een steeds centralere betekenis krijgt. Met Rubin kunnen we constateren dat deze mentaliteit in de twintigste eeuw radicaal is veranderd.

Intimiteit, erotiek en seksueel geweld

Om deze transformatie van de seksuele mentaliteit te begrijpen is Foucaults verwijzing naar een op 'het zelf' geconcentreerde microfysica van de macht enigszins onbevredigend. Zij doet in ieder geval weinig recht aan de realiteit van de seksuele moraal en beleving en de recente veranderingen daarin. Met Giddens acht ik een zelfstandige analyse van de moderne seksuele moraal aangewezen; hij spreekt daarbij van een analyse van de intimiteit.⁸ Het huwelijk veranderde in de loop van de negentiende eeuw van een primair economisch verbond in een romantische relatievorm. Huwelijkse rechten en plichten kregen een mentale aankleding van wederzijdse verlangens en verwachtingen, die vooral de positie van de vrouw ten goede kwam. Van mannen werd meer deugdzaamheid geëist⁹ en vrouwen ontworstelden zich geleidelijk aan de reproductiedwang van het traditionele huwelijk.

Het romantische ideaal van een op de partner gerichte verhouding werd – in ieder geval als mentale voorstelling – gemeengoed. Dit ideaal

7 'Formuleren we nu de algemene hypothese die ik in dit boek naar voren breng. De maatschappij die in de achttiende eeuw tot ontwikkeling komt - ongeacht of men die nu burgerlijk, kapitalistisch of industrieel noemt - is de seks niet tegemoet getreden met een fundamentele weigering om haar te erkennen. Zij heeft integendeel een heel apparaat in gang gezet om ware vertogen over seks te produceren. Niet alleen heeft zij veel over de seks gesproken en eenieder gedwongen erover te spreken, maar zij heeft het op zich genomen haar in regels gevatte waarheid te formuleren' (Foucault, 1984, p. 71)

8 Ik geef de voorkeur aan het begrip mentaliteit omdat deze meer ruimte biedt voor de beschrijving van de keerzijden van deze ontwikkeling.

9 Illustratief in dit verband is de leuze van de eerste golf van de Engelse vrouwenbeweging: Votes for Women; Chasticy for Men.

veronderstelde 'intimiteit', hetgeen iets anders is dan lust en seksuele passie: 'it presumes a psychic communication, a meeting of souls which is reparative in character' (p. 45). De romantische liefde is gericht op een toekomst, en impliceert verhalen over het zelf en de ander – met alle problemen vandien.¹⁰ Daarin onderscheidt de romantische liefde zich van de gepassioneerde liefde, die volgens Giddens als een min of meer universeel fenomeen kan worden gezien, en die – bijvoorbeeld in de aristocratie – was losgekoppeld van het gearrangeerde huwelijk. De 'ars erotica' werd – door mannen – genoten buiten de gevestigde relatie om, met prostituées, concubines en maitresses. De romantische liefde creëerde de mentaliteit waarbinnen 'the quest of self-identity' zich kon ontvouwen. Zij is gebaseerd op een zelfbeeld dat wordt ontleend aan de kwaliteit van de relatie met de partner, waarin seksualiteit een afgeleide rol speelt.

Met de opkomst van de gezinsplanning en de anti-conceptie aan het begin van de twintigste eeuw kon de seksuele beleving zich losmaken van de voortplanting. De introductie van de pil in de jaren zestig maakte het mogelijk dat deze ontkoppeling algemeen werd. Daarmee ontstond met name voor vrouwen de mogelijkheid om een eigen seksualiteit te claimen die niet langer werd bepaald door reproductie, tradities en mannelijke dominantie. Om die reden is Giddens van mening dat een nieuwe fase in de verhouding tussen de seksen is ingegaan. De huidige seksuele mentaliteit kenmerkt zich door de erosie van dit romantische ideaal: 'In the current era, ideals of romantic love tend to fragment under the pressure of female sexual emancipation and autonomy' (p. 61).

Vanuit de romantische intimiteit ontwikkelde zich, in combinatie met de democratisering van de anti-conceptie, een nieuwe, hedendaagse 'special relationship', die door Giddens 'confluent love' wordt genoemd. In deze nieuwe relatievorm tussen potentieel gelijkwaardige partners vloeit intimiteit samen met de 'ars erotica', echter zonder de trouw voor het leven van het romantische huwelijk. De seksuele beleving treedt binnen het romantische ideaal op de voorgrond, begeleid door therapeutische hulpverlening, seksuele voorlichting, populaire tijdschriften en de massamedia. De relatie moet als het ware totaal zijn. Een dergelijke relatie is vanzelfsprekend niet onproblematisch. De verwachtingen zijn hooggespannen en de teleurstellingen navenant. 'Confluent love presumes intimacy: if such love is not achieved, the individual stands prepared to leave' (p. 84).

De moderne complete relatie staat onder een permanente druk van mogelijke beëindiging; zij veronderstelt een proces van hernieuwing en herijking. "The "seperating and divorcing society" of today appears as an

10 Giddens zegt dat het belang van Freud niet schuilt in zijn articulatie van de moderne pre-occupatie met seks, maar dat hij 'disclosed the connections between sexuality and self-identity ... and ... showed those connections to be problematic'. (p. 30) De psychoanalyse leverde een setting op voor een 'reflexive ordered narrative of self' (p. 31).

effect of the emergence of confluent love rather than its cause' (p. 61). Deze radicale ontwikkeling van de intimiteit is 'about sex and gender, but is not limited to them' (p. 96). Zij strekt zich uit tot de ethiek van het persoonlijke leven, waarin over keuzes en beslissingen wordt gereflecteerd, geargumenteed en onderhandeld. Zij geldt evenzeer voor de relatie tussen ouders en kinderen, waarin het gezag is geëgaliseerd en kinderen een eigen stem hebben gekregen. 'People have to work out how to treat relatives and, in doing so, construct novel ethics of day-to-day life' (p. 98).

Deze druk heeft de meeste consequenties voor mannen die de voor hen voordelige traditionele conventies zagen verdwijnen: de mannelijke dominantie, de dubbele moraal, het recht op een mannelijke 'natuur'. Met name de mannelijke beleving van seksualiteit krijgt binnen deze context een problematisch en veelal dwangmatig karakter. Giddens beschrijft ter illustratie hiervan de obsessieve verslaving aan seks, die in Amerika leidde tot Sex Addicts Anonymous-groepen.¹¹ De aan seks verslaafde man verschilt van de Don Juans en Casanova's van vroeger tijden, omdat de 'verleiding' in een geëmancipeerd tijdperk haar betekenis heeft verloren. Vrouwen zijn meer beschikbaar voor de liefde, met dat verschil dat zij in hun keuzes autonoom en gelijkwaardig zijn. Het verlies van de traditionele inbedding leidde tot een geïsoleerde en paradoxale seksuele beleving ten opzichte van 'lustobjecten', die zich als 'autonoom subject' opstellen.

Seksueel geweld – in de letterlijke zin des woords – kwam in vroeger tijden vooral voor in de marges van het sociale leven, zoals in oorlogssituaties. Weliswaar kan het seksuele gedrag dat voortvloeide uit de mannelijke dominantie op zichzelf als gewelddadig worden gezien, maar binnen de morele context van die tijden was daarbij geen sprake van normoverschrijdingen. De patriarchale dominantie van mannen omvatte ook de seksuele verhouding, maar deze lag ingebed in een geheel van wederzijdse verwachtingen en codes. De macht van mannen was in het verleden 'geregeld' in termen van rechten, eigendom en beperkte plichten.¹² Deze plichten lagen in de sfeer van hoffelijkheid en bescherming. Men zou in dit verband kunnen spreken van een 'patriarchaal bepaald evenwicht' dat per saldo in het voordeel was van mannen, maar een zekere bescherming bood aan vrouwen. Gewelddadige seksualiteit vormde een breuk ten opzichte van een ongelijkwaardig, maar genormeerd, evenwicht tussen de seksen.

De gelijkwaardigheid van vrouwen in de openbaarheid, de arbeidsverhoudingen, het huwelijk en de seksuele omgang biedt een totaal andere context voor seksueel geweld. Het vormt nu niet langer een uitzonderlijke toestand ten opzichte van een overigens toch al ongelijke verhouding tussen de seksen. Het is veeleer te begrijpen als een inbreuk op een

11 Waarvan overigens ook veel vrouwen lid zijn.

12 Sibø van Ruller wees mij erop dat verkrachting in de vorige eeuw werd bestraft als 'eigendomsdelict' ten opzichte van de echtgenoot.

op gelijkwaardigheid gebaseerde seksuele mentaliteit. Seksueel geweld is te beschouwen als een meedogenloze afwijzing van de vrouwelijke autonomie, een doorbraak van macht binnen een context van gelijkwaardigheid. Het markeert in die zin het mannelijk onvermogen tot intimiteit. 'A large amount of male sexual violence stems from insecurity and inadequacy rather than from a seamless continuation of patriarchal dominance. Violence is a destructive reaction to the waning of female complicity' (p. 122). Zo beschouwd is sprake van de paradoxale situatie dat vrouwelijke autonomie bij tijd en wijle haar eigen gewelddadige onderschikking creëert.

De pornografische context

De radicale ontwikkeling in de seksuele mentaliteit voltrekt zich binnen het gelijkwaardiger worden van relaties, en de hoge eisen die van daaruit aan partners worden gesteld. Er is meer openheid, een grotere variatie in lustbeleving, meer promiscuïteit. In deze ontwikkeling kregen perverse vormen van seksualiteit de betekenis van variëteiten. Deze ontwikkeling ging geleidelijk. Zo beschouwde Freud perversies reeds als normale toestand van de menselijke soort (hij sprak van de polymorfe perversiteit van de menselijke drift). De seksuoloog Havelock Ellis sprak decennia later van seksuele deviantie in plaats van perversie, hetgeen met name voor de homoseksuele beweging van belang is geweest. Maar het pleit werd definitief beslecht ten tijde van de zogenoemde 'seksuele revolutie' na de jaren zestig.

Wat door Jeffrey Weeks (1986) werd beschreven als de 'decline of perversion' wordt door Giddens begrepen als effect van de moderne zelf-expressie. 'The replacement of perversion by pluralism is part of a broad-based set of changes integral to the expansion of modernity' (p. 34). Binnen dit proces van 'decline of perversion' verscheen pornografie in de jaren zeventig als een welkome bevestiging van de seksuele pluriformiteit. De pornografieproductie deinde mee op de golven van de seksuele revolutie van de jaren zeventig. Zij was tegelijkertijd een bevrijding van conventies, een verkenning van de seksuele pluriformiteit en de bevestiging van de seksuele kern van de moderne identiteit.

Hoewel de ontwikkeling van de porno-industrie aanvankelijk nog gepaard ging met protest, heeft deze zich radikaal doorgezet. Pornografie is overal en altijd in alle varianten beschikbaar. We zijn achter de computer slechts drie muisklikken verwijderd van harde porno, er is audio-seks per telefoon op elk gewenst moment van de dag, op de televisie zijn zachtere vormen gewoon geworden, en anders zijn er altijd nog Canal+ en de videotheek op de hoek. De snelheid waarmee publieke seks gewoon is geworden is achteraf gezien adembenemend. In 1968 verscheen de eerste blote vrouw – Phil Bloom – bij de VPRO op de Nederlandse televisie. Het leidde tot vele opzeggingen van het lidmaatschap, maar kreeg een ver-

volg in de Wim T. Schippers-shows, en nadien in vele andere programma's.

In de politiek was er aanvankelijk nog sprake van een tegenoffensief, met name tegen de harde porno in de bioscoop. Het is inmiddels zo'n kwart eeuw geleden dat minister van justitie Van Agt de strijd aanbond met de oprukkende porno-industrie naar aanleiding van de film *Deep Throat*. Zijn voorstel om de verspreiding ervan tegen te gaan was de '49-stoelenbioscoop'. Alleen in een dergelijke ingeperkte gelegenheid mocht de vrije wind van de pornografie waaien; als een soort gebruikersruimte waar verslaafden aan visuele seks hun *shots* konden zetten. In die dagen werd Van Agts voorstel met veel hilariteit ontvangen. De 49-stoelenbioscoop van Van Agt kan achteraf worden gezien als een laatste stuip trekking van een tijdperk van zedenmeesterij.

Voor de massificatie van de pornografie zijn twee voor de hand liggende factoren te geven: de technologische revolutie en de vrije markt. Hoe nauw verweven seks, markt en techniek zijn, blijkt bijvoorbeeld uit de beruchte flop van het Video 2000-systeem van Philips in de jaren tachtig. Dit systeem was volgens alle deskundigen van die tijd technisch superieur aan zijn concurrenten. Toch verloor het de strijd op de videomarkt, omdat er nauwelijks pornografische banden voor dit systeem beschikbaar waren. Wat in de boeken beschreven staat als een marketingfout kwam er op neer dat de Philips-directie weigerde zich via pornografie een weg naar de huiskamers te banen.

Het verbond tussen de vrije markt en de techniek heeft pornografie tot een alledaagse aangelegenheid gemaakt. Je hoeft er niet meer naar op zoek te gaan, je hoeft er geen moeite voor te doen om het te bemachtigen en je hoeft er geen geld aan te spenderen. Iedere huiskamer, zelfs die van de meest brave huishoudens, is een klein porno-bioscoopje geworden. Deze vrije beschikbaarheid van pornografisch materiaal in de jaren negentig betekent naar mijn mening een wezenlijke verandering van de betekenis van pornografie. Vooral het aanbod op de commerciële televisie bevestigt haar status van gewooneheid. Pornografie is een consumptiegoed geworden, vergelijkbaar met soaps, documentaires, quizzes, sportwedstrijden, geweldsfilms of willekeurig welk ander vertier.

In de discussie over pornografie hebben altijd drie argumenten een rol gespeeld: fatsoen, waardigheid en bescherming. Volgens het *fatsoensargument* zijn de seksuele driften een intieme aangelegenheid die geen plaats verdienen in de openbaarheid. Deze opvatting leidde er bijvoorbeeld in de jaren twintig toe dat in Hollywood nauwkeurig werd voorgescreven hoe lang een kus in beeld mocht worden gebracht. Seksualiteit was beladen met schaamte en schuld; de genieting ervan was een strikt private en besmukte aangelegenheid. Deze fatsoensnorm legde het af tegen het verwijt van de hypocrisie. Pornografie werd ten tijde van de seksuele revolutie ervaren als emancipatie van de lust. Phil Bloom betekende de definitieve verwerping van het fatsoensargument. Openlijke

seks werd synoniem met het streven naar vrijheid. Pornografie werd een vorm van vrijheid van mening en expressie.

Het argument van de menselijke *waardigheid* is sterk verbonden met een religieuze levensvisie, waarin seksualiteit eerst en vooral wordt verbonden met de voortplanting. Seksuele lust wordt volgens deze opvatting opgevat als een noodzakelijke biologische – en dus dierlijke – noodzaak, die de waardigheid van de mens in feite ondermijnt. Zij dient de procreatie van de menselijke soort, en mag volgens de kerkelijke leer hooguit genoten worden ter versteviging van de echtelijke relatie. Dit argument wordt nog wel uitgedragen, maar heeft het afgelegd tegen het argument van de zelfontplooiing van ‘de hele mens’. Met de ontkerkelijking en de pil werd de beperkte opvatting van seksualiteit over boord gezet. Het individu werd op de hoogste troon gezet en zijn vrije lustbeleving als het hoogste goed gezien.

Het derde argument – *bescherming* – werd ingebracht door de vrouwenbeweging als reactie op de seksuele revolutie van de jaren zestig en zeventig. Pornografie verklaarde vrouwen vogelvrij, luidde een van de belangrijkste argumenten van de feministische tegenstrevers. Maar dat argument wordt als weinig overtuigend ervaren sinds steeds meer feministes de vrouwelijke lustbeleving niet langer beknot wilden zien door betutteling van welke aard dan ook. In plaats van het vragen om bescherming wordt liever de mondigheid bevorderd. Indien mondigde vrouwen willen kiezen voor porno – als producent of als consument – dan is dat hun goed recht, zo luidt het impliciete argument.¹³

Alleen bij kinderen wordt een grens getrokken. Hoewel zelfs deze grens ten tijde van de seksuele revolutie bijna werd overschreden, is het slachtofferschap van kinderen in kinderporno zo evident dat zelfs de Nederlandse pornowereld hier pal gaat staan. Met nauw verholen trots vertellen de seksboeren op de televisie dan ook dat zij hun beperkingen heus wel kennen. Inmiddels is de porno-industrie mondiaal uitgegroeid tot een bedrijfstak waarin miljarden omgaan. In dertig jaar tijd groeide zij uit van gezellige, voorlichtende en taboedoorbrekende seksfilms tot een alomtegenwoordig grenzenloos fenomeen.

Pornografie en zedendelinquentie

Zoals opgemerkt, de onstuimige groei van de porno-industrie en de massale consumptie van haar producten in de laatste decennia kan worden begrepen uit het samengaan van technologische mogelijkheden en commerciële drijfveren. Dit zegt echter nog niets over de betekenis ervan voor de beleving van seksualiteit en intimiteit. De (impliciete) boodschap van pornografie is zeer complex. In de eerste plaats schuilt in porno nog steeds de belofte van bevrijding van conventies en seksuele

13 Deze feministische positie is vergelijkbaar met die in het Nederlandse prostitutiedebat (Boutellier, 1993, hfst. 6).

repressie. Binnen een liberale cultuur, met al zijn verworven vrijheden en toleranties, vormt porno een permanente verkenning van grenzen. Vooral in een – aan de buitenkant – puriteinse cultuur als bijvoorbeeld de Amerikaanse, kan de pornoproducent zich blijven beroepen op het hypocrisie-argument en zich voorstaan op zijn rol als avant gardist.

In de tweede plaats heeft porno een sterk effect op de consument. Vrijwel niemand kan zich onttrekken aan het appel dat wordt gedaan op de lust. Een harde pornofilm roept ambivalente gevoelens op die variëren van opwinding tot afkeer, en van de behoefte aan meer tot een gevoel van verzadiging. De kracht van dit pornografisch appel is zo sterk dat het verzet ertegen al gauw het idee van hypocrisie oproept. Waarom zou je je verzetten tegen beelden die opwindend zijn? En is dit verzet niet eerder een signaal van bekrompenheid of betutteling dan van een gerechtvaardigde twijfel over de getoonde beelden? Daar komt bij dat de betrokken acteurs klaarblijkelijk zelf hebben gekozen voor de productie van pornofilms. Als andere mensen zich daarvoor vrijwillig beschikbaar stellen, verliest de twijfelende consument zijn recht van spreken.

Maar pornografie heeft nog een meer inhoudelijke derde betekenis binnen de seksuele mentaliteit, zoals die werd beschreven. Zij vormt als het ware een contrapunt ten opzichte van de moderne relatie, waarin de seksualiteit beleefd wordt binnen het ideaal van gelijkwaardigheid. Pornografie biedt een paradoxaal argument ten opzichte van de recent verworven vrouwelijke autonomie. Enerzijds vormt zij de bevestiging van de bevrijding van de vrouwelijke lustbeleving, anderzijds bestaat zij veelal uit vernedering van vrouwen. D. Russell (1999, p. 3) omschrijft pornografie om die reden als 'material that combines sex and/or the exposure of genitals or degradation in a manner that appears to endorse, condone, or encourage such behavior'.

In deze omschrijving veronderstelt zij een relatie tussen pornografie en seksueel geweld. Hoewel op deze relatie veel valt af te dingen – althans als zij in directe zin wordt begrepen – ontwikkelt zij in haar boek *Dangerous relationships* een relevante argumentatie. Om te beginnen bespreekt zij een tiental studies waarin de inhoud van pornofilms en -tijdschriften wordt geanalyseerd. Hoewel deze vanzelfsprekend sterk verschillen in gehanteerde definities en methodes acht zij de conclusie gerechtvaardigd dat op zijn minst een groot deel van de pornoproducten gewelddadig, vernederend en dehumaniserend is ten opzichte van vrouwen. Bovendien lijkt dit in de loop van de tijd te zijn toegenomen, hoewel de studies daarover minder eenduidig zijn (Russell, 1998, p. 26/27). In een tweede hoofdstuk documenteert en becommentarieert zij 110 scènes uit films en tijdschriften, die juist in hun beschrijving (zonder beeld) zonder meer bruut zijn te noemen.¹⁴

¹⁴ Het boek is een bewerking van een geïllustreerde versie, waarvoor zij, vanwege copyrightproblemen, geen uitgever kon vinden.

Vervolgens ontwikkelt Russell een multi-causale theorie over de relatie tussen porno-consumptie en verkrachting die zij ontleent aan het werk van de socioloog David Finkelhor. Finkelhor (1984) stelde dit model op ter verklaring van seksueel misbruik van kinderen. Hij onderscheidt vier condities die tot seksueel misbruik leiden. In de eerste plaats veronderstelt het model een persoon die 'de wil' heeft om seksueel geweld te plegen. In de tweede plaats dienen zijn interne remmingen om daar daadwerkelijk toe over te gaan te worden ondermijnd. Hetzelfde geldt, in de derde plaats, voor sociale remmingen. Ten slotte dient de pleger de capaciteiten van het slachtoffer om zich teweer te stellen, te ondermijnen of onschadelijk te maken.

Dit model past Russell toe op het effect van pornografie op verkrachting van vrouwen.¹⁵ Pornografie heeft volgens haar een effect op met name de eerste drie condities: het versterkt de wil tot verkrachting en ondermijnt de interne en sociale remmingen. Deze effecten lijken des te sterker van toepassing naarmate mannen jonger zijn en meer ontvankelijk voor impulsen van buitenaf. Zij verwijst onder andere naar onderzoek van Check en Maxwell (1995) die vaststelden dat 90% van de jongens en 60% van de meisjes van 14 jaar oud ooit een pornografische film hadden gezien; een derde van de jongens zag er een minstens eenmaal per maand; van de meisjes was dit 2 procent. 29 procent van de jongens beschouwde pornografie als de belangrijkste bron voor seksuele opvoeding (Russell, p. 128).

Russell draagt verder empirische evidentie aan voor onder andere de volgende stellingen: pornografie stimuleert verkrachtingsfantasieën; zij seksualiseert dominantie en onderschikking, creëert een behoefte aan 'stronger material'; bevordert de acceptatie van interpersoonlijk geweld; trivialiseert verkrachting; desensitiseert mannen voor verkrachting; ondermijnt de angst voor sociale sancties en voor afwijzing door leeftijdsgenoten; ondermijnt de weerstand van vrouwen om vernedering af te wijzen. Een uitgebreide bespreking van het door Russell besproken onderzoek gaat het doel en de reikwijdte van dit artikel te buiten. Daarbij komt dat er, zoals voor elk 'empirische evidentie' geldt, methodologisch en ideologisch altijd wel iets op valt af te dingen.¹⁶

In het algemeen lijkt het echter gerechtvaardigd om te stellen dat seksueel geweld zich hedentendage voordoet in een context die ruimschoots voorziet in een pornografisch aanbod, dat in ieder geval voor een deel het karakter heeft van vernedering en onderschikking van vrouwen. Voor een aantal mannen kan dat seksueel geweld stimuleren dan

15 Hoewel de theorie toepasbaar is op meer vormen van seksueel geweld, vindt zij over de relatie pornografie en verkrachting de meeste empirische evidentie.

16 In dit verband vergelijkte men de discussie over de invloed van geweldsfilms, waar gedurende lange tijd onderzoeken die wel of geen effect vonden elkaar in evenwicht hielden. Momenteel lijkt het pleit beslecht ten gunste van de opvatting dat van geweldsfilms een negatief effect uitgaat (zie P. Nikken, 'Media en geweld' in *Justitiële verkenningen*, nr. 1, 2000).

wel legitimeren. Seksueel geweld heeft, zoals eerder beargumenteerd, in de huidige tijd een specifieke betekenis. Deze vorm van geweld vindt enerzijds plaats binnen een geseksualiseerde cultuur waarin de seksuele mentaliteit ruimte biedt voor ongeremde lustbeleving. Daarbij is anderzijds gelijkwaardigheid binnen de relatie de norm, waarbij intimiteit en erotiek geacht worden samen te komen.

Dit leidt met name voor mannen tot de paradoxale situatie dat seksuele lust ongeremd kan worden beleefd binnen een situatie die steeds hogere eisen stelt aan de zelfcontrole ten opzichte van vrouwen. Alleen in de pornografie is het vrouwelijke lustobject nog op een 'vanzelfsprekende' manier beschikbaar voor de man. Veel porno is dan ook gericht op het isoleren – los van de intimiteit – van de vrouwelijke seksualiteit (Giddens, p. 119). In harde porno wordt de machtsrelatie meestal openlijk afgedwongen. Pornografie vormt op deze wijze de 'hard core business' van een verseksualiseerde cultuur, waartegen binnen een liberale context geen argumenten meer kunnen worden ingebracht, maar die in zijn aard haaks staat op het dominante ideaal van gelijkwaardigheid. In de consumptie van porno wordt de seksuele macht van mannen fantasmatisch beleefd en genoten.

De tegenstelling tussen in porno vertoonde onderschikking en vernerding van vrouwen en de eisen van prudentie in de dagelijkse omgang leidt tot een buitengewoon gecompliceerde morele situatie. Een dergelijke tweekoppige moraal – vrijheid van seksuele fantasie en beleving en terughoudendheid in de actieve omgang – veronderstelt een zeer zorgvuldige inwijding, die niet voor iedereen beschikbaar zal zijn, en wellicht ook niet aan iedereen is besteed. Het ideaal van de intieme, gelijkwaardige relatie gaat gepaard met een alomtegenwoordig pornografische appel. Binnen deze context verschijnt seksueel geweld als een desperate poging van sommige mannen om hun seksuele identiteit te vestigen ten koste van vrouwen (en kinderen).

Kinderporno en pedodelinquentie

In hoeverre pornografie de theorie is en verkrachting de praktijk (zoals Russell beweert) is moeilijk eenduidig te beantwoorden. Met de groei van de porno-industrie zou ook het seksueel geweld dan moeten zijn toegenomen. Hoewel deze stelling een zekere plausibiliteit heeft is zij vanwege methodologische problemen en definitiekwesties nooit te bewijzen. Het is daarbij de vraag in hoeverre dit van belang is; ieder delict kent immers zijn eigen actuele context. Porno en seksuele delinquentie kunnen hedentendage beide worden begrepen vanuit de veranderde seksuele mentaliteit en de opvattingen over relaties. Als uiting van vernerding zijn zij op zijn minst aan elkaar verwant. Porno en seksueel geweld enerzijds en de gelijkwaardige intiem-erotische relatie anderzijds vormen twee kanten van dezelfde culturele medaille.

Met deze analyse wordt vanzelfsprekend geen pleidooi gehouden voor het terugdraaien van de verhouding tussen de seksen – zo een dergelijk pleidooi al enige zin zou hebben. Wel zouden vraagtekens kunnen worden gesteld bij de wenselijkheid van de vrije pornoproductie en -consumptie.¹⁷ Een principieel verschil tussen de consumptie van porno en daadwerkelijk seksueel geweld schuilt vanzelfsprekend wel in het feit dat het eerste een fantasmatische aangelegenheid is en het tweede een realistische vorm van delinquentie. Russell merkt overigens op dat dit niet geldt voor de pornoproductie: 'Pornography is no fantasy' (p. 113). Het dient als een grote verworvenheid te worden aangemerkt dat in een liberale samenleving de fantasie – via de vrijheid van meningsuiting – vrij gegeven is. Toch kan serieus de vraag gesteld worden of gewelddadig pornografisch materiaal niet dient te worden opgevat als het aanzetten tot zedenmisdrijven.

Het gaat mij er in dit artikel echter vooral om de context te beschrijven van de huidige vormen van zedendelinquentie en de discussie daarover. De hoge inzet van deze discussie blijkt eens te meer in geval van kinderporno. In deze producten is iedere illusie over een met wederzijdse instemming gerealiseerde fantasie afwezig. Bij kinderporno gaat het om de registratie van seksueel misbruik en verkrachting. In de productie van dit materiaal vallen porno en seksueel misbruik samen, en vallen alle legitimeringen daarvoor weg. De heftigheid van de afwijzing van dergelijke producten komt naar mijn mening voort uit het feit dat kinderporno een culminatiepunt vormt van een geseksualiseerde cultuur.

Het heeft er alle schijn van dat het onbehagen dat een dergelijke cultuur teweegbrengt – en dat bij tijd en wijle de kop opsteekt bij discussies over programma's als *Sex voor de Buch* en dergelijke – zich toespitst op een uitwas daarvan, waarover in ieder geval iedereen het eens is. Deze morele consensus neemt soms doorgeschoten vormen aan, terwijl eerder een verbreding van de discussie lijkt aangewezen.¹⁸ Alleen al het woord pedofilie heeft een demonische bijklank gekregen, die normale contacten tussen volwassenen en kinderen bijna in de weg gaat staan.¹⁹ Vreemd genoeg leidt de afwijzing van kinderporno niet tot een discussie over het massale pornografisch aanbod als zodanig en de betekenis daarvan voor andere vormen van zedendelinquentie. Toch is het een bekend feit dat zedendelinquenten zelf vaak verwijzen naar porno als *trigger* voor hun daden.²⁰

17 Russell maakt haar positie in deze wel heel expliciet door haar boek op te dragen 'to all feminists who recognize that pornography is a vicious manifestation of misogyny designed to keep women subordinate to men, and who are committed to the fight for a pornography-free world.'

18 Zo wordt er door sommige experts op gewezen dat het seksueel misbruik binnen gezinnen geheel naar de achtergrond is gedreven (Cossins, 1999).

19 Zie in dit verband Ippel, 1999 en Moerings, 1999.

20 Zie in dat verband bijvoorbeeld: Zgourides e.a., 1997.

Het ideaal van de intieme, integrale relatie gaat gepaard met een alomtegenwoordig pornografisch appel. Binnen deze context verschijnt seksueel geweld als een desperate poging van mannen om hun seksuele identiteit te vestigen ten koste van vrouwen en kinderen. Pornografie vormt daarbij wellicht niet zonder meer de oorzaak, maar kan wel als legitimering van seksuele vernedering dienen. Deze paradoxale conditie wordt op het scherp van de snede ervaren bij seks met kinderen. Kinderporno vormt de uiterste consequentie van de schizofrene conditie van pornografische permissiviteit en de eis van de gelijkwaardigheid. Deze vorm van porno vormt de grootste schoffering van het culturele ideaal van gelijkwaardigheid. In de bestrijding van deze delicten komen het onbehagen over de bevrijde pornografie en de wens om deze gelijkwaardigheid te realiseren samen.

Literatuur

Boutellier, H.

Solidariteit en slachtofferschap; de morele betekenis van criminaliteit in een postmoderne cultuur
Nijmegen, SUN, 1993

Check, J., K. Maxwell

Children's consumption of pornography and their attitudes regarding sexual violence

Paper presented at the Canadian Psychological Association Meeting, Quebec, juni 1992

Cohen, S.

Folk devils and moral panics
London, Paladin, 1980 (1973)

Cossins A.

A reply to the NSW Royal Commission Enquiry into Pedophilia. Victim report studies and child sex offender profiles: a bad match
Australian and New Zealand journal of criminology, 32e jrg, 1999, nr. 1, pp. 42-60

Finkelhor, D.

Childs sexual abuse; new theory and research

New York, Free Press, 1984

Foucault, M.

Geschiedenis van de seksualiteit I; de wil tot weten
Nijmegen, SUN, 1984

Foucault, M.

Geschiedenis van de seksualiteit III; de zorg voor zichzelf
Nijmegen, SUN, 1985

Giddens, A.

The consequences of modernity
Cambridge, Polity Press, 1990

Giddens, A.

The transformation of intimacy; sexuality, love and eroticism in modern society.
Cambridge, Polity Press, 1992

Ippel, P.

Seks, vrijheid, vervolging; kinderporno en pedofilie als 'zuiver kwaad'; de noodzaak van de nieuwe nuchterheid
In: J. Blad (red.), *Crimineel jaarboek*, Nijmegen, Coornhert Liga/Ars Aequi, 1999, pp. 139-154

Moerings, M.

De verbeten strijd tegen pedoseks en kinderporno
In: M. Moerings, C. Pelsers e.a., *Morele kwesties in het strafrecht*, Utrecht, Willem Pompe Instituut, 1999

Rossen, B.

Zedenangst; het verhaal van Oude Pekela
Amsterdam, Swets & Zeitlinger, 1989

Rubin, L.

Erotic wars

New York, Farrer, Straus & Giroux,
1990

Russell, D.

*Dangerous relationships; pornography,
misogyny, and rape*

London/Thousand Oaks, Sage, 1998

Weeks, J.

Sexuality

London, Tavistock, 1986

Zgourides, G., M. Monto e.a.

*Correlates of adolescent male sexual
sexual offense; prior adult sexual
contact, sexual attitude, and use of
sexually explicit materials*

International journal of offender
therapy and comparative criminology,
41^e jrg., 1997, nr. 3, pp. 272-283

Daad uit 'liefde'

Gedwongen prostitutie van jonge meisjes

prof. dr. R.A.R. Bullens en drs. J.E. van Horn*

De handel in vrouwen wordt beschouwd als een (inter)nationaal probleem. Zowel politie en justitie als hulpverleningsinstanties signaleren in Nederland een toename van de handel in minder- en meerderjarige Nederlandse en allochtone meisjes (Foundation against Trafficking of Women, 1997; Stichting Tegen Vrouwenhandel, 1997). Systematisch onderzoek naar de aard, omvang en organisatie van gedwongen prostitutie van meisjes is evenwel schaars. Onderzoeken beperken zich gewoonlijk tot regionale inventarisaties uitgevoerd door bijvoorbeeld de politie van een bepaald district (zie Marktscan, 1997).

In het onderzoek van Venicz en Vanwesenbeeck (1998) is via informatie van prostitutieveldwerkers, jeugdhulpverleners en politie geprobeerd meer zicht te krijgen op de aard en omvang van gedwongen prostitutie onder jeugdige meisjes in Nederland. De auteurs komen tot de voorzichtige conclusie dat er in de periode januari 1996 tot juli 1998 tussen de duizend en vijftienhonderd minderjarige meisjes in de prostitutie werkten. Allochtone, met name Marokkaanse meisjes en recent geïmmigreerde meisjes maakten hier tweederde deel van uit.

Verondersteld wordt dat genoemde aantallen in werkelijkheid hoger liggen omdat niet alle jonge prostituées in aanraking komen met politie en/of hulpverleningsinstanties (Venicz en Vanwesenbeeck, 1998). Deze onderrapportage wordt bovendien ook voor een deel geweten aan de gebrekkige en onvolledige registratie van jeugdprostitutie. Binnen de hulpverleningsinstanties bijvoorbeeld worden individuele gegevens niet systematisch en centraal geregistreerd, waardoor informatie sneller zoek raakt. Bij de politie verliest men het overzicht door het hanteren van verschillende categoriseringssystemen. Zo kan jeugdprostitutie bijvoorbeeld worden ondergebracht onder souteneurschap als ook onder seksueel geweld.

In tegenstelling tot het bepalen van de exacte omvang van jeugdprostitutie, lijkt men over het algemeen meer zicht te hebben op de wijze waarop meisjes en vrouwen worden geronseld en in de prostitutie belanden. Venicz en Vanwesenbeeck (1998) refereren aan twee methoden die pooiers hanteren om meisjes en vrouwen te ronselen: 'debt-bounding' en de 'loverboy'-methode. 'Debt-bounding' (dwang door schuld) wordt

* De auteurs zijn respectievelijk directeur van het Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg te Leiden tevens bijzonder hoogleraar forensische kinder- en jeugdpsychologie aan de VU te Amsterdam en psycholoog verbonden aan de Universiteit Utrecht en het Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg.

vooral toegepast bij buitenlandse vrouwen die graag naar Nederland willen komen. Via handelaren die het geld voor de reis en de benodigde papieren voorschieten, worden de vrouwen naar Nederland gebracht. Eenmaal in Nederland zien de vrouwen zich genoodzaakt om via de prostitutie hun schuld met een forse rente af te lossen. De 'loverboys' daarentegen proberen met allerlei verleidingstechnieken, zoals het geven van veel aandacht en cadeautjes, jonge kwetsbare meisjes tot hun vriendin te maken om hen vervolgens de prostitutie binnen te loodsen.

In navolging van het onderzoek van Bullens (1996) naar georganiseerd misbruik van jonge jongens beschrijft het onderhavige onderzoek de gedwongen prostitutie van jonge meisjes aan de hand van drie processen: *grooming*, inlijving en instandhouding. In de literatuur over seksueel misbruik worden genoemde verleidingstechnieken geschaard onder de term *grooming* ter aanduiding van de planning en voorbereiding van seksueel misbruik door daders om hun eigen seksuele behoeften te bevredigen (Bibby, 1996; Bullens, 1996). De term *grooming* vinden we in een bredere definitie terug in een onderzoek naar de prostitutie van minderjarige jongens (Bullens, 1996) en omvat het scala van plannings- en voorbereidingsactiviteiten met als doel jongens te rekruteren om als 'handelswaar' doorgeschoven te worden ter bevrediging van de seksuele behoeften van derden. De loverboy-methode zoals beschreven door Venicz en Vanwesenbeeck (1998) sluit beter aan op deze laatste definiëring en zal als zodanig in het onderhavige onderzoek worden gehanteerd.

In een onderzoek van Lune (1997) wordt geconcludeerd dat veel jonge meisjes die in een uitbuitingssituatie terechtkomen als ze eenmaal in de prostitutie ingelijfd zijn, deze zelf ook in stand houden. Graham, Rawlings en Rimini (1988) verklaren dit fenomeen aan de hand van het Stockholm Syndroom. Het Stockholm Syndroom wordt door genoemde auteurs gedefinieerd als een overlevingsstrategie waarbij slachtoffers zich identificeren met hun agressor. De auteurs bestudeerden het gedrag van vrouwen in diverse uitbuitingssituaties (bijvoorbeeld concentratiekamp-gevangenen, incestslachtoffers, sekteleiden, mishandelde en geprostitueerde vrouwen) en concludeerden dat de vrouwen, ongeacht in welke uitbuitings-situatie ze zich bevonden, een afhankelijkheidsrelatie met de agressor aangingen, waarbij identieke *push* en *pull* factoren werden waargenomen. De *push* en *pull*-factoren toegelinkt aan de hand van de situatie van gedwongen prostitutie, kenmerken zich enerzijds door het zich aangetrokken voelen tot haar pooier, waarbij de *prostituëe* haar gedrag probeert aan te passen om haar pooier gunstig te stemmen (*pull* factoren). Als de uitbuitingssituatie lang genoeg duurt, weet zij feilloos welke gedragingen hem bevallen en welke niet: zijn identiteit is als het ware haar identiteit geworden. Anderzijds voelt de *prostituëe* zich bedreigd, kwaad, angstig en vreest zij voor haar leven (*push*-factoren). Ze houdt de afhankelijkheidsrelatie echter in stand uit angst voor represailles en omdat ze bang is om de enige 'positieve' relatie die ze op dat moment heeft, te moeten beëindigen en daar-

door haar identiteit (in feite echter de identiteit van de pooier) te verliezen.

Giobbe (1993) stelt dat de machtsverhouding tussen pooier en *prostituée* te vergelijken is met macht en controlemaatregelen gebruikt door agressors binnen het huwelijk om zich van de medewerking van hun levenspartner te verzekeren. Aanverwante studies bevestigen het gebruik van dergelijke gewelddadige handelingen om daarmee slachtoffers te dwingen tot bepaalde acties en om een relatie tot stand te brengen waardoor slachtoffers ook in de toekomst meewerken aan de eisen die de agressor stelt (Markscan, 1997; STV, 1997; Farley, 1998). Het onderhavige onderzoek is een eerste aanzet om meer zicht te krijgen op enerzijds de processen die aan de prostitutie van minder- en meerderjarige meisjes/jonge vrouwen ten grondslag liggen en anderzijds de sociale- en omgevingskenmerken van de onderzochte meisjes die mogelijk de kans op gedwongen prostitutie hebben vergroot. Gezien de beperkte onderzoeken die er op dit specifieke gebied zijn gepubliceerd en het beperkt aantal cases (zie ook methode sectie) dient het onderhavige onderzoek als exploratief te worden beschouwd.

Methode

De informatie verwerkt in het onderhavige onderzoek is afkomstig uit politiedossiers (waaronder getuigenverklaringen, processen verbaal, telefoontap- en observatieverslagen en huiszoekingen), procesdossiers en persoonlijkheidsonderzoeken. Benadrukt dient te worden dat het onderhavige onderzoek is gebaseerd op één zaak. Vervolgonderzoek is derhalve nodig om te bepalen in hoeverre de resultaten van dit onderzoek generaliseerbaar zijn naar vergelijkbare en/of andere vormen van jeugdprostitutie. De citaten die in dit artikel zijn opgenomen, zijn uitspraken gedaan door de onderzochte meisjes tijdens politie-verhoren.

Kenmerken van de meisjes

Uit de beschikbare politiedossiers zijn de namen van veertig meisjes achterhaald. Vanwege het ontbreken van informatie kon echter niet met zekerheid worden vastgesteld of al deze veertig meisjes voor de pooiers in de prostitutie werkzaam waren. Om een zo accuraat mogelijk beeld te kunnen schetsen van de processen die ten grondslag liggen aan de gedwongen prostitutie, is het onderhavige onderzoek dan ook gebaseerd op de informatie afkomstig van zestien meisjes, van wie vaststaat dat ze werden geprostitueerd en van wie ook de meeste informatie beschikbaar was.

Afkomst

Van de zestien meisjes zijn negen van Marokkaanse en zeven van Nederlandse afkomst. Op één Marokkaans meisje na, zijn alle Marokkaanse meisjes in Marokko geboren en in het kader van een gezinshereniging naar Nederland verhuisd. Gegevens over het jaar van immigratie zijn niet bekend.

Opleiding

Van de zestien meisjes hebben zeven een lagere (beroeps-)opleiding gevolgd, waarvan drie de opleiding voortijdig hebben verlaten. Vijf meisjes hebben een middelbare (beroeps-)opleiding gevolgd, van wie er vier geen diploma hebben behaald. Van de overige vier meisjes is het opleidingsniveau onbekend. Van de meisjes die hun opleiding niet hebben afgerond, is bekend dat ze regelmatig spijbelden en ruzie hadden met leraren. Twee van deze meisjes zijn op school bovendien betrapt op diefstal.

Gezinssituatie en -samenstelling

Minstens zeven meisjes komen uit een relatief groot gezin met vier of meer kinderen. Van vijf meisjes zijn de ouders nog bij elkaar zijn, van zeven meisjes zijn de ouders gescheiden en van vier meisjes zijn hierover geen gegevens bekend. Bekijken we het verschil tussen Marokkaanse en Nederlandse meisjes, dan blijkt dat de ouders van vier Marokkaanse meisjes nog bij elkaar zijn en drie gescheiden. Bij de ouders van de Nederlandse meisjes zijn dat er respectievelijk één en vier. De gezinssituatie van de meisjes wordt zowel door de politie als door diverse hulpverleningsinstanties omschreven als problematisch. Het problematische karakter van de gezinssituatie blijkt vooral veroorzaakt door de scheiding van de ouders, werkloosheid en ziekte van de ouders, culturele conflicten, ruzies met stiefvader en/of seksueel misbruik. Voor dertien van de zestien meisjes was de instabiele gezinssituatie een directe aanleiding om van huis weg te lopen. Hiervan zijn acht van Marokkaanse en vijf van Nederlandse afkomst. Van twee Nederlandse meisjes is bekend dat ze seksueel misbruikt werden door hun (stief-)vader. Over de gezinssituatie van de Marokkaanse meisjes bleek iets meer informatie bekend, zij het dat deze zich voornamelijk beperkt tot het beschrijven van culturele conflicten. De Marokkaanse meisjes gaven te kennen dat ze thuis vaak ruzie hadden omdat de ouders vonden dat hun dochters te veel verwesterden.

Prostitutieleeftijd

Vijf Nederlandse meisjes waren meerderjarig (18-23 jaar) toen ze voor het eerst met de prostitutie in aanraking kwamen en twee waren minderjarig (respectievelijk 16 en 17 jaar). Van de Marokkaanse meisjes waren vijf meerderjarig (tussen de 18 en 22 jaar) en drie minderjarig (tussen de 15 en 17 jaar). De gemiddelde leeftijd van de meisjes bij aanvang van de prostitutie was 19 jaar met een spreiding van 15-23 jaar.

Prostitutievormen en -periode

De meisjes zijn werkzaam geweest in verschillende vormen van prostitutie, waaronder straatprostitutie, raamprostitutie, in nachtclubs en bordelen in diverse steden in Nederland en België. De meeste meisjes werkten voornamelijk in de straatprostitutie. Per avond werkten ze op diverse tippelzones in verschillende steden. Gemiddeld hadden de meisjes 10-15 klanten per dag en werkten ze acht uren per dag gedurende vijf dagen in de week. De gemiddelde prostitutieperiode was zestig weken (vijftien maanden) met een spreiding van 12-172 weken.

Prostitutiegeld

Afgezien van een paar uitzonderingen moesten de meisjes al het geld dat ze per avond verdienden direct afstaan aan hun pooier. Als ze door iemand anders werden opgehaald, moesten ze het geld bewaren tot ze het aan hun eigen pooier konden overhandigen. Van het verdiende geld kregen de meisjes fl. 25, – à fl. 30, – per week om eten van te kopen. Soms mochten ze ook wat kleren kopen.

Procedure

In 1998 zijn door Justitie in een omvangrijke specifieke zaak alle strafrechtelijke procedures afgerond naar de handel in minder- en meerderjarige Nederlandse en allochtone meisjes door een groep pooiers van Marokkaanse afkomst. Op verzoek van de eerste auteur zijn alle aangiften/processen-verbaal, zittingsverslagen en vonnissen/arresten aangaande deze zaak opgevraagd teneinde de diverse stappen in het proces van gedwongen prostitutie te kunnen onderzoeken. De dossiers zijn geanalyseerd aan de hand van een ordeningsschema dat eerder is gebruikt bij de analyse van georganiseerd misbruik van jongens (Bullens, 1996). Meisjesspecifieke aspecten zijn daaraan toegevoegd.

Resultaten

Zoals reeds vermeld in de inleiding is, in navolging van Bullens (1996), in de beschrijving van de prostitutie van zestien minder- en meerderjarige

meisjes door een groep Marokkaanse pooiers, een drietal voor de prostitutie kenmerkende fasen gehanteerd: *grooming*, inlijving en instandhouding.

Grooming

Eerder is de term *grooming* gedefinieerd als het scala aan voorbereidingsactiviteiten om meisjes te kunnen rekruteren en het rekruteren zelf. De voorbereidingsactiviteiten van de pooiers bestonden uit het uitzoeken van rekruteringslocaties en het zorgen voor verblijf- en onderduiklocaties voor de meisjes. In eerste instantie werden de meisjes op schoolpleinen benaderd. Blijkbaar sorteerde het rekruteren op schoolpleinen te weinig effect, want de rekruteringsactiviteiten verplaatsten zich later naar cafés.

Het rekruteren gebeurde niet alleen door de pooiers zelf, de meisjes werden ook aangebracht door vrienden en bekenden van de pooiers. Uit de gegevens blijkt dat één van de meisjes een dubbelrol vervulde als *prostituée* en aanbrengher van nieuwe meisjes. Het is echter niet bekend hoeveel meisjes door haar zijn binnengehaald en wat haar relatie met deze nieuwe meisjes was.

'Tanja' heeft een soort dubbelrol. Zij moet voor Mo werken en haar geld afdragen, maar aan de andere kant regelt ze afspraken tussen nieuwe meisjes en pooiers. Ze 'ronsel't zo gezegd meisjes voor hun.'

Soms rekruteerden de pooiers meisjes voor elkaar. De meisjes bleven dan een tijdje bij de eerste pooier om vervolgens te worden doorgeschoven naar een ander. Van de zestien meisjes zijn zes meisjes doorgeschoven naar een andere pooier. Tijdens het eerste contact werd ingeschat hoe ontvankelijk en gevoelig de meisjes zijn voor aandacht en vleierij. Als de pogingen op niets dreigden uit te lopen, werd de aandacht meteen verlegd naar een ander mogelijk slachtoffer. Hadden de pooiers eenmaal beet en betrof het een weggelopen en derhalve dakloos meisje, werd ze meteen ondergebracht in één van de huizen van de pooiers. De pooiers hanteerden allerlei verleidingstechnieken met als doel de meisjes verliefd op hen te laten worden. Gedurende een bepaalde periode (meestal een maand) werden de meisjes overspoeld met complimentjes en aandacht en werden ze verwend met kleding en sieraden.

'Raoel begon mij steeds meer als zijn vriendin te zien en omdat hij alles voor mij regelde begon ik hem steeds meer te mogen. Ik werd door hem getrakteerd en hij kocht dingen voor mij. Bijna elke dag was het feest. Dit ging zo ongeveer een maandje door. Ik vond mij de koningin in die tijd.'

* Alle namen die in dit artikel vermeld staan, zijn fictief.

De meisjes werden op den duur verliefd op de pooier omdat ze het gevoel hadden 'speciaal' voor hem te zijn. Door de extreme gevoeligheid voor aandacht en cadeaus accepteerden de meisjes alles, zonder zich af te vragen waar het geld vandaan kwam en wat de intenties van de pooiers waren. Dat de meisjes bevredigd werden in een behoefte die te sterk was om er geen gehoor aan te geven, blijkt uit de zin die alle vraagtekens vervaagde: 'Ik had een dak boven mijn hoofd en had het naar mijn zin.'

Samengevat blijken cafés de beste locaties om minder- en meerderjarige meisjes te rekruteren. De belangrijkste rekruteringsactiviteiten hadden de pooiers onder eigen regie. Hoewel elke pooier zijn eigen meisjes ronselde, kwam het ook voor dat de meisjes van de ene naar de andere pooier werden doorgeschoven. Met veel aandacht en cadeautjes bereikten de pooiers over het algemeen binnen een maand hun doel: de meisjes werden verliefd op hen. De eerste stap richting het proces van inlijving was hiermee gezet.

Inlijving

De meeste meisjes protesteerden in eerste instantie tegen de wens van de pooiers om zich te laten prostitueren.

'In het najaar van 1991 vertelde Ronny mij dat ik veel meer geld kon verdienen dan ik nu deed achter de bar. Ik wist toen gelijk dat hij doelde op het werk als prostituée. Ik heb hem toen gelijk gezegd dat ik dat niet wilde en dat ik dat niet deed omdat ik Marokkaanse was en daarmee mijn familie voor schut zou zetten. Ook vond ik het een minderwaardig beroep.'

Ondanks dit initiële verzet heeft geen van de geronselde meisjes voldoende weerstand kunnen bieden tegen de uiteindelijke inlijving in de prostitutie. De technieken die de pooiers hanteerden om de meisjes uiteindelijk zo ver te krijgen, laten zich globaal indelen in technieken *zonder* fysiek geweld (bijvoorbeeld uitoefenen van psychische druk, inspelen op schuldgevoelens) en technieken *met* fysiek geweld. In de toepassing van deze technieken hanteerden de pooiers geen vaste werkwijze. Het gebruik van bepaalde technieken leek bepaald door omstandigheden en de persoonskenmerken van de pooier zelf (mate van agressiviteit en onberekenbaarheid). Naast de dreiging van en het gebruik van fysiek geweld werden tevens vaak de volgende technieken toegepast in het inlijvingsproces.

Misleiding

De pooiers probeerden de meisjes over te halen om in de prostitutie te gaan werken door diverse misleidende beloften. Zo werd de meisjes beloofd dat ze het geld zelf mochten houden, of dat het geld zou worden gebruikt voor vakantie en/of een huis.

'Hij beloofde dat wij beiden een huis zouden kopen en op vakantie zouden gaan naar Center Parcs bijvoorbeeld. Raoel zei dat ik maar 3 maanden hoefde te werken, dan was dat genoeg en zo.'

Ontmaagding en verkrachting

Sommige jonge meisjes waren nog maagd toen ze met de pooiers in contact kwamen. Bij het eerste protest dat ze de prostitutie niet in wilden omdat ze nog maagd waren, werden de meisjes onvrijwillig ontmaagd.

'Toen ik terugkwam, was Raoel opeens heel aardig voor mij en verontschuldigde zich bij mij voor het slaan. We zijn toen verder gaan praten en hij vroeg of ik nog maagd was en of ik wel eens met een jongen naar bed was geweest. Ik zei toen tegen hem dat ik nog maagd was. Ik hoorde toen dat hij zei: Nou, binnenkort niet meer.'

De pooiers gebruikten hun meisjes ook om aan hun eigen gerief te komen. Alle meisjes verklaarden meerdere malen te zijn verkracht. Bij tijd en wijle kwamen de pooiers bij de meisjes langs om met hen naar bed te gaan. Sommige meisjes voelden zich wel verkracht, maar hadden het idee dat dit er bij hoorde.

Chantage

Als de meisjes niet in de prostitutie wilden werken, dreigden de pooiers de meisjes weer terug naar hun ouders te brengen. Met name Marokkaanse meisjes bleken op dit punt zeer chantabel.

Samengevat kunnen de dreiging met en het gebruik van fysiek geweld als de meest effectieve technieken worden bestempeld om de meisjes uiteindelijk de prostitutie in te krijgen. Voor de Marokkaanse meisjes werkten de ontmaagding en de dreiging weer terug naar huis te worden gebracht drempelverhogend om tegen de wens van de pooier in te gaan.

Instandhouding van de prostitutie door de meisjes

Eenmaal ingelijfd werd het voor de meisjes steeds moeilijker zich los te maken van de pooiers en het prostitutiewereldje. De onderstaande factoren spelen een rol bij de instandhouding van de prostitutie door de meisjes zelf.

Emotionele afhankelijkheid

Enkele meisjes ervoeren door hun verliefdheid en houden van, een sterke emotionele afhankelijkheid van hun pooiers. Deze afhankelijkheid bleek zo sterk, dat sommige meisjes, zelfs als ze waren weggelopen, weer teruggingen naar hun pooier. Zo verklaarde een van de meisjes dat ze elke keer weer naar hem terugging omdat ze niet zonder hem kon. Ze had verder niemand op wie ze kon steunen. Bij twee meisjes werd de emotionele afhankelijkheid versterkt vanwege het feit dat één van de pooiers de vader was van haar kind.

Misleiding

Ook de naïviteit en goedgelovigheid van de meisjes speelden een rol bij de instandhouding van de prostitutie. De meisjes vertrouwden de beloften van de pooiers dat ze niet meer hoefden te werken en dat alles beter zou worden.

'Ik vertelde hem niet waar ik zat, maar in die gesprekken wist hij mij op een gegeven moment over te halen bij hem terug te komen. Dat heb ik ook gedaan. Hij beloofde mij van alles, onder andere dat ik niet meer hoefde te werken. Ik ben toen weer terug gegaan. Maar zijn beloftes kwam hij niet na.'

Meisjes die al dan niet op civielrechtelijke gronden in aanraking kwamen met hulpverleningsinstanties, trokken al snel de conclusie dat ze weinig alternatieven hadden om aan geld te komen en zagen zich genoodzaakt terug te keren naar hun pooier. Bovendien werd vanuit de kant van de pooiers de emotionele druk verhoogd op meisjes die in gesloten jeugdinstellingen waren geplaatst. In combinatie met de naïviteit, goedgelovigheid en emotionele afhankelijkheid van de meisjes bereikten de pooiers zonder al te veel moeite hun doel: de meisjes kwamen terug.

Angst

De angst van de meisjes om te worden mishandeld, speelde een grote rol bij het instandhouden van de prostitutie. Dagelijks ondervonden of werden de meisjes geconfronteerd met het gewelddadige optreden van de pooiers als ze te veel hun eigen gang gingen. Ook de dreiging dat hun ouders zouden worden ingelicht, boezemde te veel angst in om uit de prostitutie te stappen.

Sociale en maatschappelijke isolatie

De sociale en maatschappelijke isolatie speelde bij zowel de Nederlandse als de Marokkaanse meisjes een grote rol: binnen de prostitutiewereld

hadden ze een bestaan opgebouwd en gingen ze alleen nog maar om met mensen uit dit wereldje. Ofschoon voor alle meisjes gold dat ze in de loop van hun prostitutieperiode in een isolement waren geraakt, was dit vooral voor de Marokkaanse meisjes een extra belemmerende factor om een eind te maken aan hun positie binnen de prostitutiewereld.

'Het liefst stop ik vandaag nog met mijn werk als prostituée. Maar dat is moeilijk, want mijn hele dag wordt beheerst door de prostitutie; mijn dagindeling, dus mijn leefpatroon van overdag slapen en 's nachts werken, vrienden en kennissen heb ik alleen in dat wereldje en door de rest word ik met de nek aangekeken.'

Schijn van trots

Door te ontkennen of naar elkaar te verzwijgen dat al het prostitutiegeld moest worden afgedragen, leek het alsof de meisjes voor zichzelf en anderen een rechtvaardiging zochten voor het feit dat ze in de prostitutie zaten. Door te doen alsof ze het beter hadden dan anderen omdat zij niet al te veel geld hoefden af te dragen, plaatsten ze zich zelf in een uitzonderingspositie en hadden ze iets waar ze schijnbaar trots op konden zijn. Ook het afroeven van anderen werd aangewend om nog iets te hebben om trots op te zijn.

'Voor zover ik weet moesten de andere meisjes wel geld afgeven. Wij spraken wel met elkaar, maar niemand gaat alles vertellen onder elkaar, iedereen heeft z'n trots. Als je alles moet afgeven zeg je dat niet, je hebt toch je trots.'

Politie als vijand

Opvallend is dat de meisjes op den duur de politie als hun vijand beschouwden. Dit speelde vooral bij de minderjarige meisjes. Een getuige bevestigt in haar verklaring dat bij politiecontroles de minderjarige meisjes niet altijd werden opgepakt omdat er 'onderling namelijk door de *prostituées* doorgegeven werd dat er extra controles waren'. De meisjes verdwenen dan even van het toneel door snel met een klant naar de afwerkplaats te rijden of bij hun pooiers in de auto te stappen.

Samengevat betreft de instandhouding van de prostitutie door de meisjes zelf een combinatie van een aantal factoren die elkaar versterkten. Sleutelfactoren zijn daarbij met name de emotionele afhankelijkheid van de pooiers, de angst voor met name fysiek geweld en de sociale en maatschappelijke isolatie.

Instandhouding van de prostitutie door de pooiers

De pooiers wisten de meisjes binnen hun invloedssfeer te houden en zich blijvend te verzekeren van hun medewerking door hen enerzijds emotioneel aan zich te binden en anderzijds door het nemen van tal van controlemaatregelen. In het scala van maatregelen is onderscheid gemaakt tussen maatregelen gericht op het continueren van de inkomsten en op het beschermen van de organisatie.

De meest effectieve maatregel om zonder al te veel moeite de inkomsten te garanderen bestond uit het onderling vergelijken van de meisjes en het afwisselen van straf en beloning (*intermittent reinforcement*). De meisjes kwamen hierdoor met elkaar in een concurrentiestrijd: wie het meeste geld binnenhaalde, werd niet gestraft, maar kreeg alle aandacht en complimentjes van de pooier. De meisjes gingen hier soms zóver in mee, dat zij teleurgesteld waren als hun pooier niet tevreden was.

'Hij vroeg wat ik had verdiend en hij vroeg het me af te geven. "Dit is niets", zei Raoul, "want de huur van de kamer moet er nog af". Ik had fl.1000, – moeten verdienen. Ik was wel teleurgesteld dat hij niet tevreden was.'

Om de organisatie te beschermen namen de pooiers tal van beschermingsmaatregelen. Hierin kunnen twee globale categorieën worden onderscheiden: interne beschermingsmaatregelen om de meisjes zoveel mogelijk binnen hun invloedssfeer te houden en externe beschermingsmaatregelen om buitenstaanders zoals politie, klanten en andere pooiers zoveel mogelijk op afstand te houden.

Interne beschermingsmaatregelen hielden in dat de meisjes, zowel in het werk als privé, continu in de gaten werden gehouden en gecontroleerd. De meisjes moesten toestemming vragen om de deur uit te gaan als ze niet hoefden te werken en hun tassen werden gecontroleerd op telefoonnummers van andere jongens. Minimaal één van de meisjes werd medeverantwoordelijk gemaakt voor het controleren van de andere meisjes. Dit meisje had een dubbelrol: ze werd geprostitueerd door één van de pooiers, terwijl ze er tegelijkertijd voor zorgde dat de meisjes op hun werkplek niet te veel met elkaar aan het praten waren. Bovendien fungeerde ze als informatiebron voor de pooiers over de verdiensten van ieder meisje per avond. Op deze manier konden de pooiers snel achterhalen of de meisjes geld achterhielden.

'Ik had zo'n fl. 2400, – verdiend en tussendoor had Ronny steeds het geld opgehaald. Hij had al die tijd, samen met die andere jongen, aan de overkant gestaan om ons in de gaten te houden.'

Gepaard met de bedreiging met en het gebruik van fysiek geweld probeerden de pooiers het leven van de meisjes volledig te beheersen. In combinatie bleken deze maatregelen zeer effectief.

'Zij werd toen door Ronny helemaal total-loss geslagen. Haar ogen waren dichtgeslagen, lip gescheurd en neus gebroken. Tevens haalde hij een mes over haar gezicht waardoor er een snijwond op haar rechterwang ontstond. Vervolgens pakte hij een hakmes en schreeuwde tegen haar dat, als zij nog een keer zou weglopen, hij haar voet er zou afhakken. Hierbij sloeg hij met de scherpe zijde van het hakmes tegen de voorzijde van haar linker onderbeen. Er ontstond een grote wond waar bloed uit spoot.'

Om het meisje het gevoel te geven dat ze de 'enige' was èn om haar gemotiveerd te houden, werden de verschillende meisjes van dezelfde pooier zoveel mogelijk op andere tijdstippen naar verschillende werklocaties gebracht. Ook tijdens het werk werden de meisjes zoveel mogelijk van elkaar geïsoleerd. Als de meisjes er achterkwamen dat hun pooier-vriend meerdere meisjes voor zich had werken, reageerden ze in eerste instantie boos en waren ze gekwetst. Meestal confronteerden de meisjes hun pooier hiermee. Deze wist hen gerust te stellen door uit te leggen dat er een extra meisje voor hem werkte om meer geld voor hun beiden te verdienen of dat er te weinig geld binnenkwam vanwege haar zwangerschap.

'Ik hoorde van andere meisjes op de tippelzone dat Ronny een ander voor zich had werken. Ik was daar verschrikkelijk kwaad over, want ik dacht dat ik voor hem op dat moment de enige was. Ik heb hem daarmee geconfronteerd en hij begon dat uit te leggen. Hij vertelde mij dat, nu ik zwanger was, er iemand moest zorgen voor het geld en de toekomst van ons kind.'

Externe beschermingsmaatregelen om de organisatie voor bedreiging van buitenaf te beschermen, betroffen het uithoren, bedreigen en omkopen van de meisjes als ze in contact waren geweest met de politie, het verplaatsen van de meisjes naar andere werklocaties, en het verplichtstellen van tatoeages.

'Hij vroeg haar of zij, na de aanhouding van de pooiers, iets verklaard had bij de politie. Hij had tegen haar gezegd dat zij, indien zij opnieuw zou worden benaderd door de politie, niets meer moest zeggen.'

De meisjes worden door hun pooiers in de gaten gehouden en afgeschermd tegen te intensieve contacten met derden, zoals andere pooiers, mannen in het algemeen, klanten en de politie. Bij regelmatige politiecontroles werden de meisjes verplaatst naar andere werkgebieden. Het kwam wel eens voor dat meisjes er met klanten van doorgingen. Om er voor te zorgen dat klanten hun meisjes niet meenamen, werd scherp in de gaten gehouden hoe vaak dezelfde klant terugkwam en hoe lang hij binnen bleef. Als de pooiers het zaakje niet vertrouwden werden de meisjes overgeplaatst naar andere werkgebieden.

'Ik ben na deze 4 maanden door Ronny weggehaald uit het B-kwartier. Ik had namelijk een vaste klant uit Duitsland die mij regelmatig bezocht. Hij bleef dan lange tijd en betaalde hier gewoon voor. Ronny was echter bang dat ik wat met deze man had en heeft mij uit het B-kwartier weggehaald zodat ik deze man niet meer zou zien.'

Om duidelijk kenbaar te maken aan de klant en andere pooiers dat de meisjes hun 'eigendom' waren, liet iedere pooier zijn meisjes 'brandmerken' door het al dan niet onder dwang laten zetten van een tatoeage op de linkerborst en/of armen. De tatoeages hadden tevens tot doel dat de meisjes in de prostitutiewereld snel konden worden getraceerd als ze wegliepen. Met name deze tatoeages bleken een zeer doeltreffend psychologisch afschrikmechanisme, omdat de pooiers (uit het onderhavige onderzoek) in het prostitutiewereldje te boek stonden als zeer gewelddadig en agressief. Ook op de meisjes hadden de tatoeages een psychologische uitwerking. Zoals een meisje het zelf verwoordde: 'Als je eenmaal die tatoeage hebt, dan kom je niet meer weg'.

Samengevat wisten de pooiers zich gedurende zeer lange tijd (reeks van jaren) effectief af te schermen tegen gevaar van buitenaf en hadden ze ook de meisjes onder controle. De meest adequate externe bescherming bleek het continu verplaatsen van de meisjes naar andere locaties, indien de politie of klanten te dicht bij kwamen. Ook het 'brandmerken' van de meisjes bleek een effectief middel voor de pooier om zich eigendomsrechtelijk te verzekeren van zijn 'handelswaar'.

Poging om prostitutie te beëindigen

Ondanks de interne en externe beschermingsmaatregelen en de emotionele afhankelijkheid van hun pooier, ondernam een aantal meisjes toch een poging om zich aan de invloedssfeer van de pooiers te onttrekken. De pooiers dreigden als reactie daarop andere meisjes en/of familieleden van het meisje te mishandelen, ten einde het weggelopen meisje te dwingen om terug te komen. In sommige gevallen bleef het niet alleen bij dreigementen. Desondanks probeerden zes van de zestien meisjes op de één of andere manier weg te komen. Van deze zes meisjes zijn slechts drie uiteindelijk in hun opzet geslaagd. Gebruik makend van de situatie dat haar pooier op vakantie was en de vervanger niet goed op de hoogte was van de gang van zaken, wist één meisje, met medewerking van een klant, te ontsnappen.

'Even daarvoor kwam een klant die vroeg of ik iets met hem wilde gaan drinken. Raoul kwam langs om me op te halen en ik vertelde hem dat ik niet mee zou gaan. Ik vertelde hem dat ik juist goed verdiende en daarom langer wilde doorwerken. Ik vertelde hem ook dat ik later met de trein naar huis zou komen. Dit deed ik vaker en hij geloofde dit ook. Ik ben toen samen met die klant wat gaan drinken en vervolgens zijn we in Brussel

terechtgekomen. Ik besloot toen samen met die klant dat ik weg zou blijven.'

Discussie

Het onderhavige onderzoek was een eerste aanzet om de gedwongen prostitutie van jonge meisjes te beschrijven aan de hand van drie processtadia: *grooming*, inlijving en instandhouding. Uit de dossiers is gebleken dat de voorbereidingsactiviteiten met name bestonden uit het selecteren van rekruteringslocaties (schoolpleinen en cafés) en locaties om de weggelopen meisjes onder te kunnen brengen. De meisjes werden niet alleen benaderd door de pooiers zelf, ze werden ook aangebracht door vrienden en bekenden van de pooiers.

Tijdens het eerste contact werd ingeschat hoe ontvankelijk en gevoelig de meisjes zijn voor aandacht en vleierijen. In het onderzoek van Marktscan (1997) wordt geconcludeerd dat de 'loverboys' bij voorkeur kwetsbare meisjes benaderen die hier zeer gevoelig voor zijn. De pooiers lijken een zesde zintuig te hebben ontwikkeld voor het opsporen van dergelijke kwetsbare en emotioneel verwaarloosde meisjes. Ze werpen zich in eerste instantie op als redders en minnaars, maar ontpoppen zich als exploitanten op het moment dat de meisjes zich emotioneel afhankelijk weten. Het rekruteringsproces wordt vergeleken met een fuik waar de meisjes in gelokt worden en steeds moeilijker kunnen uitkomen. De geraffineerde en calculerende manier van werken tijdens het *grooming*-proces wordt in het onderhavige onderzoek onderstreept.

Vanwesenbeeck (1994) concludeert dat factoren zoals afgebroken opvoedingen, emotionele verwaarlozing, gebroken gezinnen en seksueel misbruik, de kans vergroten om in de prostitutie te belanden. Ofschoon deze conclusie voor de hand ligt, is enige nuancering noodzakelijk. Uit ons onderzoek blijkt namelijk dat dertien van de zestien meisjes van huis zijn weggelopen als gevolg van de gezinsproblemen, waarvan de oorzaken vooral gelegen zijn in de scheiding van ouders, culturele conflicten, ruzie met (stief)vader en/of seksueel misbruik binnen het gezin. Met name het feit dat ze van huis wegliepen en bijgevolg geen onderdak hadden, maakte de meisjes kwetsbaarder en ontvankelijker voor rekruteringsactiviteiten van pooiers. Het lijkt derhalve aannemelijk dat het opgroeien in een problematische gezinssituatie meer zegt over de kans dat meisjes weglopen en daardoor geen onderdak hebben dan over de kans dat ze in de prostitutie terechtkomen. Het feit dat de meisjes onderdak nodig hebben, faciliteert vervolgens de kans om in de prostitutie te geraken.

Uit de resultaten van ons onderzoek zijn de dreiging met en het gebruik van fysiek geweld de meest effectieve technieken gebleken om de meisjes in de prostitutie in te lijven. Studies naar de gedwongen prostitutie van vrouwen ondersteunen deze bevinding (Giobbe, 1993; Farley, 1998). Eén van de technieken die met name bij Marokkaanse meisjes ef-

fect sorteerde, was de dreiging de ouders in te lichten of de meisjes terug naar huis te brengen. Dat de weg naar de prostitutie relatief gemakkelijker is voor de Marokkaanse meisjes dan de weg terug naar huis, wordt verklaard door Brouwer (1997) die in dit kader refereert aan het schenden van de eerbaarheid van het Marokkaanse meisje. Een Marokkaans meisje mag op geen enkele manier de indruk wekken dat ze relaties met mannen onderhoudt vóórdat ze getrouwd is. Als ze wegloopt, raakt het meisje in de ogen van haar ouders en de Marokkaanse gemeenschap haar eerbaarheid kwijt, omdat er dan geen zicht meer is op het gedrag van het meisje naar jongens en mannen. Vaak staan deze meisjes direct te boek als hoer. De weg terug naar huis wordt hierdoor extra moeilijk omdat de familieer op het spel is gezet en daarmee de kansen op een 'goed' huwelijk voor het meisje zijn verspeeld. De pooiers zijn, gezien hun Marokkaanse afkomst, vanzelfsprekend op de hoogte van deze Marokkaanse traditie en maken hier misbruik van. In combinatie met een tweede techniek, namelijk ontmaagding, wordt voor het meisje de weg terug naar huis nagenoeg onmogelijk gemaakt.

Eenmaal ingelijfd werd het voor de meisjes steeds moeilijker om zich los te maken van de pooiers en het prostitutieleven. Van de zestien meisjes hebben zes een poging ondernomen om zich los te maken van de pooiers. Hiervan zijn slechts drie in hun opzet geslaagd. De instandhouding van de prostitutie door de meisjes lijkt een combinatie van een aantal elkaar versterkende factoren: de emotionele afhankelijkheid van de pooiers, de angst voor represailles en de sociale en maatschappelijke isolatie. Vooral voor een Marokkaans meisje is de maatschappelijke en sociale isolatie een extra belemmerende factor om een eind te maken aan de prostitutie, omdat zij haar eigen eerbaarheid en die van haar familie heeft geschonden door van huis weg te lopen en zichzelf te prostitueren. Venicz en Vanwesenbeeck (1998) concluderen dat, zelfs in de situatie dat de ouders de band met hun dochter niet willen verbreken, het vaak lang duurt voordat een meisje de stap terug naar huis durft te nemen.

In de inleiding is reeds gesproken over het Stockholm Syndroom ter verklaring van het verschijnsel dat slachtoffers hun eigen uitbuitings-situatie in stand houden (Graham e.a., 1988). Dit syndroom beschrijft een overlevingsstrategie waarbij het meisje zich verplaatst in de beleevingswereld van de agressor en op de lange duur zijn identiteit als het ware tot de hare maakt. De resultaten uit ons onderzoek ondersteunen de *push* en *pull*-factoren die aan genoemd syndroom ten grondslag liggen. De meisjes beseffen dat ze zich in een afhankelijkheidsrelatie met hun pooier bevinden en zullen er, om te overleven, alles aan doen om hem gunstig te stemmen: 'Had ik meer verdiend [...] dan was hij blij en kreeg ik soms een kusje en zei hij dat ik zijn 'topmeisje' was. Ik was toen best trots als hij dit tegen mij zei en ik kreeg dan alle aandacht van de wereld.' Vanwesenbeeck (1994) merkt tevens op dat gevoelens van affectie en emotionele afhankelijkheid van de dader er toe kunnen leiden dat

de meisjes de mishandeling ontkennen of minimaliseren, om het leed draaglijker te maken.

Het in stand houden van de uitbuitingssituatie gaat zelfs zo ver, dat de meisjes actief uit handen proberen te blijven van de politie en hulpverleningsinstanties. Deze bevinding wordt ondersteund door Venicz en Vanwesenbeeck (1998) die het volgende rapporteren:

'Vrijwel alle prostitutie hulpverleningsorganisaties geven aan dat ze de politie inschakelen als ze een minderjarige aantreffen. De politie licht de familie in en de jeugdhulpverlening gaat er soms toe over om minderjarige prostituees in gesloten jeugdinstellingen te plaatsen. Vandaar dat een groot deel zich nog steeds in het verborgene afspeelt en de doelgroep ook zijn best doet om dat zo te houden. Als de controle op minderjarigen in de prostitutie streng is, ontwikkelen meisjes strategieën om niet te worden opgemerkt door de politie of door hulpverleners, waarbij je het risico loopt dat ze de politie inlichten. Liegen over leeftijd is daarbij één van de meest voor de hand liggende strategieën' (Venicz en Vanwesenbeeck, 1998, p. 26).

Graham e.a. (1988) gaan er vanuit dat het optreden van het Stockholm syndroom los staat van vroege jeugdervaringen en persoonlijkheid. Haaks hierop staat de stelling van Kamerbeek (1996) die er wel van uit gaat dat juist de vroege pijnlijke jeugdervaringen, waarin meisjes een gebrek hadden aan emotionele steun, zorg en liefde, er toe bijdragen dat deze meisjes in ongezonde relaties terechtkomen. 'Aangezien ze zelf (bijvoorbeeld) te weinig koestering ondervonden hebben, proberen ze aan deze onbeantwoorde behoefte tegemoet te komen door heel zorgzaam te worden. [...] Ieder meisje dat te zeer liefheeft, heeft zich in ieder geval wel eens ooit diep emotioneel in de steek gelaten gevoeld, met alle bij die ervaringen horende angst en leegte.' Kamerbeek stelt dat de meisjes er 'alles' voor over hebben om de relatie in stand te houden, uit angst (opnieuw) in de steek te worden gelaten en zij vergelijkt de liefde van de meisjes voor hun pooier met een verslaving. De resultaten uit ons onderzoek wijzen uit dat de vroege jeugdervaringen en met name de emotionele verwaarlozing binnen het gezin niet zozeer een rol spelen bij het in het wereldje van de prostitutie geraken, maar wel degelijk bij de instandhouding van de uitbuitingssituatie. De assumptie zoals geformuleerd in het Stockholm syndroom dat de vroege jeugdervaringen en de persoonlijkheid van de meisjes er niet toe doen, kan op grond van onze (voorlopige) resultaten vooralsnog niet worden ondersteund voor wat de gedwongen prostitutie van meisjes betreft.

Tot slot zij herhaald dat de conclusies in dit onderzoek gebaseerd zijn op één specifieke zaak. Vervolgonderzoek is nodig om te bepalen in welke mate de resultaten generaliseerbaar zijn naar vergelijkbare en/of andere vormen van jeugdprostitutie. De Jeugd Prostitutie Checklist (JPC; Bullens, 1999) die tot stand is gekomen op grond van het onderhavige

onderzoek dient als basis voor vervolgonderzoek. De JPC is bedoeld om de jeugdprostitutie in Nederland op een gestandaardiseerde en gestructureerde wijze in kaart te brengen en daarmee handvatten te bieden om adequate (preventieve) maatregelen te nemen ten einde de jeugdprostitutie terug te dringen.

Literatuur

Bibby, P.C.

Definitions and recent history

In: Bibby, P.C. (red.), *Organised abuse; the current debate*, England, Arena, 1996, pp. 1-8

Brouwer, L.

Meiden met lef; Marokkaanse en Turkse wegloopsters
Amsterdam, VU uitgeverij, 1997

Bullens, R.

Organised abuse, disorganized lives; making a deal with the devil
The journal of sexual aggression, 2° jrg., 1996, pp. 99-111

Farley, M.

Prostitution in five countries; violence and post-traumatic stress disorder
Feminism & psychology, 8° jrg., 1998, pp. 405-426

Foundation against trafficking of women, STV

Trafficking of women, forced labour and slavery-like practices in marriage, domestic labour and prostitution
Utrecht, STV, 1997

Giobbe, E.

An analysis of individual, institutional, and cultural pimping
Michigan journal of gender & law, 1° jrg., 1993, pp. 33-57

Graham, D.L.R., E.I. Rawlings e.a.

Survivors of terror; battered women, hostages and the Stockholm Syndrome
In: Yll, K., M. Bograd (red.), *Feminist perspectives on wife abuse*, Newbury Park, Sage Publications, 1988

Haveman, R.H.

Prostitutie; bemiddeling, exploitatie en het strafrecht
Justitiële verkenningen, 22° jrg. nr. 1, 1996 pp. 26-42

Kamerbeek, M.

Projectvoorstel Pretty Woman
Utrecht, 1996

Lune, G. van

De fuik als opvangnet; een verkenning naar de achtergronden en oorzaken van jeugdprostitutie
Doctoraalscriptie Sociologie
Rijksuniversiteit Groningen, 1997

Marktscan

Gevangen in een droomwereld; mensenhandel in relatie tot prostitutie in de regio Utrecht
Utrecht, project Marktscan, 1997

Nisso

Jeugdprostitutie aanpakken via pooiers en praktische hulp
Perspectief, 7° jrg., 1998, pp. 22-24

Stichting Tegen Vrouwenhandel, STV

Clëntregistratie Stichting Tegen Vrouwenhandel 1996; interpretatie, signalen en tendensen
Utrecht, STV, 1997

Vanwesenbeeck, I.

Prostitutes' well-being and risk
Amsterdam, VU University, 1994

Venicz, L., I. Vanwesenbeeck

Aard en omvang (gedwongen) prostitutie onder minderjarige (allochtone) meisjes
Utrecht, Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek (Nisso), 1998

Jeugdige zedendelinquenten

Typen, recidivepatronen en criminele carrières

mr. drs. A.Ph. van Wijk*

Zedendelinquenten veroorzaken veel commotie en onrust bij het publiek. Het zijn onverbeterbare delinquenten en ze zouden voor lange tijd opgesloten moeten worden. Hun gevaarlijkheid zou erin schuilen dat ze steeds in herhaling vallen. Het is echter de vraag of dit beeld juist is. Inmiddels is namelijk bekend dat niet gesproken kan worden van dé zedendelinquent. Daarvoor zijn de kenmerken, achtergronden en motieven te divers. Voor een juist inzicht in de recidivepatronen en criminele carrières van zedendelinquenten is het derhalve noodzakelijk om verschillende typen plegers te onderscheiden.¹ Dit geldt zowel voor de volwassen – waarover reeds veel gepubliceerd is – als de jeugdige plegers van zedenmisdriven.

Het is zinvol om nader bij de jeugdige zedendelinquenten stil te staan, omdat een belangrijk deel van de volwassen zedendelinquenten in zijn jeugd begint met het plegen van zedenmisdriven danwel een afwijkende seksuele voorkeur ontwikkelt (Abel e.a., 1988). Daarnaast maken jeugdigen zich aan dezelfde zedendelicten schuldig als de volwassenen, hetgeen een nadere classificatie in typen rechtvaardigt. Hierdoor is het tevens mogelijk om iets te zeggen over de recidivepatronen en criminele carrières van jeugdige zedendelinquenten.

In deze bijdrage komen eerst enkele gegevens uit het buitenland aan de orde over classificaties van jeugdige zedendelinquenten en de recidivepatronen. Vervolgens wordt ingegaan op de factoren die recidive kunnen voorspellen.¹ Daarna worden de schaarse Nederlandse onderzoeksresultaten behandeld. Het artikel besluit met een plaatsbepaling van het Nederlandse onderzoek en beleid inzake jeugdige zedendelinquenten in relatie tot het buitenland.

Buitenlands onderzoek naar classificaties

Een bekende classificatie van zedendelinquenten is die van Knight & Prentky (1990). Zij hebben een op empirische gegevens gebaseerde typologie voor volwassen plegers ontwikkeld en deze later toegepast op jeugdige zedendelinquenten (1993). Het blijkt echter dat slechts een paar typen van toepassing zijn op jeugdige plegers. Onder de jeugdige zedendelinquenten komen vooral typen voor met een lage sociale competentie en veel antisociaal gedrag.

* De auteur is als criminoloog werkzaam bij Advies- en Onderzoeksgroep Beke te Arnhem.

De classificatie van O'Brien en Bera (1986) is ontwikkeld op basis van klinische indrukken en onderscheidt zeven typen waarbij de nadruk ligt op de persoonlijke achtergronden van de pleger. Hieronder volgt van deze classificatie een korte bespreking.³

– De *naïeve experimenteerder* is meestal een jongen tussen de 12-15 jaar. Slachtoffers zijn jonge kinderen, meestal meisjes, tussen de 2-7 jaar en bekenden van de pleger. De seksuele handelingen bestaan uit betasten en het laten zien van de geslachtsdelen. De delicten zijn veelal incidenten en vinden buitenshuis plaats, bijvoorbeeld tijdens het babysitten. Er wordt geen geweld gebruikt, wel is er sprake van seksuele 'spelletjes'. De jongeren komen uit intacte gezinnen en hebben geen geschiedenis van antisociaal gedrag. Zij beschikken over normale sociale vaardigheden en hebben vrienden. De plegers ontkennen het delict zelden en voelen oprecht schuld en schaamte. Een ambulante behandeling heeft goede prognoses.

– De *niet-gesocialiseerde ontuchtpleger* is tussen de 12-17 jaar, de slachtoffers zijn kinderen tussen de 2-10 jaar. Seksuele handelingen variëren van betasten tot penetratie. De plegers hebben verschillende slachtoffers die ze diverse malen misbruiken. De delicten zijn van tevoren gepland. De plegers zoeken seksueel contact teneinde zich geaccepteerd en gewaardeerd te weten. Het komt voor dat de plegers bekend staan als jongens die goed met kleine kinderen op kunnen schieten (babysitten). Ze maken dan ook een onvolwassen indruk en hebben weinig tot geen vrienden; ze voelen zich onzeker en inadequaar. Ze kunnen zelf het slachtoffer van misbruik zijn geweest. De plegers gebruiken geen drugs of alcohol. Er is sprake van een geschiedenis van antisociaal gedrag. Ze komen uit intacte gezinnen, maar de vader is emotioneel afwezig voor de jongere. De moeders maken daarentegen vaak een overbezorgde, angstige en depressieve indruk. De familie speelt een belangrijke rol in de behandeling. Soms is een residentiële behandeling noodzakelijk. De plegers hebben een hoger recidiverisico dan de eerste groep.

– De *pseudo-gesocialiseerde ontuchtpleger* is iets ouder dan de voorgaande typen. Slachtoffers zijn vaak jonge meisjes, maar soms ook oudere vrouwen en zusjes. Dit type pleger is zelf slachtoffer geweest van seksueel misbruik en/of mishandeling en verwaarlozing, en probeert dat te maskeren door sociaal aangepast en wenselijk gedrag. Van antisociaal gedrag kan niet echt gesproken worden bij dit type pleger. Zijn sociale vaardigheden lijken dan ook goed en hij kan ogenschijnlijk prima opschieten met leeftijdgenoten. Ook op school en het werk zullen derden

1 Zie bijvoorbeeld Van den Eshof (1998) en Frenken (1995; 1997). Een probleem hierbij is dat de juridische kwalificaties niet overeen (hoeven te) komen met de seksuele drijfveren en voorkeuren.

2 Zonder uitpuddend te willen zijn.

3 Deze bespreking is ontleend aan Van Wijk (1999). Daarbij is tevens gebruikt gemaakt van de publicatie van Bruinsma (1996).

niets vreemds aan hem opmerken. Dit is echter schijn: de wezenlijke betrokkenheid ontbreekt. Het delict komt voor velen zeer onverwachts. Zijn motivatie voor het delict is het genot/plezier en hij voelt nadien dan ook weinig schuld of schaamte. Het gezin is te typeren als een kluwengezin: men is overbetrokken op elkaar. Zijn ontkenning en bagatelliserend optreden hebben soms plaatsing in een inrichting tot gevolg. Sommige plegers van dit type kunnen hun gehele leven seksuele delicten plegen.

– De *seksueel agressieve delinquent* is tussen de 13-18 jaar; de slachtoffers zijn meestal meisjes van eigen leeftijd of vrouwen. Ze maken diverse slachtoffers. De delicten, vaak verkrachting en aanranding, gaan gepaard met (onnodig) geweld en het vernederen van het slachtoffer. Bij verzet van de slachtoffers reageren zij met fysiek geweld. Ze komen uit chaotische gezinnen waarin geweld en agressie niet vreemd zijn. De gezinnen zijn al jaren bij instanties als de Raad voor de Kinderbescherming bekend, onder andere vanwege de verwaarlozing van de kinderen. De plegers hebben een geschiedenis van antisociaal en ander crimineel gedrag, deels te wijten aan een slechte impulscontrole. Sommigen gebruiken drugs en/of alcohol. Plegers van dit type hebben gewelddadige, seksuele fantasieën. Hoe meer geweld, des te meer opgewonden zij zijn. Het delict is een uiting van angst, controle en dominantie. Als ze gepakt worden, ontkennen ze het delict of minimaliseren hun eigen aandeel. Ze moeten in de meeste gevallen residentieel behandeld worden. Ze hebben een tamelijk hoog recidiverisico.

– De *seksueel obsessieve delinquent* is tussen de 14-18 jaar; slachtoffers zijn vrouwen van alle leeftijden. Hun leven draait om seksuele opwindning en wordt na verloop van tijd steeds dwangmatiger, ze kunnen aan niets anders denken, raken gepreoccupeerd. In veel gevallen gaat het om *hands-off* delicten. Dit type maakt een rustige, teruggetrokken indruk. Ze zijn, ondanks hun capaciteiten zeer faalangstig, wat spanningen tot gevolg heeft. Voor die spanningen zoeken ze een uitlaatklep: het delict. Op een normale manier hun emoties uiten, kunnen ze niet. De gezinnen zijn hecht (rigide) en de ouders hebben eveneens moeite om op een adequate manier met emoties om te gaan. Ze kunnen ambulante behandeling krijgen, gericht op het onder controle krijgen van hun dwangmatige gedrag. Hiermee is niet gezegd dat ze niet meer in herhaling vallen. Als hun deviante ontwikkeling niet wordt doorbroken, kunnen ze na verloop van tijd ernstiger zedendelicten plegen.

– De *impulsief gestoorde zedelinquent* is tussen de 12-18 jaar, terwijl de slachtoffers van alle leeftijden en beide seksen kunnen zijn. Meestal zijn het echter jonge kinderen. Het seksueel agressieve gedrag is een gevolg van hun beperkte verstandelijke vermogen of een stoornis. Ze hebben een geschiedenis van gedrags- en leerproblemen. Met name de ADHD-jongeren behoren tot deze categorie. Het delict komt meestal onverwacht, zowel voor de directe omgeving als de jongen zelf. Residentiële en medicamenteuze behandeling is voor deze groep nodig.

– De *groepszedendelinquent* is tussen de 14-18 jaar oud en komt uit volledige gezinnen. De slachtoffers zijn meisjes van hun leeftijd. De plegers zijn eerder te typeren als meelopers dan als leiders. Ze doen aan het delict, bijvoorbeeld een groepsverkrachting of de zogenaamde zwembaddelicten, mee vanwege de groepsdruk (erbij willen horen, bang om af te gaan). Deze plegers hebben stereotype opvattingen over vrouwen, mannen en relaties. Over het algemeen heeft dit type geen voorgeschiedenis van agressief of anderszins afwijkend gedrag. Ze zullen het delict ontkennen of bagatelliseren. Veelal volstaat een ambulante behandeling, maar soms is een residentiële opname nodig. De prognose is tamelijk goed.

Een andere manier om jeugdige zedendelinquenten onder te verdelen, is de aard van het delict in ogenschouw te nemen. Aan de ene kant zijn er *hands-off* delicten, zoals exhibitionisme, en aan de andere kant de *hands-on* delicten (zie bijvoorbeeld Saunders e.a., 1986). Als de leeftijd van het slachtoffer in aanmerking wordt genomen, zijn de *hands-on* delicten te verdelen in verkrachting en/of aanranding tegen leeftijdgenoten of volwassenen en misbruik van kleine kinderen.⁴ Het misbruik van kinderen omvat de delicten binnen het gezinsverband (incest) en buiten het gezinsverband (Barbaree e.a., 1993). Samenvattend ziet de onderverdeling op basis van delict, leeftijd van het slachtoffer en de relatie met de pleger er als volgt uit:

- Verkrachters (en aanranders) van leeftijdgenoten en volwassenen;
- Misbruikers van kinderen (incest- en ontuchtplegers);
- Exhibitionisten.

Uit diverse studies komt naar voren dat verkrachters, misbruikers en exhibitionisten qua achtergronden en persoonlijkheidskenmerken van elkaar zijn te onderscheiden (zie bijvoorbeeld Awad en Saunders, 1989, 1991; Barabee e.a., 1993; Davis en Leitenberg, 1987; Groth, 1977; Hsu en Starzynski, 1990; Richardson e.a., 1997). Bij deze indeling zijn echter drie kanttekeningen te plaatsen. In de eerste plaats kunnen jeugdigen zich schuldig maken aan diverse typen zedendelicten. Een deel van de zedendelinquenten laat een progressie zien van *hands-off* naar *hands-on* delicten (Freund, 1990) of van minder naar meer gewelddadige delicten (Longo en Groth, 1983). Een pleger bijvoorbeeld als verkrachter aanmerken, is arbitrair als blijkt dat hij ook schennis heeft gepleegd. In de tweede plaats – en dat komt duidelijk naar voren uit de typologie van Knight en Prentky (1990) – is binnen de categorie verkrachters en misbruikers een aantal subtypen te onderscheiden. Dé verkrachter (of misbruiker) bestaat niet (Frenken, 1995). Tot slot plegen jeugdige zedendelinquenten ook andere, niet-seksuele delicten.

4 Als criterium voor het misbruik van kinderen door jongeren wordt doorgaans een leeftijdsverschil van vijf jaar aangenomen.

Gezien de huidige stand van zaken met betrekking tot de classificatie van jeugdige zedendelinquenten lijkt bovenstaande onderverdeling in verkrachter, misbruikers van kinderen en exhibitionisten vooraan het best bruikbaar als het gaat om zicht te krijgen op recidivepatronen en criminele carrières.

Buitenlands onderzoek naar recidivepatronen

Ongeveer de helft van de jeugdige zedendelinquenten heeft antecedenten voor delicten anders dan zedenmisdriven.⁵ De indruk is dat dit met name opgeld doet voor de verkrachters van leeftijdgenoten en volwassen vrouwen en minder voor degenen die kleine kinderen misbruiken (Ford en Linney, 1995). Daarnaast komt het voor dat jeugdige zedendelinquenten meer zedenmisdriven plegen (zie bijvoorbeeld Fehrenbach e.a., 1986; Jacobs e.a., 1997). De schatting is dat de zogenaamde *first offender* in werkelijkheid gemiddeld zeven zedendelicten heeft gepleegd (Ryan, 1997).

Uit deze gegevens kan de conclusie worden getrokken dat jeugdige zedendelinquenten recidiveren op zowel zeden als niet-zedenmisdriven. Studies naar recidivepatronen van jeugdige zedendelinquenten zijn echter schaars en tonen een gevarieerd beeld. Dit is het gevolg van onder meer de gebruikte onderzoeksmethode, de samenstelling van de onderzoeksgroep en de lengte van de follow-up periode. Daarnaast kan de definitie van recidive per onderzoek verschillen, hetgeen de onderlinge vergelijking bemoeilijkt.⁶ Hieronder volgt een bespreking van diverse onderzoeken.

Op basis van retrospectieve studies kan gesteld worden dat het recidivepercentage voor wat betreft zedendelicten tussen de 7.5% tot 14% ligt. Het recidivepercentage voor niet-zedendelicten ligt hoger: het varieert van 40% tot 60%.⁷

Rubinstein e.a. (1993) hebben een kleine groep zedendelinquenten (n=19) en geweldplegers (n=58) gedurende acht jaar tot in de volwassenheid gevolgd. Een van de belangrijkste conclusies – onder andere bepaald op basis van politiecijfers – is dat jeugdige zedendelinquenten op latere leeftijd niet alleen meer zedendelicten plegen, maar ook meer gewelddadige, niet-seksuele delicten dan de geweldplegers. Het recidivepercentage voor seksuele misdrijven is hoog, namelijk 37%. Een verklaring hiervoor

5 Zie voor een overzicht van de verschillende studies Aljazireh (1993) en Vizard e.a. (1996).

6 Recidive kan bepaald worden door *self report* (bijvoorbeeld aan een hulpverlener/onderzoeker), officiële gegevens van de politie (aanhouding wegens een strafbaar feit) of officiële gegevens van de rechtbank (veroordeling).

7 Zie voor een overzicht van de diverse studies Becker en Hunter, 1997; Kahn en Chambers, 1991; Vizard e.a., 1995.

kan de lange follow-up periode zijn, maar ook het feit dat het om een groep zeer agressieve delinquenten ging.

De samenstelling van de onderzoeksgroep heeft een belangrijke invloed op de hoogte van het recidivepercentage, zoals blijkt uit de studie van Sipe e.a. (1998). Uit een vergelijking tussen niet-zedendelinquenten en jongeren die zich schuldig hebben gemaakt aan ontuchtige handelingen met kleine kinderen (waarbij geen geweld is gebruikt) komt een veel lager recidivepercentage naar voren. Tijdens de onderzoeksperiode, met een duur van maximaal veertien jaar, wordt een kleine 10% van de jeugdige zedendelinquenten als volwassene gearresteerd voor een zedenmisdrijf. Voor de niet-zedendelinquenten was dit 3%. Uit een vergelijking tussen deze twee studies kan de conclusie worden getrokken dat jeugdige niet-gewelddadige zedendelinquenten als volwassenen minder geneigd zijn om zedenmisdrijven te plegen dan de gewelddadige jeugdige zedendelinquenten. De hierboven beschreven onderzoeken maken niet of nauwelijks onderscheid in verschillende typen plegers. Uit het onderzoek van Awad en Saunders (1991) blijkt echter dat de hoogte van het recidivepercentage afhankelijk kan zijn van de gebruikte bron, maar ook van het type pleger. De auteurs hebben op basis van klinische interviews met onder meer de jeugdige pleger zelf (*self report*) vastgesteld dat 40% van de misbruikers van kinderen en 61% van de aanranders/verkrachters recidiveert op een seksueel delict. Een dergelijk patroon, maar dan met veel lagere waarden komt terug in de onderzoeken van Hagan e.a. (1994a/b).⁸ Misbruikers van kleine kinderen recidiveren na twee jaar in 8% van de gevallen op een zedendelict en in 46% van de gevallen op een niet-zedendelict. Voor verkrachters is dit respectievelijk 10% en 58%. Opvallend is dat er geen significante verschillen tussen beide typen zijn wanneer het jeugdige zedendelinquenten betreft die behandeld zijn (Hagan en Cho, 1996). De resultaten uit de studie van Fehrenbach e.a. (1986) geven een gedifferentieerder beeld van recidive en typen jeugdige zedendelinquenten. Ongeveer zes van de tien jeugdige zedendelinquenten (n = 297) pleegt – blijkens klinische interviews met onder andere de pleger zelf – meer dan één zedendelict. Uitgesplitst naar typen pleger ziet een en ander er uit als in tabel 1.

Hieruit komt naar voren dat vooral de *hands-off* delinquenten een (zeer) hoog recidivepercentage hebben. Ook bij de *hands-on* delinquenten is sprake van hoge percentages. Het is niet goed mogelijk om een uitsplitsing te maken naar verkrachters van leeftijdgenoten en misbruikers van kleine kinderen, omdat de auteurs slachtoffers van verschillende leeftijden zowel tot de categorie verkrachting als aanranding/ontuchtige handelingen rekenen.⁹ De tendens is echter dat in de categorie aanranding/ontuchtige handelingen het merendeel van de slachtoffers (jonge) kinderen betreft.

8 Geciteerd in Boyd e.a. (2000).

9 Te weten jonger kind, ouder kind, leeftijdgenoten en volwassenen.

Tabel 1: Percentage jeugdige zedendelinquenten dat eerder een zedenmisdrif had gepleegd

Verkrachting	44.1% (n = 30)
Aanranding/ontuchtige handelingen	57.5% (n = 100)
Exhibitionisme	64.7% (n = 22)
Andere <i>hands-off</i> delicten*	90.5% (n=19)
Totaal	57.6% (n = 171)

* Zoals voyeurisme, stelen van ondergoed en obscene telefoongesprekken.

Bron: Fehrenbach e.a. (1986, p. 229)

Voorspellende factoren voor recidive

Jeugdige zedendelinquenten kunnen zowel recidiveren op seksuele als niet-seksuele delicten. Bij het bepalen van voorspellende factoren voor recidive moeten die twee gescheiden worden, omdat beide andere voorspellende factoren kennen, zoals blijkt uit een meta-analyse van 61 follow-up studies onder volwassen plegers (Hanson en Bussière, 1998). Seksuele recidive werd vooral voorspeld door seksueel afwijkend gedrag, bijvoorbeeld een afwijkende seksuele voorkeur en eerdere zedenmisdrifven en in mindere mate door algemene criminologische factoren. Ook het niet afmaken van een behandeling is een belangrijke factor. Voorspellers voor algemene recidive zijn bijvoorbeeld eerdere geweldsdelicten en criminaliteit gepleegd op jeugdige leeftijd. Overigens is volgens de auteurs het recidivepercentage voor wat betreft seksuele delicten vrij laag, namelijk 13.4% (18.9% voor verkrachters en 12.7% voor misbruikers van kinderen). Recidive voor niet-seksuele geweldsdelicten is gemiddeld 12.2%, waarbij misbruikers van kinderen (9.9%) sterk verschillen van verkrachters (22.1%). Er is weinig bekend over voorspellende factoren met betrekking tot jeugdige zedendelinquentie. Algemeen wordt aangenomen dat de leeftijd van het eerste zedenmisdrif een belangrijke invloed heeft op eventuele recidive. Naarmate de pleger jonger is, is de kans groter dat het deviante gedrag persisteert (Abel e.a., 1988). Kahn en Chambers (1991) hebben de volgende factoren gevonden die significant verband hielden met seksuele recidive: uiten van bedreigingen tijdens het delict, ontkenning van het delict of het slachtoffer de schuld geven. Factoren die verband houden met algemene recidive (inclusief seksuele delicten) zijn onder meer gebrekkige sociale vaardigheden, problemen op school, geschiedenis van seksueel misbruik in het gezin. Uit een recent dossieronderzoek van Långström en Grann (1999) blijkt dat seksuele recidive voorspeld werd door seksuele deviantie (in

casu een vroege start van het seksueel afwijkende gedrag, slachtoffers van het mannelijke geslacht en meer dan één slachtoffer) en slecht ontwikkelde sociale vaardigheden. Voorspellers voor algemene recidive zijn eerder gepleegde strafbare feiten, gedragsstoornis op jonge leeftijd, psychopathie, uitingen van bedreigingen en het gebruik van wapens.

Nederlands onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten

Anders dan in de Angelsaksische landen, waar jeugdige zedendelinquenten sedert de jaren tachtig maatschappelijke en wetenschappelijke aandacht krijgen, is het onderzoek in Nederland naar deze specifieke groep delinquenten pas in de jaren negentig op gang gekomen. In vergelijking met het buitenland is in Nederland sprake van een groot aantal kennislacunes (Van Wijk, 1999). Eén daarvan is het ontbreken van een adequate classificatie van jeugdige zedendelinquenten gebaseerd op empirisch onderzoek. Een aantal onderzoekers heeft gepoogd enige ordening aan te brengen in de grote variëteit van kenmerken en achtergronden van jeugdige zedendelinquenten. Boelrijk (1997) heeft na bestudering van de literatuur voorgesteld om jeugdige zedendelinquenten in drie groepen te verdelen. De minderjarige incestpleger heeft seksueel contact met 'een medeparticipant aan een min of meer consistent samenlevingsverband' (p. 29); de minderjarige pedoseksueel maakt misbruik van zijn gezag en schaadt het in hem gestelde vertrouwen en – tot slot – de seksueel geweldplegers die aanranding of verkrachting plegen. De auteur stelt dat 'gezien de complexiteit van elementen die bijdragen aan de classificatie van een pleger een verdergaande onderverdeling van minderjarige zedendelinquenten vooralsnog nagenoeg onmogelijk blijkt' (p. 36). De indeling van Boelrijk heeft vooral een juridische invalshoek. Bruinsma (1996, p. 111) heeft onder andere gebruik gemaakt van de typologie van O'Brien en Bera (1986) en gaat op basis van klinische indrukken na in hoeverre zijn onderzoeksgroep hierin onder te brengen is.¹⁰ Er blijken 12 jongeren tot het type van de naïeve experimenteerdere te behoren, 8 tot de niet-gesocialiseerde ontuchtplegers, 12 tot de pseudo-gesocialiseerde ontuchtplegers, 18 tot de seksueel agressieven, 14 tot de seksueel obsessieven, 13 tot de impulsgestoorden en 44 tot de groepsdelinquenten.¹¹ Hieruit kan worden afgeleid dat jeugdige zedendelinquenten relatief veel in de categorie groepszedendelinquenten zijn te vinden.

Hendriks & Bijleveld (1999) zijn op basis van een dossieronderzoek de verschillen nagegaan tussen solo- en groepszedendelinquenten. Er blijkt onder andere uit dat de soloplegers neurotischer en impulsiever zijn dan de groepsplegers. Groepszedendelinquenten hebben al met al een wei-

10 Het betreft 128 jongeren die Bruinsma in het kader van de vroegdiagnostiek op het politiebureau heeft onderzocht.

11 Zeven jongeren konden niet in een van de categorieën worden geplaatst.

nig deviante persoonlijkheidsstructuur. In deze studie worden de leeftijden van de slachtoffers buiten beschouwing gelaten, zodat niet kan worden nagegaan of het delict tegen een leeftijdgenoot of tegen een kind is begaan. Resultaten uit een kleinschalig dossieronderzoek (n = 27) laten een tweedeling zien in typen, namelijk de verkrachters en aanranders van leeftijdgenoten en misbruikers van kleine kinderen (Van Wijk en Blokland, 1999; Van Wijk e.a., in voorbereiding). In de eerste groep zijn zowel solo- als groepsplegers te vinden, terwijl de misbruikers van kleine kinderen vrijwel altijd alleen het delict begaan. Kenmerkend voor de verkrachters is hun antisociale levensstijl, hetgeen onder andere blijkt uit het gegeven dat ze naast zedenmisdriften ook andere delicten plegen. Misbruikers van kleine kinderen plegen – zo is de indruk – vrijwel geen andere misdrijven. Als gebruik wordt gemaakt van politiecijfers om jeugdige zedendelinquenten in te delen in typen, kunnen twee hoofdgroepen worden onderscheiden (Van Wijk en Ferwerda, in voorbereiding). De eerste groep betreft degenen die voor één of meer zedenmisdriften staan geregistreerd en daarnaast voor andere delicten (*generalisten*)¹²; de tweede groep wordt gevormd door degenen die alleen maar zedendelicten plegen (*specialisten*). Met name uit het buitenlandse onderzoek komt naar voren dat naast zedendelicten ook het brede criminaliteitspatroon van belang is om de recidive(gevaarlijkheid) te bepalen.

Nederlands onderzoek naar recidivepatronen

Uit de bespreking van het Nederlandse onderzoek aangaande classificaties van jeugdige zedendelinquenten is op te maken dat er niet of nog nauwelijks onderzoek is gedaan naar recidivepatronen en criminele carrières. Het blijft bij de constatering dat bijvoorbeeld soloplegers vaker recidiveren op een zedendelict dan groepsplegers (Hendriks en Bijleveld, 1999) en dat een kleine 40% van de jeugdige zedendelinquenten antecedenten heeft, waarvan bijna 4% voor seksuele delicten, en dat ruim een kwart na het seksuele delict opnieuw een strafbaar feit pleegt, waarvan bijna 3% een zedenmisdrif (Boelrijk, 1997). Het onderzoek van Van Wijk en Ferwerda (in voorbereiding) is gebaseerd op een analyse van politiegegevens (HKS) over een periode van tien jaar en kan mogelijk enig licht werpen op het verloop van criminele carrières van jongeren die zedendelicten plegen (n = 338). Hieronder volgt een bespreking van de twee onderscheiden groepen.

De *generalisten* starten hun criminele carrière als ze gemiddeld 14.8 jaar zijn. Zij plegen in het eerste jaar van hun criminele carrière vooral vermogensdelicten zonder geweld. Dergelijke misdrijven vormen de hoofdmoot van het totaal aantal gepleegde delicten. Andere delicten zijn

12 Het voert hier te ver om in te gaan om de methodologische implicaties van het gebruik van politiecijfers voor dergelijk onderzoek. De lezer zij hiervoor naar de betreffende publicatie verwezen.

vermogensmisdrijven met geweld, openbare orde delicten, vernielingen. In bijna de helft van de gevallen betreft het eerste delict een zedenmisdrijf. In de meeste gevallen gaat het om aanranding. Verkrachtingen komen op de tweede plaats. Dit percentage neemt in de loop van de jaren zienderogen af. In het tweede jaar is het percentage zedendelicten nog 17% van het totaal aantal delicten dat door deze groep gepleegd is. Na het zevende jaar van hun criminele carrière pleegt nagenoeg niemand meer een zedendelict.¹³

De *specialisten* doorlopen blijkens de politiegegevens geen criminele carrière. Vrijwel alle zedendelicten (92%) worden in het eerste jaar van hun criminele carrière gepleegd. De rest pleegt in het tweede jaar nog een zedendelict, maar komen daarna nauwelijks meer voor in het bestand van de politie. De reden hiervan is niet geheel duidelijk. Aannemelijk is dat een deel van de specialisten therapie volgt, gedetineerd zit, slimmer is gaan opereren of gewoon gestopt is.

Beschouwing

Inzicht in recidivepatronen en voorspellende factoren – en daarmee derhalve de potentiële gevaarlijkheid van plegers van seksuele misdrijven – vereist een adequate classificatie. Kenmerken en achtergronden van jeugdige zedendelinquenten zijn te pluriform om deze zonder meer bij elkaar te voegen. De meest optimale indeling in typen voegt kenmerken van het delict samen met kenmerken en achtergronden van de persoon van de pleger. De typologie van O'Brien en Bera (1986) is hiervan een goed voorbeeld, maar mist vooralsnog een empirische basis. De typologie van Knight en Prentky (1993) is weliswaar gebaseerd op empirische gegevens, maar blijkt slechts voor een deel toepasbaar op jeugdige zedendelinquenten. Een eenvoudiger indeling in typen kan verkregen worden door – conform het buitenlandse onderzoek – het soort delict als uitgangspunt te nemen. Een dergelijke indeling komt voor een deel overeen met de juridische kwalificaties, maar houdt daarentegen weinig rekening met de persoon en achtergrond van de pleger. Het gevolg kan zijn dat het veelzijdige dadergedrag niet volledig gedekt wordt door de juridische typering. Op dit moment ontbreekt het aan een empirische classificatie van jeugdige zedendelinquenten in Nederland. Het classificeren dient een eerste stap te zijn in het exploreren van het tamelijk onbekende terrein van jeugdige zedendelinquentie. Als uitgangspunt kan bijvoorbeeld de tweedeling verkrachters versus misbruikers van kinderen worden genomen, omdat die twee typen als overkoepelende categorieën zijn aan te merken. Eventuele vervolganalyses kunnen hierbinnen verder

13 Binnen de groep generalisten is een aantal plegers te vinden die meer dan één zedenmisdrijf hebben gepleegd (de zedenrecidivisten). Zij kunnen – gelet op een gemiddeld aantal van vijftien delicten – tot een actieve criminele groep gerekend worden. Het betreft in de meeste gevallen vermogensmisdrijven.

differentiëren, bijvoorbeeld in ontuchtplegers en incestplegers, solo- en groepsplegers, generalisten en specialisten. Ook exhibitionisten dienen daarbij betrokken te worden. Enerzijds omdat deze groep zeer veel delicten kan plegen, anderzijds vanwege het gevaar dat sommige exhibitionisten na verloop van tijd ernstiger delicten kunnen plegen. In een later stadium kunnen daarbij ook de persoonlijkkenmerken en achtergronden, bijvoorbeeld het gezinsfunctioneren worden betrokken teneinde de classificatie te vervolmaken. Uit het recidiveonderzoek onder zowel jeugdigen als volwassenen in het buitenland kunnen – onder andere vanwege methodologische verschillen – geen eenduidige conclusies worden getrokken. Onderzoek naar recidivepatronen moet onderscheid maken tussen seksuele recidive en algemene recidive. De tendens in de verschillende recidivestudies is dat het percentage seksuele recidivisten over het algemeen vrij laag is. Belangrijke voorspeller is seksueel deviant gedrag. Daarentegen zijn de percentages voor algemene recidive tamelijk hoog. Belangrijke voorspellers zijn algemeen criminologische factoren. Verschillende studies suggereren dat verkrachters het hoogste recidiverisico hebben ten aanzien van seksuele en niet-seksuele delicten. Andere onderzoeken merken *hands-off* delinquenten of pedofielen aan als gevaarlijke groep. Uit de buitenlandse literatuur komt verder de noodzaak naar voren om onderscheid te maken tussen seksuele en algemene recidive. Er is sprake van verschillende factoren die seksuele en algemene recidive kunnen voorspellen. In Nederland is bij gebrek aan prospectief longitudinaal onderzoek vrijwel niets bekend over recidivegevaar, voorspellende factoren en typen jeugdige zedendelinquenten. Aan de hand van de ontwikkelde classificatie kan hierin door nader onderzoek meer inzicht in worden verkregen. Bovendien kan de classificatie bijdragen aan het verbeteren van justitiële beslissingen, de opsporing van onbekende daders vergemakkelijken en beslissingen omtrent eventuele behandeling inzichtelijk maken.

Literatuur

Abel, G.G., J.V. Becker e.a.

Multiple paraphilic diagnoses among sex offenders

Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law, 16^e jrg., nr. 2, 1988, pp. 153-168

Aljazeera, L.

Historical, environmental, and behavioral correlates of sexual offending by male adolescents; a critical review

Behavioral sciences and the law, 11^e jrg., 1993, pp. 423-440

Awad, G.A., E.B. Saunders

Adolescent child molesters; clinical observations

Child psychiatry and human development, 19^e jrg., 1989, pp. 159-206

Awad, G.A., E.B. Saunders

Male adolescent sexual assaulters; clinical observations

Journal of interpersonal violence, 6^e jrg., nr. 4, 1991, pp. 446-460

Barbaree, H.E., W.L. Marshall e.a.

The juvenile sex offender

New York, The Guilford Press, 1993

Barbaree, H.E., S.M. Hudson e.a.

Sexual assault in society; the role of the juvenile offender

In: Barbaree, H.E., W.L. Marshall e.a. (red.), *The juvenile sex offender*, New York, The Guilford Press, 1993, pp. 1-24

Becker, J.V., J.A. Hunter

Understanding and treating child and adolescent sexual offenders

Advances in clinical child psychology, 19^e jrg., 1997, pp. 177-197

Boelrijk, M.

Minderjarige zedendelinquenten en het strafrecht; de strafrechtelijke aanpak van minderjarige plegers van seksuele delicten

Amsterdam, VU Uitgeverij, 1997

Boyd, N.J., M. Hagan e.a.

Characteristics of adolescent sex offenders; a review of the research

Agression and violent behavior, 5^e jrg., nr. 2, 2000, pp. 137-146

Bruinsma, F.

De jeugdige zedendelinquent

Utrecht, SWP, 1996

Davis, G.E., H. Leitenberg

Adolescent sex offenders

Psychological bulletin, 101^e jrg., 1987, pp. 417-427

Eshof, P. van den

Zedendelinquenten; verscheidenheid van daders en recidivepatronen

Justitiële verkenningen, nr. 6, 1998, pp. 97-110

Fehrenbach, P.A., C. Monastersky

Characteristics of female adolescent sex offenders

American journal of orthopsychiatry, 58^e jrg., nr. 1, 1988, pp. 148-151

Ford, M.E., J.A. Linney

Comparative analysis of juvenile sexual offenders; violent nonsexual offenders, and status offenders

Journal of interpersonal violence, 10^e jrg., nr. 1, 1995, pp. 56-70

Frenken, J.

De verkrachter bestaat niet; de stand van zaken in de literatuur

Maandblad geestelijke volksgezondheid, 9^e jrg., 1995, pp. 944-957

Frenken, J.

Seksuele misdrijven en seksuele delinquenten.

In: Koppen, P.J. van, e.a. (red.), *Het hart van de zaak; psychologie van het recht*, Deventer, Gouda Quint, 1997, pp. 177-219

Freund, K.

Courtship disorder

In: Marshall, W.L., D.R. Laws e.a., *Handbook of sexual assault; issues, theories, and treatment of the offender*, New York, Plenum Press, 1990, pp. 195-207

Groth, N.A.

The adolescent sexual offender and his prey

International journal of offender therapy and comparative criminology, 21^e jrg., nr. 3, 1977, pp. 249-254

Hagan, M.P., M. Cho

A comparison of treatment outcomes between adolescent rapists and child sex offenders

International journal of offender therapy and comparative criminology, 40^e jrg., 1996, pp. 113-122

Hagan, M.P., R.P. King e.a.

Recidivism among adolescent perpetrators of sexual assault against children

Journal of offender rehabilitation, 21e jrg., 1994a, pp. 127-137

Hagan, M.P., R.P. King e.a.

The efficacy of a serious sex offenders program for adolescent rapists

International journal of offender therapy and comparative criminology, 38e jrg., 1994b, pp. 141-150

Hanson, R.K., M.T. Bussière

Predicting relapse; a meta-analysis of sexual offender recidivism studies

Journal of consulting and clinical psychology, 66e jrg., nr. 2, 1998, pp. 348-362

Hendriks, J., C. Bijleveld

De persoonlijkheid van de jeugdige (groeps)zedendelinquent

Delikt en delinkwent, oktober 1999

Hsu, L.K.G., J. Starzynski

Adolescent rapists and adolescent child sexual assaulters

International journal of offender therapy and comparative criminology, 34^e jrg., 1990, pp. 23-30

Jacobs, W.L., W.A. Kennedy e.a.

Juvenile delinquents; a between-group comparison study of sexual and nonsexual offenders

Sexual abuse; a journal of research and treatment, 9^e jrg., nr. 3, 1997, pp. 201-217

Kahn, T.J., H.J. Chambers

Assessing reoffense risk with juvenile sexual offenders

Child welfare, 70^e jrg., nr. 3, 1991, pp. 333-345

Knight, R.A., R.A. Prentky

Classifying sexual offenders; the development and corroboration of taxonomic models

In: W.L. Marshall, D.R. Laws e.a., *Handbook of sexual assault; issues, theories, and treatment of the offender*, Plenum Press, New York, 1990, pp. 23-52

Knight, R.A., R. Prentky

Exploring characteristics for classifying juvenile sex offenders

In: Barbaree, H.E., W.L. Marshall e.a., *The juvenile sex offender*, New York, The Guilford Press, 1993, pp. 45-83

Långström, N., M. Grann e.a.

Risk for criminal recidivism

Stockholm, Karolinska Institutet, Department of Public Health, 1999

Longo, R.E., A.N. Groth

Juvenile sexual offenses in the histories of adult rapists and child molesters

International journal of offender therapy and comparative criminology, 27^e jrg., 1983, pp. 150-155

O'Brien, M., W. Bera

Adolescent sex offenders; a descriptive typology

A news letter of the national family life education network, 1^e jrg., 1986, pp. 1-5

Quinsey, V.L., M.E. Rice e.a.

Actuarial prediction of sexual recidivism

Journal of interpersonal violence, 10^e jrg., 1995, pp. 85-110

Richardson, G., T.P. Kelly e.a.

Group differences in abuser and abuse characteristics in a British sample of sexually abusive adolescents

Sexual abuse; a journal of research and treatment, 9^e jrg., nr. 3, 1997, pp. 239-257

Rubinstein, M., C.A. Yeager e.a.

Sexually assaultive male juveniles; a follow up

American journal of psychiatry, 150^e jrg., nr. 2, pp. 262-265

Ryan, G.

Incidence and prevalence of sexual offenses committed by juveniles

In: Ryan, G., S. Lane (red.), *Juvenile sexual offending; causes, consequences and corrections*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1997, pp. 10-16

Saunders, E., G.A. Awad e.a.

Male adolescent sex offenders; the offender and the offence

Canadian journal of psychiatry, 28^e jrg., 1986, pp. 105-116

Sipe, R., E.L. Jensen e.a.

Adolescent sexual offenders grow up; recidivism in young adulthood

Criminal justice and behavior, 25^e jrg., 1998, pp. 109-124

Vizard, E., E. Monck e.a.

Child and adolescent sex abuse perpetrators; a review of the research literature

Journal of child psychology and psychiatry, 36e jrg., nr. 5, 1995, pp. 731-756

Wijk, A.Ph. van

*Een verkennend onderzoek naar
jeugdige zedendelinquenten*
Arnhem/Amsterdam, Advies- en
Onderzoeksgroep Beke/VU, 1999

Wijk, A.Ph. van, A.A. Blokland

*Dé jeugdige zedendelinquent bestaat
niet; een profiel van verkrachters en
misbruikers van kleine kinderen*
Proces, nr. 5/6, 1999, pp. 67-70

Wijk, A.Ph. van Wijk, H.B. Ferwerda

*Criminaliteitsprofielen van zedendelin-
quenten; een analyse van politie-
gegevens*
2000, ter publicatie voorgelegd

Wijk, A.Ph., R.C. Beckett e.a.

*Towards a preliminary typology of
juvenile sex offenders in the Nether-
lands (werktitel)*

In voorbereiding

Behandeling van jeugdige zedendelinquenten

drs. J. Hendriks en drs. B.J. van Roozendaal*

In dit artikel beogen wij een overzicht te geven van de behandelingsmogelijkheden voor jeugdige zedendelinquenten in Nederland. Het is daarbij opvallend dat er voor deze groep jongeren in feite weinig behandelingsmogelijkheden zijn. Dit is des te opvallender gezien het feit dat langzamerhand steeds bekender wordt en bekend mag worden verondersteld dat het gaat om een risicogroep. Getallen over de mate van recidive per type jeugdige zedendelinquent verschillen, maar uit diverse studies blijkt dat het per dader om vele slachtoffers kan gaan. Uit het recente onderzoek van Hendriks en Bijleveld (1999) blijkt bijvoorbeeld dat solo-plegers gemiddeld bijna drie slachtoffers gemaakt hebben als zij ten behoeve van een persoonlijkheidsonderzoek bij het ABJ worden aangemeld. Wanneer daarbij betrokken wordt dat er juist bij zedendelinquenten een hoog percentage 'dark numbers' is (veel auteurs geven aan dat de officiële cijfers met een factor twee of drie vermenigvuldigd dienen te worden) dan zou de 'gemiddelde' jeugdige zedendelinquent ongeveer acht slachtoffers maken. Dit getal komt overeen met de bevindingen van Ryan e.a. (1996) dat het gemiddelde aantal slachtoffers van jeugdige zedendelinquenten (n=1616) op 7,7 ligt. Factoren als het solo of in groepsverband plegen van seksueel misbruik (zie Hendriks en Bijleveld, 1999), andere statische factoren (feitelijke gegevens, zoals geschiedenis van in herhaling vallen en keuze van slachtoffers), persoonlijkheidsfactoren, gezinsfactoren en delictgerelateerde factoren spelen een belangrijke rol bij het voorspellen van recidive. De consequenties die het slachtoffer-zijn van seksueel misbruik met zich meebrengt zijn ernstig.

Bekend mag worden verondersteld dat veel slachtoffers langdurig (soms levenslang) gebukt gaan onder de gevolgen van het misbruik. Daarbij moeten ook de gevolgen voor familieleden, partners enzovoort betrokken worden. Naast het psychische leed dat wordt veroorzaakt, is er sprake van een forse materiële schade in de vorm van psychologische ondersteuning voor slachtoffers en hun gezinsleden, arbeidsverzuim, maar ook de kosten van detentie en (intensieve) behandeling van de dader wanneer deze opnieuw wordt opgepakt. Wanneer de varianten voor behandeling voor wat betreft intensiviteit op een rijtje gezet worden, dan ontstaat het volgende beeld. De nul-variant (geen behandeling opleggen) wordt het meest toegepast. De lichtste trainingsvariant is de Taak-

* De auteurs zijn respectievelijk psycholoog/pedagoog en unithoofd strafrechtelijke zaken ABJ (Ambulant Bureau Jeugdwelzijnszorg) en vestigingshoofd ABJ te Amsterdam.

straf seksualiteit van de Rutgers Stichting (tien bijeenkomsten). Een zwaardere trainingsvariant is het *Terugval preventie projekt* (vijfentwintig bijeenkomsten), eveneens van de Rutgers Stichting. Ambulante behandelingsmogelijkheden zijn er ongeveer twaalf jaar op het ABJ (per 1 september 2000: De Waag/ABJ) en variëren van een half jaar tot twee jaar. Residentiële behandelingsmogelijkheden zijn er sinds ongeveer twaalf jaar op Harreveld (voor normaal begaafde jeugdigen) en sinds eind jaren negentig op Groot Emaus (voor op zwakbegaafd niveau functionerende jeugdigen). Voor het overige zijn er her en der nog individuele behandelaars en projecten bij bijvoorbeeld riagg's, maar deze mogelijkheden lijken vooralsnog marginaal. In het hiernavolgende zullen wij deze verschillende varianten, van licht naar zwaar, bespreken en door middel van een aantal casussen illustreren welk type jeugdige zedendelinquent kan profiteren van welk aanbod, zonder dat wij daarbij de pretentie hebben hierin uitputtend te zijn.

De 0-variant

Zoals eerder vermeld is de 0-variant de meest gebruikte voor jeugdige zedendelinquenten. In veel gevallen zal deze keuze terecht zijn en is er geen sprake van psychopathologie en/of een parafilie, echter zeer regelmatig komen wij in de alledaagse praktijk van het ABJ jeugdigen tegen die in eerdere gevallen van seksueel misbruik geen gericht aanbod hebben gekregen en na verloop van tijd blijken te recidiveren.

Taakstraf Rutgers Stichting

De *Taakstraf seksualiteit* is een leerstraf voor jongeren van 12 tot 18 jaar, die zich schuldig hebben gemaakt aan een zedendelict zoals aanranding en verkrachting. Voor een meer uitgebreide beschrijving van deze taakstraf wordt verwezen naar de brochure (Rutgers Stichting/Koppenol, 1998). De jongere moet zijn aangemeld bij Bureau Taakstraffen voor Minderjarigen (BTM), onderdeel van de Raad voor de Kinderbescherming. Daarbij vindt een selectie plaats op grond van ondermeer de volgende criteria:

- het moet gaan om een first offender;
- het delict mag niet te zwaar zijn;
- afwezigheid van andere geweldplegingen;
- afwezigheid van ernstige psychische problematiek;
- afwezigheid van duidelijke parafilieën (seksueel afwijkend gedrag), zoals exhibitionisme en pedofilie;
- de jongere moet het delict bekennen.

De doelstelling van het project is het vergroten van kennis en vaardigheden op het gebied van seksualiteit en relatievorming, het corrigeren van misvattingen omtrent seksualiteit en relaties, grenzen en grens-

overschrijdend gedrag en het bevorderen van het nemen van verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag. De Rutgers Stichting heeft vestigingen in het hele land.

Casus 1

Karim (14 jaar) wordt verdacht van het, samen met een vriend, verkrachten van zijn 55-jarige buurvrouw die geestelijk niet in orde is. Ook zouden Karim en zijn vrienden bij de buurvrouw gedurende langere tijd portemonnees en geld hebben gestolen en haar op straat hebben beroofd van haar tas. Karim heeft bekend twee keer seksueel contact met zijn buurvrouw te hebben gehad. Hij heeft verklaard, dat de vrouw, door hen geholpen, haar kleden uittrok, en hij met zijn penis in haar vagina is geweest. De tweede keer hebben de jongens opnieuw geslachtsgemeenschap met de vrouw gehad. Karims ouders zijn van Marokkaans/Berberse afkomst. Moeder is 44 jaar en vader is 52 jaar oud en zit in de WAO. Karim is rond zijn vierde jaar naar Nederland gekomen. Karim heeft een oudere broer en drie zussen. Thuis zouden er geen problemen zijn. In Nederland kwam Karim op de basisschool en bleef hij in groep twee en groep vier zitten. Hij volgt nu het ivbo. Karim is eerder met justitie in aanraking gekomen in verband met verdenking van mishandeling en brandstichting. De Kinderrechter verzoekt het ABJ een persoonlijkheidsonderzoek te verrichten.

Uit het onderzoek komen de volgende *persoonlijkheidsfactoren* naar voren: Karim is een jongen die, intellectueel gezien, presteert op zwakbegeerd niveau, hetgeen mogelijk een gevolg is van gedragsproblemen. Via de afgenomen persoonlijkheidsvragenlijsten beschrijft Karim zichzelf als een niet bijzonder intro- of extraverte jongen, die enigszins lijdt onder neurotische en functioneel lichamelijke klachten. Hij geeft aan veel gevoelens van insufficiëntie te ervaren en over een grote mate van volharding en recalcitrantie te beschikken. Van overmatige impulsiviteit of behoefte aan (normoverschrijdende) spanning zou geen sprake zijn. Via de gedragsvragenlijst geeft Karim aan, delinquent gedrag te hebben vertoond en enige mate van sociale problemen te hebben ervaren.

De volgende *gezinsfactoren* komen naar voren. Karim heeft veel gedrag vertoond dat in de thuissituatie sterk wordt afgekeurd op grond van normen en geloofsovertuiging (slechte schoolgang, blowen, drinken, uitgaan), wat uiteindelijk is geëscaleerd in een verkrachtingszaak en detentie. In de thuissituatie is op kinderleeftijd sprake geweest van verwenning en bij het ouder worden van lijfstraffen als correctiemethode. Tussen de thuissituatie en de buitenwereld lijkt een grote afstand te bestaan. Wat betreft Karims seksuele ontwikkeling kan worden geconstateerd dat deze tot nu toe lijkt te zijn gekenmerkt door geheimzinnigheid/onwetendheid conform de traditionele cultuur waarin hij is opgevoed. Seksualiteit staat in het teken van ge- en verboden en Karim heeft veel moeite te spreken over zijn eigen seksuele gevoelens.

Waar het gaat om aan het *delict gerelateerde factoren* kan worden gesteld dat Karim erkent dat verkrachting heeft plaatsgevonden, maar de neiging heeft de verantwoordelijkheid voor zijn daden buiten zichzelf te leggen. Het gebruik van geweld wordt door hem ontkend. De indruk bestaat dat Karims deelname aan de eerste verkrachting kan worden toegeschreven aan de volgende factoren: er bestond de gelegenheid, het slachtoffer was meegaand en er bestond normvervaging ten gevolge van de aanwezigheid van een oudere mededader en druggebruik. Wat betreft de tweede maal lijkt van invloed te zijn geweest dat Karim binnen de vriendenkring te schande was gezet. Hij besloot opnieuw mee te doen toen zijn mededader hem bedreigde.

Geadviseerd wordt Karim een Taakstraf Seksualiteit op te leggen. Wanneer ten tijde van het onderzoek het Terugval Preventie Project (zie hieronder) zou hebben bestaan, zou hij mogelijk naar dit project verwezen zijn, mede gezien het feit dat de (gedrags)problematiek aan de gecompliceerde kant is voor een relatief lichte taakstraf.

Terugval Preventie Project

Het Terugval Preventie Project (TPP) is recentelijk ontwikkeld en bevindt zich in een pilotfase. Het project kan het best beschouwd worden als een trainingsvariant van het ABJ-programma (zie aldaar). Recentelijk is door de Rutgers Stichting/Mellis (2000) over het TPP gepubliceerd. Het TPP is bestemd voor die jongeren die op grond van de aard en de ernst van het gepleegde delict en/of op grond van andere factoren niet in aanmerking komen voor een Taakstraf Seksualiteit, maar voor wie intensieve ambulante behandeling (Waag/ABJ) niet geïndiceerd is. Het TPP vult in feite de leemte die er bestaat tussen de relatief lichte Taakstraf seksualiteit en de relatief zware ambulante behandelingsvorm van het ABJ. Het betreft een training van vijftientig bijeenkomsten. De training wordt bij voorkeur in een groep gegeven, maar kan ook individueel plaatsvinden. De werkwijze is directief en voornamelijk gestoeld op cognitieve gedrags-therapeutische technieken. Het TPP wordt als taakstraf opgelegd. Mogelijkheden tot groepsbehandeling bestaan in Utrecht en elders in den lande wordt de taakstraf individueel gegeven.

Ambulante behandeling bij het ABJ (De Waag/ABJ)

De ambulante behandeling voor jeugdige zedendelinquenten binnen het ABJ dient beschouwd te worden als de zwaarste vorm van ambulante behandeling. De behandeling duurt gemiddeld twintig maanden. Een uitgebreide beschrijving van het programma is beschreven door Hendriks e.a. (1998). De groepsbehandeling is ongeveer tien jaar geleden gestart en momenteel draaien er zes groepen op het ABJ (Leiden en Amsterdam). Binnenkort zijn er mogelijkheden voor behandeling in Utrecht, en op langere termijn, in Rotterdam. Voorts zijn er uitgebreide mogelijk-

heden voor individuele behandeling. Voor de meeste jeugdigen is de behandeling door de rechtbank opgelegd in het kader van een bijzondere voorwaarde bij strafoplegging. Iedere jeugdige (ook de 'vrijwillige') dient een behandelcontract te ondertekenen. De behandeling vindt plaats op een cognitief/gedragstherapeutische grondslag. De ervaringen met het programma hebben hun weerslag gevonden in het werkboek *Blijvende veranderingen-J* (Hendriks en Bullens, 1997). Het programma is breed van opzet. Er wordt van uit gegaan dat een te 'smalle' benadering onvoldoende rendement zal hebben. Op het ABJ wordt met open groepen gewerkt. Dit houdt in dat er sprake is van een gemengde samenstelling van 'ervaren' groepsleden en onervaren groepsleden. Door onderlinge ondersteuning en correcties wordt het therapie-effect vergroot.

Centrale onderdelen van de behandeling zijn: het inzicht krijgen in de gevolgen van seksueel misbruik voor de dader zelf, het inzicht krijgen in het ontstaan van seksueel misbruik, het inzicht krijgen in de gevolgen voor slachtoffers van seksueel misbruik (empathievergroting), het leren onderkennen van cognitieve vervormingen ten aanzien van seksualiteit en het vergroten van gedragsalternatieven.

Naast de behandeling voor de jeugdige zedendelinquent zijn er mogelijkheden voor ouderbegeleiding en systeembegeleiding. Regelmatig worden ouderavonden georganiseerd. Een jongere komt voor de ABJ-behandeling in aanmerking wanneer er naast (ernstige) seksuele feiten sprake is van ontwikkelingsachterstanden op met name sociaal-emotioneel gebied en/of er sprake is/dreigt van een parafilie. In praktijk blijkt dat vooral jongens die pedoseksueel gedrag vertonen, exhibitioneren en/of solo-verkrachters of solo-aanranders van dit type behandeling kunnen profiteren. Voorwaarde is dat er sprake is van een minimale motivatie tot gedragsverandering, (gedeeltelijke) erkenning van de feiten, een redelijke introspectief vermogen, en dat het thuismilieu (in de breedste zin van het woord) voldoende ondersteunend is. Voor zwakbegeefde jongeren bestaan er binnen het ABJ categorale mogelijkheden tot behandeling.

Casus 2

Mario (vijftien jaar) wordt ervan verdacht gedurende de periode van een jaar ontuchtige handelingen te hebben gepleegd met twee minderjarige kinderen uit de buurt; Peter, destijds acht jaar oud en diens zusje Laura, destijds negen jaar oud. De seksuele handelingen zouden hebben bestaan uit het door Mario likken van de penis van Peter, het met de penis wrijven tegen de billen van Peter en het met de penis proberen in te dringen in de anus van Peter. Ditzelfde gebeurde ook andersom (Peter bij Mario). De handelingen vonden soms plaats onder dreiging met lichamelijk geweld.

De seksuele handelingen met Laura bestonden uit het haar tonen van zijn geslachtsdeel en het onder dreiging met lichamelijk geweld probe-

ren haar te dwingen tot het likken van zijn penis en tot het uittrekken van haar broek. Laura zou zijn weggerend.

De Kinderrechter verzoekt het ABJ een persoonlijkheidsonderzoek te verrichten. Uit het onderzoek komen de volgende *persoonlijkheidsfactoren* naar voren. De intelligentie is laaggemiddeld tot gemiddeld. Mario komt naar voren als een introverte jongen met een negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen. Met name zijn sociale vaardigheden zijn zeer zwak. Hij voelt zich in sociaal opzicht erg onzeker en is onvoldoende in staat om contacten te leggen en te onderhouden met leeftijdgenoten. Hij wordt vanaf jonge leeftijd zeer vaak gepest door leeftijdgenoten en oudere jeugdigen. Hij verkiest jongere kinderen om mee te spelen, omdat die voor hem minder bedreigend zijn. Mario blijkt een beïnvloedbare jongen te zijn met weinig eigenheid, weerbaarheid en assertiviteit. Er is sprake van weinig impulsiviteit en een lage spanningsbehoefte.

De volgende *gezinsfactoren* komen naar voren. Mario komt uit een gezin met drie kinderen. Hij heeft een tweelingzus en een twee jaar oudere zus. Een kind is op jonge leeftijd als gevolg van een ongeneeslijke ziekte overleden. De ouders lijken betrokken bij de ontwikkeling van hun zoon. Zij menen dat ze mogelijk te beschermend zijn omgegaan met Mario omdat zij reeds een kind hadden verloren. Vader was in het verleden in verband met zijn werk veel afwezig. Moeder nam grotendeels de opvoeding ter hand. Momenteel werken beide ouders.

De aan het *delict gerelateerde factoren* zijn het veelvuldige plegen van ontuchtige handelingen zonder onderscheid in sekse. Voorts blijkt uit de informatie van de ouders dat er reeds rond zijn negende jaar problemen met Mario waren op het seksuele vlak. In de buurt zouden er geruchten zijn geweest over Mario, die jongere kinderen (zowel jongens als meisjes) zou hebben betast. Gezien zijn leeftijd, werd dit afgedaan als experimenteergedrag. Geconcludeerd wordt dat de kans op recidive als aanzienlijk wordt geschat, mede aangezien hij reeds op jonge leeftijd gedurende een langere tijd meerdere slachtoffers heeft gemaakt. Geadviseerd wordt ambulante daderbehandeling op te leggen in het kader van een bijzondere voorwaarde bij strafoplegging (ABJ).

Harreveld

Behandeling van jeugdige zedendelinquenten vindt op Harreveld plaats binnen de gesloten sector *'t Anker*. Er zijn twee groepen specifiek bestemd voor jeugdige zedendelinquenten: *Atlantis* en *Einder*. De laatst genoemde groep is bestemd voor de 'zwaarste' categorie zedendelinquenten, die als zeer recidivegevaarlijk ingeschat zijn. Een aanzienlijk deel van de in Harreveld opgenomen jongeren is zelf seksueel misbruikt of anderszins seksueel getraumatiseerd. Vanuit een cognitief gedrags-therapeutische visie wordt de behandeling vormgegeven. (Voor een uitgebreide beschrijving van het programma van Harreveld wordt verwezen naar Van Kempen (1996) en naar de brochure van Harreveld).

In beide groepen wordt er veel via de leefgroep gedaan waarbij er met name aandacht wordt besteed aan het vergroten van de sociale competentie en de eigenwaarde van de jongere. Daarnaast is er een wekelijks groepstherapieprogramma. Deelname hieraan is verplicht en valt in het eerste jaar van de behandeling.

De groeptherapie kent een gestructureerd, cognitief gedrags-therapeutisch programma waarin gewerkt wordt aan inzicht in de eigen seksueel geweldcyclus, slachtofferempathie, sociale vaardigheden en risicofactoren voor herhaling. De groepstherapie krijgt een vervolg in individuele gesprekstherapie. Uitgangspunt voor de gesprekstherapie is het eigen ouderschap; inzicht in eigen problematiek en risicofactoren, aanleren van controlemechanismen, eigen seksuele fantasieën en eigenheid. In tweede instantie wordt er aandacht geschonken aan eventuele eigen traumatisering.

In Harreveld worden jongens opgenomen in het kader van een PIJ maatregel of via een ots (ondertoezichtstelling) met een machtiging gesloten plaatsing. Gesloten behandeling is geïndiceerd, hetzij uit maatschappelijke beveiliging, hetzij uit beveiliging van de jeugdige zelf, ofwel omdat het gedrag van de jeugdige een 'holding environment' behoeft. De plaatsingsduur is gemiddeld drie à vier jaar. Contra-indicatie is het aangewezen zijn op 24-uurs medische zorg als gevolg van een lichamelijk/psychische handicap of verslaving. Een iq beneden negentig en/of niet kunnen profiteren van het onderwijsaanbod zijn tevens contra-indicaties.

Casus 3

Richard (vijftien jaar) wordt ervan verdacht een aantal zedendelicten te hebben gepleegd in een tijdsbestek van drie jaar. Hij verklaart dat hij regelmatig jongens en meisjes in de leeftijd tussen vier en zeven jaar heeft betast, aan de piemel of vagina heeft gevoeld of gelikt. Ook heeft hij verscheidene kinderen gevraagd hem te bevredigen (met de hand of de mond). Bij een jongetje heeft Richard getracht hem anaal te penetreren met zijn piemel. Bij een vierjarig meisje heeft hij zijn vinger in haar vagina geduwd.

Op de basisschool en in de buurt is Richard veel gepest en getreiterd als gevolg waarvan hij vaak met jongere kinderen optrekt. Richard beschikt over onvoldoende sociale vaardigheden en is niet weerbaar genoeg. Op zijn huidige school (vwo) zou het in sociaal opzicht iets beter gaan. De ouders omschrijven hem als een enigszins gesloten en introverte jongen, die niet gemakkelijk praat over wat hem bezighoudt. De Kinderrechter/Rechter-Commissaris verzoekt het ABJ een persoonlijkheidsonderzoek uit te voeren. Vanuit het onderzoek komen de volgende *persoonlijkheidsfactoren* naar voren. Richard is een bovengemiddeld intelligente jongen. In sociaal-emotioneel opzicht vertoont Richard een forse ontwikkelingsachterstand. Hij beschrijft zichzelf als

een jongen, die weinig psychische klachten ervaart, maar wel sterk geneigd is onlustgevoelens te uiten door middel van psychosomatische klachten. Hij zou weinig last hebben van gevoelens van (sociale) inadequatie. Er lijkt sprake van een volstrekte ontkenning van de problematiek en/of het totaal geen inzicht hebben in zijn disfunctioneren. Hij beschrijft zichzelf echter ook als impulsief en als een *thrill-seeker*. Vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis blijkt er sprake van een vrij heftig temperament, enige aanwijzingen voor ADHD-gerelateerde problematiek en is er sprake van een ticstoornis.

Wat de *gezinsfactoren* betreft: Richard komt uit een gezin bestaande uit vader, moeder, een tienjarig zusje en een achttienjarige broer. De gezinsleden hebben onderling een hechte band. Vader is door zijn werkzaamheden regelmatig voor een korte of langere periode afwezig. Met betrekking tot de thuissituatie kan worden gesteld dat deze in emotioneel en pedagogisch opzicht als adequaat kan worden geschetst, waarbij de ouders ten aanzien van de strafbare feiten echter een sterke neiging hebben tot bagatelliseren. Er is sprake van wederzijdse betrokkenheid. Opvallend is wel dat Richard weinig inhoud kan geven aan zijn relatie met hen.

Aangaande de aan het *delict gerelateerde factoren* wordt opgemerkt dat hij het moeilijk lijkt te vinden om zich in gevoelsmatig opzicht te uiten. Richard heeft sinds zijn twaalfde jaar ongeveer met een zevental kinderen in de leeftijdsklasse van vier tot zeven jaar, ernstige gedragsproblemen ten aanzien van seksualiteit laten zien. Er was sprake van onttucht en promiscue handelingen met veel jongere kinderen (van verschillende sekse), welke handelingen deels intentioneel, gepland en deels impulsief blijken te zijn. Hij richtte zich sec op zijn eigen behoeften en lijkt de controle over zijn handelen voor een belangrijk deel kwijt te zijn geweest. Hij vreest zelf voor herhaling en is bang dat hij zichzelf onvoldoende in de hand heeft.

Uit het psychiatrisch onderzoek komt naar voren dat Richard trekken heeft die passen bij het beeld van de ontwijkende persoonlijkheidsstoornis. Omdat er sprake is van dreigend gevaar van recidive naar andere jonge kinderen of kleuters, alsmede van een gevaar voor betrokkenen zelf, omdat hij het slachtoffer kan worden van woede in zijn omgeving, en omdat hij bij onvoldoende behandeling het gevaar loopt dat het ziektebeeld zich versterkt, wordt een gedwongen behandeling in het kader van een onvoorwaardelijke PIJ (Harreveld) geadviseerd.

Analyse

Via de hierboven genoemde voorbeelden hebben wij getracht enige duidelijkheid te verschaffen omtrent hoe vraag en aanbod van trainings-/behandelingsmogelijkheden voor jeugdige zedendelinquenten op elkaar afgestemd zijn. Wanneer de hierboven beschreven bestaande opties nader worden bekeken, kan een aantal clusters van factoren worden onder-

scheiden, die in ieder geval van belang zijn voor een zorgvuldige matching van behandelingsmogelijkheden en de jeugdige zedendelinquent.

Persoonlijkheidsfactoren

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat de ernst varieert van relatief 'lichte' problematiek tot 'ernstige' problematiek. Waar het gaat om lichte problematiek werd in de eerste casus gesproken over een jongen die in enige mate lijdt onder functioneel lichamelijke klachten en bij wie sprake is van veel insufficiëntiegevoelens, maar niet van impulsiviteit. Waar het gaat om matige problematiek werd in de tweede casus gesproken over een introverte jongen met een negatief zelfbeeld, weinig zelfvertrouwen, weinig eigenheid en zwakke sociale vaardigheden, waaronder geringe weerbaarheid en onvoldoende assertiviteit. Waar het gaat om ernstige problematiek werd in de derde casus gesproken over een forse ontwikkelingsachterstand, psychosomatische klachten, ontkenning van problematisch gedrag, geen inzicht hebben in eigen functioneren, aanwijzingen voor ADHD-problematiek en een tic-stoornis.

Gezinsfactoren

Het gaat hier om het in kaart brengen van de beschermende en risicovolle gezinsfactoren, zoals de mate van betrokkenheid bij de kinderen en de opvoedingsvaardigheden. In de tweede casus werd beschreven dat moeder vrijwel alleen voor de opvoeding stond en overbeschermend was, wellicht ten gevolge van het eerdere verlies van een kind. Voorts is van belang om na te gaan op welke wijze wordt omgegaan met seksualiteit in het gezin. In de eerste casus werd beschreven dat het onderwerp seksualiteit zich in de taboesfeer bevindt. Ook de wijze waarop de ouders omgaan met het gegeven dat hun zoon zedendelicten gepleegd heeft, is een belangrijk gegeven. In de derde casus werd aangegeven dat de ouders neigden tot bagatelliseren van de feiten.

Delictgerelateerde factoren

Hierbij gaat het om zowel de omstandigheden waarbinnen het delict gepleegd is, als wel de wijze waarop het delict werd uitgevoerd. Er dient onder meer onderscheid gemaakt te worden tussen delicten gepleegd in groepsverband en individuele delicten en de mate waarin deze delicten gepland zijn. In de eerste casus waren vooral meegaandheid en normvervaging van belang en werd het feit in groepsverband gepleegd. Bij de tweede casus was vooral van belang dat de betreffende jongen al enige tijd individueel seksuele delicten pleegde. In de derde casus springt de ernst van de (vele) feiten, die individueel werden gepleegd, in het oog. Naast de genoemde factoren dient er bij de afweging van de keuze voor

een bepaalde training/behandeling een inschatting van de kans op recidive gemaakt te worden op grond van statische factoren. Een dergelijke *risk assessment* is recentelijk beschreven door Prentky e.a. (2000). In hun Juvenile Sex Offender Assessment Protocol (J-SOAP) worden als belangrijke voorspellers voor recidive onder meer eerder gepleegd misbruik, geschiedenis van seksueel afwijkend/opvallend gedrag, lengte van het misbruik en politiecontacten voor het zestiende jaar genoemd. Daders die op jonge leeftijd zijn gestart met het plegen van seksueel misbruik, die meerdere slachtoffers hebben gemaakt en/of langdurig misbruik gepleegd hebben, hebben een verhoogd risico op recidiveren en zijn daarvoor derhalve eerder aangewezen op de relatief zwaardere behandelingsvarianten.

Duidelijk moge zijn dat het zoeken van de juiste behandelingsmogelijkheden voor jeugdige zedendelinquenten geen sinecure is en dat diverse risico en beschermende factoren zorgvuldig afgewogen dienen te worden alvorens tot een advies voor training/behandeling te komen. Een inschatting zal gemaakt moeten worden of de jongere (zie Becker, Harris e.a., 1993) een doodlopend pad in slaat (niet recidiveren), het delinquente pad (opnieuw plegen van zowel seksuele als niet-seksuele feiten) of het seksueel deviante pad. Wij pleiten er dan ook voor dat iedere jeugdige zedendelinquent aan een persoonlijkheidsonderzoek onderworpen wordt om zodoende een maximale *goodness of fit* te bereiken. Een instrumentarium dat hiertoe een bijdrage kan leveren is de Asoap (Adolescent Sex Offender Package, R. Bailey) – Nederlandse vertaling: Bullens en Hendriks (1999) – waarin diverse persoonsgerelateerde en delictgerelateerde vragenlijsten voorkomen, die een al dan niet risicovol profiel opleveren.

Slot: naar een groter behandel aanbod

Wanneer de hierboven beschreven gevolgen in ogenschouw worden genomen, is het zonder meer verwonderlijk te noemen dat slechts een relatief gering percentage van jeugdige zedendelinquenten behandeling of een training ontvangt (zie onder meer Boelrijk, 1998). Daarbij moet aangetekend worden dat Boelrijk's onderzoeksgroep de Amsterdamse situatie betrof en dat de cijfers voor de rest van Nederland mogelijk minder ongunstig zijn. Voorts kan regelmatig geconstateerd worden dat de jeugdige zedendelinquent voor een te lichte (trainings)variant is geïndiceerd, maar ook het omgekeerde komt voor.

Uit het voorafgaande kan een aantal zaken geconcludeerd worden. Ten eerste bestaat er blijkbaar in brede kringen (justitie, hulpverleningsinstanties) onvoldoende kennis omtrent de recidive-risico's. Ten tweede is de groep jeugdige zedendelinquenten een groep waar men blijkbaar nauwelijks raad mee weet en ten derde is er vanuit het werkveld een relatief gering aanbod aan behandelingsmogelijkheden. Wat dit laatste punt betreft zijn er pas sinds het eind van de jaren tachtig enkele

behandelings/trainingsvarianten ontstaan, die overigens wat betreft mogelijkheden gelimiteerd zijn en slechts in beperkte mate toegankelijk, gezien de geografisch positionering. Van der Linden en Steketee (1999) concluderen in hun studie naar daderbehandelmogelijkheden in Nederland dan ook terecht dat er onvoldoende behandelaanbod is voor jeugdige plegers van seksueel geweld.

In vergelijking met eind jaren tachtig kan echter wel worden geconstateerd dat de behandelingsmogelijkheden zijn toegenomen, dat er meer kennis is opgedaan op het gebied van behandeling van jeugdige zedendelinquenten en dat er in de ambulante sfeer een gevarieerder, meer gespreid en professioneler aanbod komt. Ook in vergelijking met het weinige dat Bruinsma (1996) beschrijft over behandelingsmogelijkheden in Nederland is er de laatste jaren progressie geboekt. Een leemte in het behandelingsaanbod voor jeugdige zedendelinquenten is het gebrek aan specifieke dagbehandelingsmogelijkheden. Voor volwassen plegers bestaan deze mogelijkheden (de Waag) en ons inziens dient deze mogelijkheid ook voor jeugdigen gecreëerd te worden.

Literatuur

Bailey, R.

Adolescent Sex Offender Assessment Package (ASOAP)

Leiden, ABJ, 1999 (Bullens R.A.R. en J. Hendriks geautoriseerde Ned. vert.)

Becker, J.V., C.D. Harris e.a.

Juveniles who commit sexual offences; a critical review of research
In: G.C.N. Hall, R. Hirschman e.a. (red.), *Sexual aggression; issues in etiology, assessment and treatment*, Washington, D.C./London, Taylor and Francis, 1993, pp. 215-228

Boelrijk, M.N.A.

Minderjarige delinquenten en het strafrecht; de strafrechtelijke aanpak van minderjarige plegers van seksuele delicten
Amsterdam, Vrije Universiteit, 1998 (diss.)

Bruinsma, F.

De jeugdige zedendelinquent
Utrecht, SWP, 1996

Harreveld

Brochure
Harreveld, 2000

Hendriks, J., R.A.R. Bullens

Blijvende verandering-J
Leiden, ABJ, 1997

Hendriks, J., C. Bijleveld

Jeugdige zedendelinquenten; verschillen tussen groeps- en alleenplegers
Delikt en delinquent, 29^e jrg., afl. 8, 1999, pp. 722-736

Hendriks, J., C. van Deutekom e.a.

ABJ's behandelen groepen zedendelinquenten
Perspectief, nr. 3, 1998, pp. 6-8

Kempen, H. van

Recidive voorkomen; behandeling van jeugdige zedendelinquenten in Harreveld
Perspectief, nr. 6, 1996, pp. 9-12

Linden, P. van der, M. Steketee

Daderhulpverlening in Nederland
Utrecht, Transact, 1999

Prentky, R., B. Harris e.a.

An actuarial procedure for assessing risk with juvenile sex-offenders
Sexual abuse; journal of research and treatment, 12^e jrg., nr. 2, 2000, pp. 72-91

Ryan, G., T.J. Miyoshi e.a.

Trends in a national sample of sexually abuse youths

Journal of the American academy of child and adolescent psychiatry, 35^e jrg., nr. 1, pp. 17-25

Rutgers Stichting/L. Koppenol

Taakstraf Seksualiteit (informatie voor deelnemers)

Utrecht, 2^e druk, 1998

Rutgers Stichting/R. Mellis

Terugval voorkomen bij jeugdige zedendelinquenten

Perspectief, nr. 2, 2000, pp. 14-15

Aangifte van seksueel misbruik

Een verkenning onder jeugdige slachtoffers

mr. S. Meuwese*

Met de aangifte vangt het opsporingsonderzoek aan; bij zedenmisdriven hoort daar in een aantal gevallen een klacht bij. Wat zijn nu de factoren die de aangiftebereidheid van jeugdige slachtoffers bepalen? De factoren die in dit artikel onder de loep worden genomen hebben te maken met de positie en leeftijd van het slachtoffer, met de relatie van het slachtoffer met de dader, met de kwaliteit en professionaliteit van de aangifteinstantie en met de maatschappelijke context. Bij gebrek aan hard onderzoek is deze bijdrage eerder een verkenning van deze factoren dan een bevinding met heldere conclusies.

Het seksueel misbruikte kind

Er zijn volwassenen die niet in staat zijn kinderen te respecteren in hun eigen identiteit; zij kunnen de neiging kwetsbare kinderen te misbruiken voor eigen lustbeleving niet onder controle houden, hetzij omdat kinderen voor hen een bijzondere seksuele aantrekkingskracht hebben of omdat zij het overwicht (soms letterlijk) van een volwassene aanwenden om voor zichzelf een eigen seksbeleving te realiseren.

De kinderen die het overkomt, eenmalig of meer malen, voelen zich vies en bezoedeld. En vaak ook nog schuldig. Als zij het aan een ander vertellen worden zij in veel gevallen niet geloofd: 'dat kind heeft een erg grote fantasie'. Zij kennen de dader meestal: het gaat om een leraar, sportleider, hulpverlener of buurman. Soms kennen zij hem erg goed als het hun eigen (stief)vader betreft. Ze zijn ook nog loyaal aan degene die hen dit aan doet. Zij zijn ook bang, omdat hen het zwijgen opgelegd wordt door de dader: er wordt bedreigd wat hen, hun moeder, hun broertjes en zusjes allemaal kan over komen als dit 'naar buiten' komt.

'Buiten' is de publieke sfeer: politie, gevangenis, krant en schande in de buurt. Het is een domein, dat deze slachtoffers in het geheel niet onder controle hebben. De buitenwereld is extra bedreigend voor wie zich onzeker voelt. Het ongeloof dat zij ontmoeten als zij de eerste keer over hun eigen geheim praten werkt niet als een bevestiging en een aanmoediging om wat zij beleefd hebben op de juiste plaats aan de kaak te stellen. En wat is de juiste plaats? Is dat de politie? Een anoniem apparaat in

* De auteur is directeur van Defence for Children International te Amsterdam.

uniform, dat voor hen eerder macht dan begrip uitstraalt. En het wordt hun woord tegenover dat van de dader: van een kind tegenover een volwassene, van een leerling tegenover een leraar, van een dochter tegenover een vader.

Het strafrecht let goed op de daders, niet op de slachtoffers

Het strafrecht is dader-georiënteerd: het gaat de opsporings- en vervolgingsautoriteiten erom een zaak 'rond' te krijgen, dat wil zeggen een strafbaar feit van afdoende bewijsmiddelen te voorzien en zo nodig een 'bruikbaar' beeld van de verdachte te produceren. Het ideale slachtoffer is vooral een goed inzetbare getuige. De verdachte wordt recht gedaan: hij wordt strafrechtelijk verantwoordelijk gesteld en hem wordt straf of gedwongen behandeling opgelegd, of allebei. Het slachtoffer mag zich voegen in de strafzaak met een verzoek om geldelijke schadevergoeding. Wordt het slachtoffer ook recht gedaan? Een veroordeling wordt vaak ervaren als een genoegdoening, omdat officieel wordt vastgesteld dat wat er gebeurd is onrecht was. Een schuldvaststelling is dan meestal in de ogen van het slachtoffer belangrijker dan de zwaarte van de straf. De benadering die over het algemeen naar voren komt bij Bureau Slachtofferhulp is veel meer gericht op hulp aan slachtoffers, in materiële en psychologische zin dan het slachtoffer recht te doen. Bureau Slachtofferhulp wil niet interveniëren in het strafrechtsproces, maar binnen de context van dit strafproces het slachtoffer van dienste zijn.

Defence for Children International is voorstander om in Nederland meer aandacht te besteden aan vormen van 'restorative justice' (dat wel vertaald wordt als 'herstelrecht') waaronder bemiddelingsvormen tussen daders en slachtoffers (Wolthuis, 2000). Bij deze vormen is het wellicht mogelijk dat daders en slachtoffers met elkaar blijven communiceren, ondanks wat er gebeurd is tussen hen. Waar veel seksuele delicten plaatsvinden tussen daders en slachtoffers die elkaar kennen is er des te meer reden hierover eens serieus van gedachten te wisselen.

VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind

De rechten van kinderen liggen vast in het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat sinds 1995 ook voor Nederland van kracht is. Natuurlijk staat er in dit verdrag niet iets specifiek over aangiftebeleid inzake seksuele misdrijven. Er is wel veel aandacht voor kinderen als slachtoffer van seksueel misbruik, geweld en verwaarlozing, zowel relationeel (artikel 19) als economisch (artikel 34). In artikel 39 wordt in algemene zin nog eens gewezen op de zorg van het kind als slachtoffer. Algemene leidraad van het verdrag is dat alle maatregelen in het belang van het kind moeten zijn (artikel 3).

Voor het aangiftebeleid betekent dit naar mijn mening dat het belang van het kind met zich mee kan brengen dat de zorg voor het slachtoffer boven de berechting van de dader gaat.

Aangifte en klacht

De zedenwetgeving is een complex geheel van een tiental artikelen waarin in het bijzonder voor minderjarigen op ingewikkelde en genuanceerde wijze getracht is een evenwicht aan te geven tussen bescherming tegen seksueel misbruik en ruimte voor seksueel contact. Dat leidt ertoe dat er termen in de wet staan als: 'seksueel binnendringen van het lichaam' en 'ontuchtige handelingen'. Dit zijn wettelijke termen die elementen vormen van een delictsomschrijving. Feiten uit de realiteit moeten gevangen worden in deze terminologie en moeten bovendien wettig en overtuigend bewezen worden. De werkelijkheid zoals die beleefd is door een kind of jongere moet vertaald worden in juridisch georiënteerde teksten.

Een ieder die kennis heeft van een strafbaar feit is bevoegd om hiervan aangifte te doen. In een aantal gevallen is er zelfs een plicht dat te doen; wat betreft zedenmisdrijven geldt dat alleen bij verkrachting (Sv 160).

Daarnaast zijn er drie zedenmisdrijven die alleen vervolgbaar zijn op klacht: seksueel contact ('binnendringen') met een iemand tussen 12 en 16 jaar (Sr 245), ontucht met iemand tussen 12 en 16 jaar (Sr 247) en verleiding van een minderjarige (Sr 248ter). Klachtgerechtigd zijn de volgende drie: de minderjarige, de wettelijke vertegenwoordigers en de Raad voor de Kinderbescherming. Dat de minderjarige zelf – en dus onafhankelijk van de ouders – een klacht kan deponeren staat pas sinds 1991 in de wet. Deze regeling is een uitzondering op de regel dat bij andere klachtdelicten voor minderjarigen onder 16 jaar de wettelijk vertegenwoordiger de klacht rechtsgeldig moet indienen (Sr 64-66).

Van belang is ook dat de termijn waarop een klacht ingediend kan worden wat betreft de minderjarige ruimer bemeten is: het kan tot 12 jaar (in geval van ontucht en verleiding) of 15 jaar (in geval van seksueel contact) na de achttiende verjaardag van het slachtoffer (Sr 70 en 71). Een klacht is een eenvoudige verklaring waar nauwelijks formele voorwaarden aan worden gesteld. De klacht kan binnen een week worden ingetrokken (Sv 67). Daarna verliest het slachtoffer greep over de beslissing van al dan niet vervolging en is die volledig in handen van politie en justitie. Voor het slachtoffer betekent dit dat zij/hij wel het begin van een strafzaak kan zien, maar niet altijd het einde.

De achtergrond van het klachtvereiste moge duidelijk zijn: het slachtoffer bepaalt of degene met wie hij/zij iets seksueels heeft ondergaan daarop strafrechtelijk aangesproken kan worden. Dit staat los van de instemming of toestemming die het slachtoffer gegeven zou hebben. Ontbreekt deze in- of toestemming dan kan er sprake zijn van verkrachting (ingeval van 'binnendringen') of aanranding ('ontuchtige handelingen')

en schrijft de wet geen klacht voor als voorwaarde voor vervolging. Maar of een aangifte plus klacht leidt tot een feitelijke vervolging is niet meer de zaak van het slachtoffer.

Dit alles maakt nog eens duidelijk hoe complex de zedenwetgeving is, in het bijzonder als men beseft dat er bij zedendelicten zelden getuigen zijn: hoe is het verlopen en wat is er precies gebeurd?

Toch geeft de huidige wetgeving het slachtoffer de mogelijkheid om na tamelijk lange tijd alsnog een seksueel misdrijf aan de kaak te stellen, vaak op een moment dat het slachtoffer onder de druk van de dader uit is: de school verlaten heeft, als het een leraar betreft, een zelfstandig bestaan heeft als het de (stief)vader mocht betreffen. Het wordt er bewijsrechtelijk niet eenvoudiger op, maar daders zouden moeten beseffen dat de ban waarmee zij het slachtoffer in hun greep houden eens verbroken wordt en dat zij, wanneer hun slachtoffers buiten hun macht zijn, alsnog strafrechtelijk aangesproken kunnen worden. Daders slagen er soms in zeer lang greep op hun slachtoffer te houden, maar door de verlengde verjaringstermijn is het mogelijk dat een slachtoffer ook veel later de dader strafrechtelijk om verantwoording kan vragen, althans het strafproces op gang kan brengen.

Een discussiepunt betreffende het klachtvereiste is of opsporing zonder klacht mogelijk is. De praktijk was dat zolang dat opsporingsonderzoek jegens een dader nog niet gericht was op een concreet slachtoffer, zo'n opsporingsonderzoek als geoorloofd mocht worden beschouwd. Een toegespitst onderzoek met een met naam en toenaam bekend slachtoffer was juridisch niet mogelijk. Dit probleem speelt bijvoorbeeld als een foto wordt ontdekt waarop seksuele handelingen met een jongere (van naar schatting tussen 12 en 16 jaar) te zien zijn. Zolang onduidelijk is wie dat is kan het onderzoek voortgaan. Wordt bekend wie op de foto staat, dan is officieel een klacht nodig om de zaak door te zetten. En om dit voorbeeld uit de praktijk nog wat ingewikkelder te maken: de opsporing inzake productie of bezit van kinderporno kan wel zonder klacht worden voortgezet (Sr 240b). Volgens vaste jurisprudentie, ook vastgelegd in de aanwijzingen van het College van Procureurs-Generaal, is een afgebeeld zedenmisdrijf in ieder geval te beschouwen als kinderpornografie in de zin van artikel 240b Sr (Aanwijzing, 1998).

Een onderzoek naar het klachtvereiste

Er is bij mijn weten weinig systematisch bekend over de aangiftelust van minderjarigen van seksuele misdrijven. Natuurlijk kan wel onderzocht worden wat de beweegredenen en motieven zijn van minderjarigen die (uiteindelijk) wel aangifte doen, maar *qualitate qua* blijven de niet-aangiftes daarbuiten.

Er is wel recent onderzoek gedaan naar het functioneren van het klachtvereiste. Op verzoek van het Ministerie van Justitie heeft het Verwey-Jonker-Instituut te Utrecht uitvoerig onderzoek gedaan naar het

functioneren van het klachtvereiste (Savornin Lohman e.a. 1998). In een vijfdelig rapport, dat in november 1998 is verschenen, worden achtergrond en reikwijdte van het klachtvereiste uiteengezet inclusief een internationale rechtsvergelijking en een dossieronderzoek. Het meest interessante deel zijn de gesprekken die de onderzoekers met jongeren, volwassenen en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming hebben gevoerd. In het onderzoek komen 109 jongeren aan het woord, waarvan 89 in de leeftijdsgroep 12-16 jaar. 43 van de 109 hadden zelf ervaring met zedenzaken, als slachtoffer en als prostituee; van deze 43 waren er 18 tussen 12-16 jaar en 25 ouder dan 16 jaar. Voor deze beschouwing is met name van belang wat jongeren zeggen over de inschakeling van de politie.

72% van de jongeren zonder ervaring met zedenzaken gaven aan dat als zij tegen hun zin tot vrijen of seks gedwongen zouden worden, zij naar de politie zouden gaan. Van 18 jongeren die enige ervaring hadden met zedenzaken waren er maar acht (44%) die het gebeurde aan de politie gemeld hadden. Er is enig verschil tussen jongens en meisjes: 60% van de jongens (zonder ervaring) en 84% van de meisjes (zonder ervaring) zouden naar de politie gaan. Aan de jongeren zonder zedenervaring, ook aan degenen die niet naar de politie zouden gaan werd de vraag voorgelegd: 'zou je willen dat degene die dat tegen jou gedaan had voor de rechter kwam en gestraft werd?' 64% antwoordt positief, 14% negatief, 19% 'hangt ervan af' en 3% geeft op deze vraag geen antwoord. Opmerkelijk hierbij is dat de helft van degenen die niet naar de politie zouden gaan toch wil dat de dader gestraft wordt.

Aan jongeren die in de prostitutie zitten zijn enkele vragen gesteld over de bescherming die zij van de politie ervaren hebben. In één geval was de politie ingeschakeld om een vervelende klant weg te halen, maar zij kon geen aangifte doen, omdat zij zelf 'op de telex' stond. Anderen zeiden dat zij zich nauwelijks konden voorstellen de politie in te schakelen. 'Het was mijn vriend ... Hij behoorde tot een grote bende ... Als je verslaafd bent ... denk je eerder aan je coke dan aan naar de politie gaan.'

Je eigen vader aangeven

Aangifte en klacht spelen een bijzondere rol wanneer er sprake is van incest. Hulpverleners staan verbaasd over de mate van loyaliteit die mishandelde kinderen hebben jegens hun ouders. Dit geldt niet voor stiefvaders, al is het mogelijk dat de loyaliteit dan via de moeder loopt. Aanpak van kindermishandeling en van incest is er ook meestal op gericht de relatie tussen kinderen en ouders te behouden. Daarvoor is het nodig dat de lucht volledig geklaard wordt: dat de dader 'schuldbekent', dat de dader aan de dochter laat weten dat het hem spijt, dat hij bereid is om hulp te zoeken, dat het echt niet opnieuw zal voorkomen. In dat proces, dat zich net als het misbruik volledig in de privé sfeer afspeelt, past geen aangifte bij de politie. Dit wordt door de dochter over het algemeen wel

geaccepteerd. Maar zodra de dochter in de gaten krijgt dat de vader na haar zich ook op haar zusje heeft geworpen, kan zij de misdragingen van de vader niet langer geheim houden.

De rol van de moeder wordt in het algemeen beschreven als een sus-sende; zij heeft niets in de gaten of doet alsof. In ieder geval zal zij de kinderen eerder ontmoedigen dan bemoedigen het gedrag van de vader aan de kaak te stellen. De dochter die aangifte doet heeft grote kans door het familiesysteem uitgestoten te worden; dat is de prijs voor haar moed.

De rol van de hulpverlening

In het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut komt ook de Raad voor de Kinderbescherming aan het woord. Het blijkt dat deze instantie nauwelijks gebruik maakt van de bevoegdheid hem in de wet gegeven om een klacht te deponeren inzake een zedenmisdrif. De Raad stelt zich – en in mijn ogen terecht – op als een orgaan dat zegt de belangen van het kind te behartigen en pas over te gaan tot het indienen van een klacht als dat de hulpverlening aan de betrokken minderjarige bevordert. De Raad zegt geen verlengstuk van de politie te zijn. De opsporingsfunctio-narissen kunnen zonder klacht geen op een specifiek persoon gerichte opsporing instellen en mogen een zaak die hen ter ore is gekomen alleen in algemene zin – dat wil zeggen niet op en bepaald persoon gericht – onderzoeken. De Raad voor de Kinderbescherming houdt zich verre van deze opsporingsactiviteiten.

Dit geldt natuurlijk ook voor andere particuliere hulpverleningsin-stellingen. Hun prioriteit ligt bij het slachtoffer. Vervolging komt pas in beeld als dat in het belang van de cliënt is. Als aangifte voor een cliënt extra traumatiserend werkt, zal een hulpverlener niet uit een soort maat-schappelijk verantwoordelijkheidsgevoel bij de cliënt aandringen zijn/haar burgerplicht te doen. Wanneer een aangifte echter het slachtoffer de mogelijkheid biedt het verwerkingsproces te starten, voort te zetten of af te ronden, dan zal een hulpverlener de cliënt daarin steunen.

De politie

Slachtoffers hebben geen idee wat hen overkomt als zij de moed opbren-gen aangifte te gaan doen en een klacht te deponeren. Veel wijst erop dat dat ervaringen op het politiebureau eerder het trauma versterken dan als het begin van het verwerkingsproces worden ervaren. De vragen die ge-steld moeten worden zijn indringend en weinig verbloemend. En soms ook nog niet gespeend van achterdocht. Ik beschik over onvoldoende informatie om een compleet beeld te kunnen geven, maar het is duide-lijk dat de doorslaggevende factor bij deze gang van zaken de leeftijd van het slachtoffer is en de op het moment van de aangifte bestaande relatie van het slachtoffer. De politiefunctionarissen hebben inmiddels ook vol-

doende ervaringen met valse aangiften, en dan vals in de dubbele betekenis van het woord: niet waar en erg gemeen (zie ook Veraart, 1997).

Er zijn vooral direct na de vorming van de regiopolitiekorpsen veel klachten geweest over de kwaliteit van de aanpak van zeden- en jeugdzaken. De klachten zijn nu wat verstomd, zeker waar het de zedenpolitie betreft. Het is te vroeg om te spreken van een revival van het specialisme, maar juist de laatste vijf jaar (zeg maar sinds Dutroux) is het besef gegroeid dat de generale taakstelling heel veel beperkingen kent (Beleidsplan 1998).

De rol van de samenleving 'at large'

Ik heb de stellige indruk dat er de laatste jaren meer berichten in de kranten opduiken over verschillende vormen van seksueel misbruik. Politieberichten daarover krijgen meer aandacht, rechtszaken worden soms uitvoerig besproken. Het lijkt de Nederlandse reactie te zijn op de zaak-Dutroux, naar buiten gekomen in augustus 1996. Op het einde van die maand begon in Stockholm de Eerste Wereldconferentie over Seksuele Exploitatie van Kinderen, waar de geest van Dutroux rond waarde: Stockholm als de hoofdstad van België.

Ik heb eerder geconstateerd dat er in 1996 al tenminste negen gevallen van misbruik van kinderen en jongeren door leraren, sportleiders en jeugdwerkers naar buiten zijn gekomen waarbij tientallen jongeren als slachtoffer betrokken waren (Meuwese 1996). Ik heb niet de indruk dat het intussen veel minder geworden is.

De betekenis van deze publiciteit mag niet onderschat worden. Er mag worden verondersteld dat ieder krantenbericht over een nieuwe zaak de nog verborgen slachtoffers aan het denken zet. Waar veel daders, in het bijzonder in het onderwijs, de sportwereld, het welzijnswerk en het pastorale werk vaak meer dan een slachtoffer gemaakt hebben, zal de eerste melding vaak leiden tot meer aangiftes, maar de vraag blijft: wie steekt het eerst zijn nek uit. Ik zeg het nog maar eens wat velen reeds weten: daders van zedenmisdriften zien er doorgaans niet uit als Lombroso-achtige typen die op honderd meter afstand ieder kind al schrik aanjagen, maar zijn vaak charmante mensen die gemakkelijk contact leggen en ook veel vertrouwen inboezemen bij ouders.

De samenleving reageert soms furieus op daders van zedendelicten (het 'monster van Assen'). Eigenrichting ligt op de loer. Er is al een organisatie die aangekondigd heeft om van alle daders van zedendelicten – verdachten en veroordeelden – via een website (STROP) 'collectief aangifte te doen'. In Engeland is er al een soort aangifteplicht van de daders als zij zich na veroordeling en na straf ergens willen vestigen.

De aangiftebereidheid hangt natuurlijk ook samen met hoe adequaat en effectief de autoriteiten reageren op een aangifte. Aangiften die tot resultaat leiden versterken het vertrouwen in de rechtsstaat. Slordig en

onbekwaam onderzoek is niet alleen voer voor advocaten, maar geeft aanleiding tot gevoelens van onvrede en onlust.

Nieuwe wetgeving

En wat doet de regering? De beleidswijzigingen zitten nog allemaal een beetje in de sfeer van de voornemens. 'Stockholm' verplichtte de regering te komen met een Plan van Actie. Dat ligt nu (voorjaar 2000) op tafel, op basis van de nota *Bestrijding van seksueel misbruik van en seksueel geweld tegen kinderen* die in juli 1999 is verschenen.¹ In de Nota en in het Actieplan is het onderscheid 'economisch seksueel misbruik' en 'relatie-neel misbruik' wel gemaakt, maar het viel de regering niet mee dit onderscheid ook in de voornemens effectief te blijven toepassen. Natuurlijk is er overlap tussen beide vormen van seksueel misbruik van kinderen, maar beide hebben geheel andere dimensies, in het bijzonder waar het de internationale dimensie van de problematiek betreft.

De onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut legden met betrekking tot het klachtvereiste twee opties ter beslissing voor aan de wetgever:

- het klachtvereiste handhaven met verbetering van de uitvoeringspraktijk
- het klachtvereiste laten vervallen en een verplichte hoorplicht door het OM voor minderjarigen tussen 12 en 16 jaar invoeren.

De wetgever heeft al geregeld dat het klachtvereiste buiten toepassing zal worden gelaten in geval van prostitutie.

Per 1 oktober 2000 treedt de nieuwe wet ter opheffing van het bordeelverbod in werking.² Prostitutie wordt daarin niet verboden, integendeel, maar afhankelijk gemaakt van een gemeentelijke vergunning. In deze nieuwe wet wordt ook geregeld, dat in artikel 245 over seksueel contact met 12- tot 16-jarigen het klachtvereiste komt te vervallen ingeval prostitutie. Ik noem dat een dubbele U-turn 'nee-ja-nee': seks met 12-16-jarigen mag niet, het is alleen vervolgbaar op klacht, behalve als er prostitutie in het geding is. Ik ben het overigens wel eens met deze nieuwe regel, want het is niet te verwachten dat jonge prostituees aangifte (plus een klacht) zullen gaan deponeren jegens hun klanten. En het maakt de klanten van deze jonge meisjes duidelijk dat wat zij doen gewoon straf-

1 *TK 1998-1999 kamerstuk 26690, no 2 (19 juli 1999); de voorafgaande beleidsnota's en brieven over dit onderwerp zijn gepubliceerd onder kamerstuknummer 25078 (vanaf oktober 1996). De nota van juli 1999 is mede gebaseerd op het rapport Kinderporno en kinderprostitutie in Nederland van de Landelijke Werkgroep Kinderporno en Kinderprostitutie (onder voorzitterschap van prof. mr. J. Doek), 1998, en het rapport *Commerciële seksuele uitbuiting van kinderen, een wereldwijd probleem*, 1998, opgesteld door ECPAT-Nederland, waaraan ook Defence for Children International heeft meegewerkt.*

2 Wet van 28 oktober 1999 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, enige andere wetboeken en enige wetten (opheffing bordeelverbod), Staatsblad 1999, no 464.

baar en vervolgbaar is. Deze nieuwe regeling is ook van belang wanneer door Nederland de vervolging van kinderseksuoeristen wordt overgenomen van de landen waar de kinderen misbruikt zijn.

Inmiddels is op politiek niveau besloten om het klachtvereiste af te schaffen en daarvoor een verplicht verhoren van het slachtoffer in de plaats te stellen. Het slachtoffer is daarmee niet degene aan wie de dader kan verwijten dat het tot een strafrechtelijke vervolging komt.³

Tot slot

Bij alle opwinding die van tijd tot tijd opflakert over seksuele misdrijven is het goed dat de regering het initiatief houdt. Bestrafing blijft het monopolie van de overheid. Deze verantwoordelijkheid moet de overheid wel waarmaken. Dit zou ook kunnen in de vorm van een zorgvuldig onderzoek naar de weerstanden en beweegredenen rond aangiften door minderjarige slachtoffers. De factoren die naar mijn mening een rol spelen om al dan niet aangifte te doen door het jeugdige slachtoffer van een zedenmisdrijf moeten gezocht worden in:

- de positie en de leeftijd van het slachtoffer
- het formele klachtvereiste voor een aantal zedenmisdrijven
- de rol van de hulpverleners
- de deskundigheid bij de politiekorpsen
- de sociale context (de samenleving).

Wat ik als vertegenwoordiger van een kinderrechtenorganisatie verkennenderwijs op tafel heb gelegd, zou op grond van degelijk onderzoek de basis moeten vormen voor verbetering van de praktijk. De leidraad daarvoor dient meer aan te sluiten bij wat slachtoffers nodig hebben dan wat daders verdienen. Het slachtoffer is meer dan de getuige: de aangifte van seksuele delicten zal toenemen naarmate het slachtoffer het gevoel krijgt dat haar/hem ook recht gedaan wordt. Er is op dat terrein de laatste jaren al veel verbeterd, maar het strafrecht houdt stevig vast aan het principe van de dadergerichtheid.

Om de praktijk van de aangifte in zedenzaken te verbeteren is naar mijn mening nieuwe wetgeving niet nodig. Wel zou de inhoudelijke deskundigheid bij de politiekorpsen nader geanalyseerd kunnen worden: niet alleen de kwantiteit, maar vooral de kwaliteit. De maatschappelijke context van zedenzaken is wellicht het belangrijkste kader: jeugdige slachtoffers moeten zich door de reactie in de directe omgeving bemoeidigd voelen om wat haar/hem is aangedaan aan de kaak te stellen.

3 Zie de *Nota bestrijding van seksueel misbruik* (zie noot 1)

Literatuur

Aanwijzing

Aanwijzing Kinderpornografie (artikel 240b)

College van Procureurs-Generaal,
Staatscourant, 2 november 1998

Beleidsplan

*Beleidsplan Nederlandse Politie
1999-2002*

(14 december 1998) TK 1998-1999,
kamerstuk 26345 no 1 , pp 21-22.

Meuwese, S.

*Het jaar van het Beest, seksueel
misbruik in 1996*

Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht,
1996 (18), november (10), pp 202-207.

Savornin Lohman, J., W.E.H. Beijers, e.a.

*Het functioneren van het klachtvereiste
in de zedenwetgeving*

Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, 1998
(5 brochures in cassette).

Veraart, C.

*Valse zeden: valse aangiften in
zedenzaken*

Amsterdam, Balans, 1997.

Wolthuis, A.

*Van jeugdsanctierecht naar jeugd-
herstelrecht*

Tijdschrift voor de Rechten van het
Kind, juni 2000 (special katern).

Kinderporno en ontuchtzaken

Problemen bij de opsporing

C.S. Groeneveld*

In de dagelijkse politiepraktijk doen zich op de verschillende zedenafdelingen problemen voor bij de afhandeling van kinderpornografie- en ontuchtzaken. Een aantal van die problemen wordt in dit artikel beschreven. Tevens wordt aangegeven dat steeds meer ontuchtzaken in de praktijk lijnen hebben naar kinderpornografie. Dit kan worden verklaard door de toename van het aantal computers en het gebruik van internet. Deze ontwikkeling vereist van zedenrechercheurs steeds meer een bepaalde computerbasiskennis en de mogelijkheid deze ook daadwerkelijk toe te passen. Deze basiskennis dient aanwezig te zijn al was het alleen al om te weten wanneer men van bepaalde computerbestanden af moet blijven en de hulp dient in te roepen van de Units Digitale Recherche.

Allereerst wordt ingegaan op het kinderpornografisch materiaal dat in beslag genomen wordt, met name de porno op internet. Vervolgens komen de problemen bij de opsporing aan bod, waaronder de uitleg van artikel 240b van het wetboek van strafrecht. Daarna volgt een uiteenzetting over de problemen tijdens de aangifte en het daaropvolgende verhoor van minderjarige slachtoffers. Ten slotte wordt gepleit voor een grotere expertise van zedenrechercheurs.

Kinderpornografische afbeeldingen

Het internet wordt door velen nog steeds als een redelijk anoniem medium gezien, waarop men straffeloos de wet kan overtreden zonder door de politie te worden achterhaald. Hoewel er vele strafbare feiten op het internet zijn te ontdekken geldt dit met name voor het verspreiden van kinderpornografische afbeeldingen. In Canada is onderzoek gedaan naar het aantal strafbare kinderpornografische afbeeldingen op het internet. Men kwam tot een schatting van tussen de 250.000 en 1.000.000 strafbare kinderpornografische afbeeldingen.

De politie was en is naarstig op zoek naar methodes om op het internet naar kinderpornografische afbeeldingen te speuren. Binnen het Skim 2000 project (Surveillance Kinderporno Internet Methodieken) van het Korps Landelijke Politiediensten te Driebergen worden methodes daarvoor ontwikkeld. Deze ontwikkelingen werpen reeds vruchten af: in het

* De auteur is inspecteur van politie bij het Project Kinderpornografie en Pedofilie binnen het Programma Moord en Zeden van de Directie Recherche van het Korps Landelijke Politiediensten en gastdocent op het Instituut voor Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde te Zutphen.

eerste kwartaal van 2000 werden in de verschillende politieregio's reeds zevenenzeventig onderzoeken verricht naar aanleiding van op het internet aangetroffen kinderpornografische afbeeldingen. Een groot gedeelte van deze onderzoeken werd gegenereerd binnen het Skim 2000 project. In de *Aanwijzing kinderpornografie* van het college van procureurs-generaal van 1 november 1998 staat omschreven wat de strekking van artikel 240b van het wetboek van strafrecht is, wat wel en niet onder kinderpornografische afbeeldingen wordt verstaan en bovendien wordt er in de aanwijzing duidelijk gemaakt hoe met aangetroffen en in beslag genomen materiaal dient te worden omgegaan.

Na inbeslagname van kinderpornografisch materiaal dienen er verschillende dingen te gebeuren. Zo moet het Programma Moord en Zeden van de Directie Recherche van het Korps Landelijke Politiediensten (de voormalige Cri) in het belang van het onderzoek in de gelegenheid te worden gesteld van het inbeslaggenomen materiaal kennis te nemen. Zodoende kan het inbeslaggenomen materiaal worden vergeleken met de Landelijke Databank Kinderpornografie en kan eventueel nieuw materiaal aan die databank worden toegevoegd. Deze databank bevindt zich in het gebouw van de Directie Recherche. Hierin zijn inmiddels zo'n 170.000 kinderpornografische afbeeldingen opgeslagen die voor het merendeel afkomstig zijn van het internet. Pedofielen en pedoseksuelen, die kinderporno verzamelen en downloaden van het internet of het daarop verspreiden, handhaven in vele gevallen de namen van de series zoals ze door de eerste persoon die ze op het internet heeft geplaatst, worden genoemd. Die eerste persoon is dan meestal degene die de opnamen heeft gemaakt en soms ook het misbruik heeft gepleegd. Bekende series zoals bijvoorbeeld de *Hea-* en *Natasha-series* bestaan uit tientallen afbeeldingen waarop ernstige seksuele handelingen worden gepleegd met meisjes onder de tien jaar. Pedofielen en pedoseksuelen proberen de complete series te pakken te krijgen en er is dus ruilhandel tussen 'verzamelaars' in bijvoorbeeld chatboxen. De communicatie in chatboxen of via e-mail gaat dan bijvoorbeeld als volgt: 'Ik heb uit de *Hea-serie* de afbeeldingen één tot en met zesendertig. Wie heeft voor mij de afbeeldingen zevenendertig tot en met drieëntachtig. Bijvoorbeeld te ruilen tegen afbeeldingen uit de *Natasha-serie*.'

Opsporingsambtenaren trachten dit soort communicatie te onderscheppen en uiteindelijk het spoor terug te volgen naar diegene die de plaatjes aan het verzamelen of verspreiden is. Het uiteindelijke doel is natuurlijk diegene te pakken die de opnamen heeft gemaakt en het seksueel misbruik heeft gepleegd. Als het lukt om de bron van die communicatie te achterhalen, wordt het onderzoek uitgezet in de betreffende politieregio en zal uiteindelijk een doorzoeking van de woning kunnen plaatsvinden. Daarbij wordt de aangetroffen computerapparatuur in beslag genomen en wordt deze door medewerkers van de Units Digitale Recherche van de betreffende politieregio onderzocht op de aanwezig-

heid van kinderpornografische afbeeldingen zoals bedoeld in artikel 240b van het wetboek van strafrecht.

Oud en nieuw materiaal

Na in beslagname moeten de afbeeldingen worden aangeboden aan de het Programma Moord en Zeden van de Directie Recherche, waar het Project Kinderporno en Pedofilie is ondergebracht. De aangetroffen afbeeldingen worden vergeleken met de in de databank aanwezige afbeeldingen en tevens wordt getracht de volgende vragen te beantwoorden: is het materiaal bekend of onbekend? Is het materiaal oud of nieuw? Is het materiaal rechercheerbaar of niet? Wat is de herkomst van het materiaal (internet, commercieel, huisvlijt)? Waar hebben eerdere onderzoeken naar hetzelfde materiaal plaatsgevonden (ook contacten met Europol en Interpol)? Is de dader op de afbeelding bekend of onbekend? Is het slachtoffer op de afbeelding bekend of onbekend? Is het mogelijk om op basis van zichtbare achtergrondkenmerken op de afbeelding te achterhalen waar de opname is gemaakt? Zijn er daderkenmerken die tot opsporing van de dader kunnen leiden? Zijn er slachtofferkenmerken die tot opsporing van het slachtoffer kunnen leiden?

Met name de vaststelling of het aangetroffen materiaal oud of nieuw is kan de onderzoekende rechercheurs een grote hoeveelheid werk besparen. Circa tachtig procent van het op het internet aangetroffen materiaal is afkomstig uit de jaren 1960 tot 1975 en is voor een groot deel in Nederland vervaardigd. Van deze opnamen, meestal aangeduid met namen als *Lolita*, *Lolita-color*, *Lolita-special* enzovoort, zijn boekjes, Super-8 films, video's gedigitaliseerde afbeeldingen en korte filmfragmenten op het internet bekend. De soms ernstige seksuele handelingen die op deze afbeeldingen met kinderen worden gepleegd zijn echter verjaard en opsporing van de slachtoffers en daders op basis van deze afbeeldingen heeft juridisch geen enkele zin. Daar het niet tot vervolging zou komen zou opsporing alleen tot doel hebben om tot eventuele hulpverlening aan de slachtoffers te komen. De resultaten van de vergelijking met de Landelijke Databank worden gerapporteerd aan de zedenrechercheurs van de onderzoekende politieregio('s).

Op dit moment is er een voorzichtige tendens te bespeuren van steeds nieuwere afbeeldingen op het internet. De verhouding oud-nieuw verschuift van 80%-20% naar inmiddels zo'n 70%-30%. Het meest bedenkelijk is daarbij naar mijn mening de verschuiving naar afbeeldingen van steeds jongere, seksueel misbruikte kinderen. Afbeeldingen van verkrachtingen van baby's vormen geen uitzondering meer. Gezien de kwaliteit van de afbeeldingen wordt er steeds meer gebruik gemaakt van digitale opnameapparatuur. Op basis van kleding- en achtergrondkenmerken is vastgesteld dat veel opnamen met jonge jongens als slachtoffer uit de Oost-Europese landen komen en de opnamen met jonge meisjes als slachtoffer met name uit de Verenigde Staten, de West-

Europese landen en het Verre Oosten. Uit Japan komen hele series naakt-opnamen van jonge meisjes en uit andere landen in het Verre Oosten komen vele opnamen van ernstig seksueel misbruik van jonge meisjes, veelal gepleegd door blanke mannelijke daders. Tevens zijn er uit Japan grote series kinderpornografische tekeningen bekend met soms een duidelijk sm-karakter. Wat de kinderpornografische tekeningen betreft: deze zijn in principe in Nederland niet strafbaar, tenzij uit politieonderzoek blijkt dat de 'artiest' een daadwerkelijke misbruiksituatie weergeeft. Spruit de tekening voort uit zijn fantasie dan is de afbeelding niet strafbaar. De bewijsvoering in dergelijke gevallen is overigens, dat laat zich makkelijk raden, erg moeilijk.

Problemen bij de opsporing

De problemen waar men in de praktijk tegenaan loopt hebben enerzijds te maken met de uitleg van artikel 240b van het wetboek van strafrecht en anderzijds met de persoon van de verdachte.

Artikel 240b van het wetboek van strafrecht

Artikel 240b van het wetboek van strafrecht stelt diegene strafbaar die een afbeelding – of een gegevensdrager bevattende een afbeelding – verspreidt, openlijk tentoonstelt, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert of in voorraad heeft die een seksuele gedraging betreft waarbij iemand betrokken is die kennelijk de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt. Als strafuitsluitingsgronden wordt gebruik voor wetenschappelijke therapeutische en educatieve doeleinden genoemd.

Hoewel de onderliggende gedachte van dit artikel de bescherming van kinderen tegen seksueel misbruik betreft – wat op zich een uitstekend uitgangspunt is – stelt het ons tegelijkertijd voor een aantal moeilijkheden. Een van de problemen is het steeds vaker voorkomende digitale veranderen van foto's. Van normale foto's van blote kinderen op het strand worden door middel van allerlei grafische computerprogramma's heftige kinderpornografische afbeeldingen gemaakt. In het begin was het soms duidelijk te zien dat er digitaal aan de afbeeldingen het een en ander was veranderd. Met de huidige technische mogelijkheden is het soms helemaal niet meer te zien. In een aantal gevallen plaatst de vervaardiger, uit trots, het origineel ter vergelijking ook nog op het internet. In zo'n geval wordt dan duidelijk dat het een digitaal veranderde opname betreft. Aangezien de strekking van het wetsartikel, als gezegd, de bescherming van kinderen tegen seksueel misbruik is, zouden digitaal veranderde opnamen niet strafbaar zijn. De minister van justitie heeft in de memorie van toelichting bij een aantal wijzigingen in de zedenwetgeving, die mogelijk aan het eind van dit jaar worden doorgevoerd, inmiddels gesteld: 'Van politie en openbaar ministerie kan niet worden verlangd dat bewezen

wordt dat het aangetroffen materiaal echte kinderen afbeeldt'. Hier zou dus eigenlijk een omgekeerde bewijslast gelden.

De eis dat er sprake moet zijn van een seksuele gedraging stelt ons voor een tweede probleem. De op de afbeeldingen zichtbare overtredingen van artikelen in de zedenwetgeving (verkrachting, aanranding, ontucht) zijn duidelijk en als op een afbeelding een van deze misdrijven wordt gepleegd dan is er natuurlijk zonder meer sprake van kinderporno. Maar bij een afbeelding waarop een kind alleen staat afgebeeld is dit lastiger. De eerder genoemde *Aanwijzing kinderpornografie* van het college van procureurs-generaal verschaft over deze situatie wel enige duidelijkheid. De aanwijzing stelt dat de bepaling van overtreding van artikel 240b van het wetboek van strafrecht in dergelijke gevallen afhangt van het karakter en/of de context van de afgebeelde gedraging. Men spreekt dan bijvoorbeeld van een 'onnatuurlijke pose' of een 'seksueel getinte houding' waarbij de nadruk op de geslachtsdelen ligt. Dit blijft echter in vele gevallen toch een kwestie van persoonlijke interpretatie.

Problemen doen zich in dit geval bijvoorbeeld voor bij veelvuldig op het internet voorkomende series opnamen van naakte jonge meisjes, meestal uit Japan (soms zijn de opnamen voorzien van Japanse lettertekens), die duidelijk poseren voor de opname. In een opnameserie van hetzelfde meisje wordt dan bij sommige opnamen het camerastandpunt iets verlaagd waardoor het geslachtsdeel meer de nadruk krijgt. Dit soort series blijven toch onderwerp van discussie in opsporingsland. Daarbij is steeds weer de vraag of het hier wel of geen kinderpornografie betreft zoals bedoeld in artikel 240b van het wetboek van strafrecht.

Een derde probleem is de leeftijdsbepaling. Het artikel zegt: 'de kennelijke leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt' (dit wordt achttien bij de aankomende wetswijziging). Op basis van lichaamsbouw en geslachtskenmerken is het meestal eenvoudig vast te stellen of kinderen jonger dan twaalf zijn. De ontwikkeling van het kind verloopt in fasen. Het duidelijkst zijn de veranderingen op lichamelijk gebied (Lievegoed, 1993). Moeilijker wordt het echter bij grensgevallen, bij afbeeldingen waarop het slachtoffer tegen de zestien jaar is. In de memorie van toelichting bij de nieuwe wetgeving is de minister van justitie er vrij duidelijk over en geeft een werkbare interpretatie van het woord 'kennelijk'. In de praktijk maken wij echter mee dat sommige rechters in Nederland er toch een punt van maken en soms zware medische verklaringen willen hebben met betrekking tot de precieze leeftijdsbepaling. Ook moet men zich realiseren dat er series bekend zijn waarvoor volwassen vrouwen hebben geposeerd, aan wie, door bijvoorbeeld het scheren van de schaamstreek, het dragen van vlechtjes en witte sokjes, een extra jong uiterlijk is gegeven.

De persoon van de verdachte

Het volgende probleem, zoals gesteld, ligt in de persoon van de verdachte. Als iemand op het internet veelvuldig op zoek is binnen de pornosites (en dat zijn er inmiddels vele honderden) dan zal hij soms ook wel eens enige kinderpornografische afbeeldingen tegenkomen. Iemand die dus veel pornografische afbeeldingen download van het internet heeft dus meestal ook wel een aantal strafbare kinderpornografische afbeeldingen op de harde schijf van zijn computer staan. Mocht dit downloaden zijn opgemerkt door een opsporingsdienst in binnen- of buitenland of door een hacker die het vervolgens doorgeeft aan het Meldpunt Kinderporno – waar men na vaststelling van het feit of het hier gaat om vermoedelijke kinderpornografische afbeeldingen, aangifte doet bij de Directie Recherche van het Korps Landelijke Politiediensten – dan kan het zo zijn dat er op een bepaald moment een onderzoek wordt ingesteld waarbij de computerapparatuur in beslag wordt genomen. Als bij onderzoek van de apparatuur inderdaad blijkt dat er tussen alle pornografische opnamen inderdaad kinderpornografische afbeeldingen op de apparatuur staan zoals bedoeld in artikel 240b van het wetboek van strafrecht, dan is men dus in principe strafbaar (en sinds de uitspraak van de Hoge Raad van 21 april 1998, NJB 1998, nr. 81, is zelfs één afbeelding al voldoende).

Daarbij zij nog opgemerkt dat in de wijzigingsvoorstellen van de nieuwe zedenwetgeving staat dat de woorden 'in voorraad hebben' worden gewijzigd in 'in bezit hebben'. Maar, zo dient de vervolgvraag te luiden, is de verdachte bij wie belastend materiaal op de computer is gevonden ook werkelijk pedofiel en mogelijk in staat tot het seksueel misbruiken van kinderen? Professor Max Taylor van de Universiteit van Cork in Ierland maakte tijdens een lezing onderscheid in vier soorten mensen die kinderpornografie downloaden van het internet, namelijk:

- type A: de man met belangstelling voor pornografie die allerlei soorten porno download, waartussen waarschijnlijk ook wel enkele strafbare kinderpornografische afbeeldingen;
- type B: de man die kinderporno zoekt en download uit nieuwsgierigheid;
- type C: de man die kinderporno download omdat hij er seksueel opgewonden van raakt en dus mogelijk pedofiel is, maar nog niet de stap heeft gezet kinderen zelf te misbruiken uit bijvoorbeeld angst voor ontdekking of straf of gebrek aan contacten met kinderen;
- type D: de pedoseksueel die kinderporno download omdat hij er seksueel opgewonden van raakt en ook seksueel misbruik pleegt met kinderen.

Het moge duidelijk zijn dat de typen A en B binnen de opsporing de laagste prioriteit hebben. Het probleem is echter dat tijdens het opsporen op het internet (een technische handeling) de verschillen, zeker tussen de

typen B, C en D niet te zien zijn. Door ook enkele ervaren zeden-rechercheurs binnen het Skim 2000 project te plaatsen en door de kennis van zedendelicten die inmiddels binnen het Programma Moord en Zeden is opgebouwd, wordt getracht hier enig inzicht in te krijgen. Inmiddels is opgevallen dat de typen C en D naast strafbare kinderpornografische afbeeldingen ook veelal opnamen downloaden van seksuele handelingen met dieren. Uit de verhoren van de verdachten in deze zaken is voornamelijk niet duidelijk geworden waar deze laatste belangstelling op gegrond is.

Praktijkvoorbeeld

Midden 1999 werd er binnen het Skim 2000 project ontdekt dat er iemand in het Westen van ons land regelmatig kinderporno aan het downloaden was via het internet. Via de landelijk officier van justitie werden de naam-, adres- en woonplaatsgegevens van deze internetgebruiker bij de provider opgevraagd. Hiervoor bestaat nog geen wettelijke regeling. Deze is overigens wel in de maak. De contacten met de meeste grote providers zijn echter uitstekend. De gegevens werden bij proces-verbaal vastgelegd en toegezonden aan de betreffende politieregio. In de woning bleken drie mensen te wonen, een echtpaar met een inwonende zoon van 24 jaar. Na overleg met de officier van justitie besloten rechercheurs van de zedenafdeling uiteindelijk over te gaan tot doorzoeking van de woning. Daarbij werd een computer in beslag genomen en de nodige cd-rom's. Uit de verhoren bleek dat de zoon de enige was die de computer gebruikte en zo ongeveer dag en nacht op het internet zat om te zoeken naar kinderpornografische afbeeldingen. Deze werden gedownload en op cd-rom gezet. De man had op die manier enkele tienduizenden afbeeldingen verzameld, waaronder ook afbeeldingen van seksuele handelingen tussen mensen en dieren. Deze zijn in Nederland niet verboden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland. De zoon werd aangehouden en verhoord en tegen hem is inmiddels proces-verbaal opgemaakt. In de verhoren verklaarde de man dat hij van kinderpornografie seksueel uitermate opgewonden raakte. Zijn moeder verklaarde dat het haar was opgevallen dat wanneer haar zoon haar hielp in de tuin, deze onmiddellijk bij het uitgaan van de vlakbij gelegen basisschool naar binnen ging. Zij dacht dat haar zoon niet tegen het lawaai van de voorbij lopende en fietsende kinderen kon. De zoon, met dit verhaal geconfronteerd, verklaarde dat hij zichzelf er op deze manier van weerhield om contacten met de kinderen te leggen om er uiteindelijk seksuele handelingen mee te plegen. De zoon verklaarde dat hij net op tijd door de politie was aangehouden. Hij had immers niet gedacht zichzelf nog veel langer in de hand te kunnen houden en hij zou er, naar eigen zeggen, uiteindelijk toch toe zijn overgegaan om seksuele handelingen met jonge kinderen te plegen.

Als we de verklaring van deze man moeten geloven dan zou hij dus pedofiel zijn en uiteindelijk tot pedoseksuele handelingen zijn overgegaan als de politie niet op tijd had ingegrepen.

Problemen tijdens aangifte en verhoor

Het merendeel van de ontuchtzaken dat bij zedenafdelingen van de politie in de verschillende politieregio's binnenkomt begint echter met een aangifte en, afhankelijk van de leeftijd van het slachtoffer, een klacht. Dit klachtvereiste wordt bij de eerstkomende wetswijziging geschrapt en wordt vervangen door een hoorrecht waarbij uitdrukkelijk dient te worden vastgelegd wat de mening van het kind tussen de twaalf en de zestien jaar is aangaande de aangifte. Sinds de inwerkingtreding van de *Aanwijzing voor de opsporing van seksueel misbruik in afhankelijkheidsrelaties* van het college van procureurs-generaal op 1 juli 1999 dient men in gevallen van herinneringen van voor het derde levensjaar, ritueel misbruik en hervonden herinneringen (eventueel na langdurige – alternatieve – therapeutische behandeling) een expertisegroep te consulteren alvorens een inschatting te maken van de zaak en de daarop volgende beslissingen in het opsporingsonderzoek voor te bereiden.

Een dergelijke consultatie is in bovenstaande gevallen dringend voorgeschreven. Het aantal gevallen dat aan de inmiddels ingestelde expertisegroep, waarin ook schrijver dezes zitting heeft, zijn voorgelegd, overstijgt ruimschoots de verwachtingen. Mij is in mijn lange ervaring als zedenrechercheur gebleken dat de aangiftebereidheid onder zeden-slachtoffers over het algemeen niet erg hoog is. Seksualiteit blijkt nog steeds een lastig onderwerp om over te praten en al helemaal wanneer het gaat om het gedwongen ondergaan van seksuele handelingen die soms gepaard gaan met ernstige bedreigingen, vormen van chantage of zelfs geweld. Overigens is mij ook gebleken dat de aangiftebereidheid groter wordt als het binnen het werkgebied bekend is, dat er speciaal opgeleide zedenrechercheurs ter beschikking zijn en dat diezelfde rechercheurs zorgen voor een uitstekend netwerk binnen de hulpverlening.

De *Aanwijzing voor bejegening slachtoffers* geeft ook uitstekende regels voor politiemensen en waarborgen voor slachtoffers. In de aanwijzing wordt gesteld: 'De behandeling van slachtoffers van zedenmisdrijven vergt deskundigheid. Daarom dienen binnen elk korps voldoende medewerkers in staat te zijn een meldingsgesprek te voeren en een aangifte van een zedenmisdrijf op te nemen'. Gelukkig hebben inmiddels vrijwel alle politieregio's dergelijke opgeleide zedenrechercheurs in dienst. Dit in tegenstelling tot vlak na de reorganisatie van de politie toen vele goed draaiende zedenafdelingen werden opgeheven en men in sommige regio's vond dat elke politiemans of -vrouw in staat moest zijn een aangifte van een zedendelict op te nemen.

Kinderen in de leeftijdsgroep tussen de vier en dertien jaar, die slachtoffer zijn van een zedendelict, worden meestal gehoord in de speciaal

ingerichte verhoorstudio's die verspreid over het land in diverse politiebureau's zijn ondergebracht. De op het Instituut voor Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde (de voormalige Recherche-school) opgeleide rechercheurs (cursus verhoren jonge slachtoffers en getuigen), de kindvriendelijk ingerichte ruimte en de manier van vragen afgewisseld met spelsituaties komen het verhoor zeer ten goede en geven redelijke waarborgen voor het waarheidsgehalte van de verklaringen. De kwaliteit van de communicatie tussen de ondervrager en het kind – en dus de taal en het taalgebruik – spelen, naast de spel- en nonverbale communicatie, een belangrijke rol in het achterhalen van betrouwbare informatie over hetgeen het vermoedelijk seksueel misbruikte kind is overkomen (Eden, 1994). De studioverhoren vinden plaats volgens een scenariomodel (Dekens en Van der Sleen, 1997) dat drie fasen kent: een introductie, het zaakgerichte gedeelte – het deel dat over het vermoedelijke misdrijf gaat – en de afsluiting. Het verhoor van deze soms erg jonge kinderen, die vaak ernstig seksueel zijn misbruikt, kan soms een behoorlijke belasting zijn voor de betrokken zedenrechercheur. Je praat met jonge kinderen, soms van vier of vijf jaar oud, over pure pornografie, zoals Bullens het een keer uitdrukte. Een simpel probleem is bijvoorbeeld dat jonge kinderen soms de meest vreemde benamingen hebben voor hun geslachtsdelen. Zo gaat er soms wel enige tijd overheen voor het je, meestal aan de hand van de in de studio gebruikte tekeningen (Thomas en Silk, 1993), duidelijk is dat het meisje van vier haar vagina bedoelde toen ze zei: 'Papa zit met zijn vingers aan mijn Mickey Mouse'.

Daarnaast komt nog het probleem dat in vele gevallen het verhaal van een zeer jong kind het enige bewijs in een zaak is. Elke verhoorstudio in de verschillende politieregio's in Nederland heeft een studiobeheerder. Deze politiemensen komen regelmatig samen met de opleiders van het ICR. Enige jaren geleden is getracht om door een constante controle en begeleiding van de opgeleide verhoorders waarborgen te scheppen voor de kwaliteit van het studioverhoor. De verhoren worden bijvoorbeeld met enige regelmaat doorgesproken met de verhoorder door een gedragswetenschapper van het ICR. Deze constante kwaliteitscontrole werd verwoord in een nota die werd toegezonden aan het college van procureurs-generaal met het verzoek te bekijken of het mogelijk was om op basis van die waarborgen het studioverhoor een aparte status te geven binnen de bewijsvoering in zedenzaken. Een antwoord op deze nota is nooit ontvangen.

En als er dan maar een verhaal wordt verteld in de studio. Soms echter zijn kinderen niet in staat om de dingen die hen zijn overkomen te vertellen. Angst ('als je het aan de politie gaat vertellen zorg jij ervoor dat papa in de gevangenis komt of kom jij zelf ook in de gevangenis'), loyaliteit, schuldgevoel enzovoort, zijn soms niet in de anderhalf uur van een gemiddeld studioverhoor te overwinnen drempels. Het grootste dilemma ontstaat naar mijn ervaring wanneer je er als zedenrechercheur op grond van allerlei signalen van overtuigd bent geraakt dat een kind in de thuis-

situatie seksueel misbruikt wordt en het kind in de studiosituatie daarover niets kan of wil vertellen. Er blijft dan vaak niets anders over dan het kind naar de onveilige thuissituatie terug te laten gaan. Uit overleg met justitie is ons gebleken dat als het studioverhoor de nodige informatie heeft opgeleverd en er nog enkele signalen vanuit het kind of haar omgeving zijn, dat er dan toestemming tot aanhouding van de verdachte komt. Als er 'alleen' maar signalen van het kind en haar omgeving zijn en het studioverhoor levert geen verhaal over misbruik op, dan blijken alle signalen in vele gevallen niet meer voldoende te zijn om een verdachte aan te houden en kunnen het AMK en de Raad voor de Kinderbescherming in vele gevallen daarna ook niets doen.

Praktijkvoorbeeld

In 1998 deed een moeder van twee jonge kinderen van zes en vier jaar oud aangifte van mogelijk seksueel misbruik van beide kinderen door haar ex-man. De kinderen bezochten hun vader in het kader van een bezoekenregeling. Na dergelijke bezoeken viel het moeder op dat de kinderen, in haar ogen, abnormaal seksueel gedrag vertoonden. Zo had zij een keer gezien dat haar zoontje van zes jaar op een middag aan het spelen was met een buurmeisje. Tijdens dit spel pleegde de jongen orale seksuele handelingen met zijn buurmeisje. Ook had zij een keer gezien dat beide broertjes onderling orale seksuele handelingen met elkaar pleegden. Ook hadden de kinderen een keer geroepen dat papa zijn piemel steeds maar groter maakte. Moeder en de betreffende zedenrechercheur vonden dat deze handelingen boven normaal kinderspel uitgingen en er werd een aangifte van mogelijk seksueel misbruik opgenomen. Er werden enkele getuigen gehoord die allen hadden gezien dat de beide jongens in spelsituaties met andere kinderen seksueel getinte spelletjes speelden en daarbij handelingen pleegden die, naar hun mening, op zijn minst zouden moeten zijn afgekeken van volwassenen. Daar de aanwijzingen echter steeds nogal vaag bleven werd moeder in eerste instantie aangeraden contact te zoeken met een hulpverleningsinstantie om te zien of er bijvoorbeeld in een spelobservatie meerdere aanwijzingen naar voren zouden komen voor seksueel misbruik. Aldus geschiedde. De observerende psycholoog bevestigde het vermoeden van seksueel misbruik. Op grond hiervan werd besloten de kinderen in de verhoorstudio te horen. Tijdens deze verhoren verklaarden de kinderen echter alleen dat zij zowel hun moeder als hun vader erg lief vonden en werd niets verteld over seksueel misbruik door wie dan ook. Ook na het in het verhoor inbrengen van voorinformatie, het derde scenario (Dekens en Van der Sleen 1997), kwamen de kinderen niet tot een verhaal. De moeder, de psycholoog en de onderzoekende zedenrechercheur waren inmiddels tot de conclusie gekomen dat er wel degelijk sprake was van seksueel misbruik. Op grond van bovengenoemde informatie kon vader echter niet worden aangehouden. Hij werd uitgenodigd in het politiebureau en gehoord. Hij ont-

kende ten stelligste en verklaarde zich, evenals zijn ex-vrouw, erg ongerust te maken over het gedrag van zijn kinderen, maar kon geen verklaring geven voor dit gedrag (hij verklaarde ook zelf dit gedrag te hebben waargenomen). Uiteindelijk is deze zaak geseponneerd bij gebrek aan bewijs en blijft de zedenrechercheur met het nare gevoel zitten dat er twee kinderen seksueel worden misbruikt terwijl er niet is uit te komen wie dit misbruik pleegt en blijft een mogelijk onveilige situatie voortbestaan.

Vergroting expertise zedenrechercheurs

In de politiepraktijk blijken op dit moment steeds meer onderzoeken plaats te vinden waarbij op basis van aangiften van het plegen van onuchtige handelingen met kinderen een verdachte wordt aangehouden en waarbij vervolgens tijdens de doorzoeking van de woning van de verdachte kinderpornografisch beeldmateriaal wordt aangetroffen. Nog steeds worden daarbij grote hoeveelheden 'Lolitaboekjes' met kinderpornofoto's aangetroffen uit de jaren zestig en zeventig, soms nog enkele Super-8 films en grote hoeveelheden videobanden. Steeds vaker moet er echter een beroep worden gedaan op collega's van de Regionale Bureau's Digitale Recherche om computers te screenen op aanwezigheid van digitaal kinderpornografisch beeldmateriaal. Zedenrechercheurs dienen naast hun expertise voor het op een goede wijze verrichten van zedenonderzoeken ook steeds meer kennis te hebben van de digitale wereld om op zijn minst te voorkomen dat zij door ondoordacht handelen bestanden met beeldmateriaal van computers wissen. De digitale specialisten zien zich daarnaast geplaagd voor problemen zoals het weer te verschijnen toveren van onder zwaar versleutelde bestanden weggeschreven strafbaar materiaal. Ook zal er op de zedenafdeling apparatuur aanwezig moeten zijn om aangetroffen beeldmateriaal in zowel digitale als analoge vorm te bekijken. Tevens zal een zedenrechercheur op zijn minst enige kennis moeten hebben van kinderpornografisch beeldmateriaal, al was het alleen maar om vast te stellen of afbeeldingen onder de strekking van artikel 240b van het wetboek van strafrecht vallen.

Enkele regio's zijn er al toe overgegaan om specifieke afdelingen kinderpornografie, binnen hun zedenafdelingen, in het leven te roepen waarbinnen al veel expertise op dit gebied in huis is. Natuurlijk kan men ook nog terugvallen op de expertise binnen het Programma Moord en Zeden van de Directie Recherche. Pedofielen of pedoseksuelen die kinderpornografisch beeldmateriaal met elkaar uitwisselen – soms opnamen van seksueel misbruik met hun eigen kinderen – blijken in een aantal gevallen honderden contacten te hebben via het internet binnen chatboxen of e-mail. Vaak zijn deze contacten in bestanden op de computer terug te vinden en kunnen sporen naar deze andere verzamelaars of misbruikers worden achterhaald.

De problemen die daarbij naar voren komen zijn echter groot. Internet is een wereldwijd medium dat zich niet aan landsgrenzen houdt, laat staan aan de grenzen van een politieregio. En als er dan een computer met honderden contacten wordt aangetroffen in Nederland en over de gehele wereld, dan moet er al snel worden overgaan tot het vormen van bovenregionale teams. Het GVAK (Gemeenschappelijke Voorziening Aanpak Kinderporno) speelt hierin een belangrijke en uitstekende rol. De GVAK heeft ervoor gezorgd dat de aanpak van kinderpornografie, binnen politie Nederland, op de kaart is komen te staan en er wordt een aanjaagfunctie vervuld om bijvoorbeeld dergelijke bovenregionale politieteams van de grond te krijgen.

De landelijke media-aandacht voor kinderporno heeft bij dit alles natuurlijk nadrukkelijk geholpen. Door deze aandacht lijkt het erop alsof het kinderpornografisch beeldmateriaal het belangrijkste item aan het worden is. We zullen echter nooit mogen vergeten dat voor bijna alle kinderpornografische opnamen een kind seksueel is misbruikt. Ook binnen de opsporing zal nadrukkelijk de prioriteit moeten blijven liggen op het opsporen van de dader van het seksueel misbruik. Het aangetroffen beeldmateriaal is daarvoor niets anders dan gereedschap, hoe afschuwe-lijk de afbeeldingen soms ook zijn (en het is ook heel terecht dat het bezit ervan strafbaar is). Zelfs het recherchetactisch kijken naar een afbeelding van de penetratie van een jongen of meisje in babyleeftijd is en blijft onplezierig en (soms) emotioneel. Als je naar de oogjes van het jonge meisje dat in de veelvuldig op het Internet voorkomende 'Hea-serie' kijkt, dan lijkt het alsof alle leed van de wereld er in opgesloten is.

Literatuur

College van procureurs-generaal
Aanwijzing Kinderpornografie (artikel 240 b van het Wetboek van Strafrecht)
 Inwerkingtreding: 01-11-1998

College van procureurs-generaal
Aanwijzing voor de bejegening van slachtoffers van zedendelicten
 Inwerkingtreding: 01-07-1999

College van procureurs-generaal
Aanwijzing voor de opsporing van seksueel misbruik in afhankelijkheids-situaties
 Inwerkingtreding: 01-07-1999

Savornin Lohman, P.M. de, G.J. Slump e.a.
Zedenalmanak
 Den Haag, Ministerie van Justitie, 1994

Dekens, K.M.K., J. van der Sleen
Handleiding het kind als getuige
 Den Haag, Vuga, 1997

Thomas, G.V., A.M.J. Silk
De psychologie van kindertekeningen
 Lisse, Swets en Zeitlinger, 1993

Eden, S.J.
Kinderen als getuigen
 Lisse, Swets en Zeitlinger, 1994

Gurp, L. van, S. Timman (red.)
Kinderporno en kinderprostitutie in Nederland
 Utrecht, Transact, 1998

Lievegoed, B.C.J.
Ontwikkelingsfasen van het kind
 Zeist, Uitgeverij Vrij Geestesleven, 1993

Bewijsproblematiek in misbruikzaken

Getuigenverklaringen van jeugdige slachtoffers

drs. E. Rassin*

De bewezenverklaring van de telastelegging vormt een belangrijk moment in het strafproces. Ex artikel 338 Wetboek van Strafvordering (Sv.) wordt een feit als bewezen beschouwd wanneer de rechter dankzij wettige bewijsmiddelen tot de overtuiging komt dat de verdachte het feit daadwerkelijk heeft gepleegd. De wet geeft vervolgens (art. 339) een limitatieve opsomming van de wettige bewijsmiddelen. Tot deze bewijsmiddelen worden gerekend eigen waarnemingen van de rechter, verklaringen van verdachten, getuigen en deskundigen, en schriftelijke bescheiden.

In het algemeen worden vrij strenge eisen aan bewijsmiddelen gesteld. Die strengheid wordt ingegeven door de doctrine van de presumpctie van onschuld, die inhoudt dat een verdachte onschuldig moet worden geacht totdat zijn schuld is bewezen. In de praktijk is het uiteraard moeilijk vol te houden dat een verdachte onschuldig wordt geacht. Vermeende schuld is immers inherent aan verdacht zijn. De presumpctie van onschuld dicteert niettemin dat het strafrechtelijk bewijs van hoge kwaliteit moet zijn. Het Nederlandse Wetboek van Strafvordering is doordrenkt met bepalingen die de verdachte beschermen tegen de machtsmiddelen van de overheid. Op deze manier wordt getracht het veroordelen van onschuldigen te voorkomen.

Ondanks de in het strafprocesrecht ingebouwde waarborgen, is het niet uitgesloten dat ondeugdelijk bewijsmateriaal in het dossier terecht komt met als mogelijke consequentie dat de rechter ten onrechte tot een veroordeling besluit. De momenteel actuele 'Puttense moordzaak' kan hier als voorbeeld gelden. In deze casus werden twee mannen veroordeeld wegens verkrachting en moord. Tot het gebruikte bewijs behoorden onder meer de getuige-deskundige verklaring van een gynaecoloog en bekentenissen van beide verdachten. Recente onderzoeksresultaten werpen echter serieuze twijfels op met betrekking tot deze bewijsmiddelen, hetgeen duidelijk maakt dat in de bewezenverklaring opgenomen bewijs niet per definitie van onbetwistbare kwaliteit is.

In deze bijdrage wordt ingegaan op bewijsproblemen die in het bijzonder kunnen optreden in zaken rondom seksueel misbruik van kinderen.

* De auteur is werkzaam aan de Faculteit Psychologie (capaciteitsgroep Experimentele Psychologie) van de Universiteit Maastricht.

Met name wordt aandacht besteed aan de betrouwbaarheid van verklaringen van jeugdige slachtoffers van zedendelicten en aan de rol die gedragswetenschappers kunnen spelen bij de bepaling van die betrouwbaarheid.

De speciale aard van zedendelicten

Zedendelicten zijn strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht (artt. 239 e.v.). Hoewel het hier algemene bepalingen betreft, zijn zedendelicten in sommige opzichten uitzonderlijk te noemen. In de eerste plaats is het van belang te bedenken dat seksuele handelingen in beginsel veelal als prettig worden ervaren. Zedendelicten betreffen daarom handelingen die niet per definitie onprettig zijn, maar veeleer aldus worden geïnterpreteerd vanwege situationele omstandigheden. Hierin verschillen zedendelicten van misdaden zoals moord en diefstal. Mede met het oog hierop is een deel van de zedendelicten dan ook slechts vervolgbaar na indiening van een klacht door het slachtoffer.

Ten tweede vormen zedendelicten, gezien hun private aard, vaak gevoelige, door taboes omringde onderwerpen. Dit komt met name naar voren bij seksueel misbruik van jongeren. Volgens Kool (1999) heeft de angst voor maatschappelijke desintegratie lange tijd in de weg gestaan aan erkenning van het fenomeen seksueel misbruik van kinderen. De schrikwekkende gedachte dat kinderen door hun ouders of verzorgers seksueel misbruikt kunnen worden is lange tijd onuitspreekbaar geweest, omdat zij tornt aan het idee dat het gezin de hoeksteen van de samenleving vormt, aldus Kool (1999).

De bijzondere aard van bepaalde zedendelicten – zoals misbruik van jongeren – brengt met zich mee dat dit soort delicten bijna per definitie in besloten kring worden gepleegd. Daardoor zijn er zelden andere getuigen dan het slachtoffer, met als gevolg dat bewijsnood welhaast een wezenskenmerk van misbruikzaken is. Indien de getuigenverklaring van het slachtoffer het enige bewijsmiddel is dat de rechter ter beschikking heeft, is veroordeling van de verdachte niet mogelijk vanwege art. 342, lid 2 Sv. dat bepaalt dat één getuigenverklaring nooit voldoende is om tot een veroordeling te komen. Dit probleem wordt in de praktijk soms opgelost door de verklaring van een deskundige, die zich in positieve zin uitlaat over de geloofwaardigheid van het slachtoffer, als zelfstandig, tweede bewijsmiddel te hanteren. Deze constructie is door de Hoge Raad geaccepteerd in een arrest van 17 november 1995 (NJ 1996, 666). Wanneer de verklaring van een slachtoffer samen met een getuigenverklaring van een deskundige beoordeling van de geloofwaardigheid van die verklaring ten grondslag ligt aan een veroordeling, is het cruciaal dat beide verklaringen (die van het slachtoffer en van de deskundige) van goede kwaliteit zijn.

Het geheugen van jeugdige slachtoffers

In het verleden werd nogal ongenueanceerd gedacht over de kwaliteit van verklaringen van kinderen. Kinderen zouden per definitie niet in staat zijn om correcte herinneringen te onderhouden, zodat van hen afkomstige getuigenverklaringen waardeloos werden geacht (Baartman, 1999). Onderzoek laat echter zien dat het geheugen van kinderen niet of nauwelijks onderdoet voor dat van volwassenen (Bruck, Ceci e.a., 1998). Niettemin kunnen enkele factoren worden genoemd die herinneringen aan misbruik negatief kunnen beïnvloeden. In de eerste plaats wordt nogal eens gerapporteerd dat slachtoffers van misbruik zich aanvankelijk niet realiseren dat het om een ernstig misdrijf gaat. Vooral wanneer het misbruik op vroege leeftijd begint, worden de seksuele handelingen binnen de gezinssituatie genormaliseerd. In deze gevallen zal het slachtoffer pas op latere leeftijd achterhalen dat er sprake was van een misdrijf en zal zij (hij) dan de omvang van het misbruik moeten reconstrueren, hetgeen de gedetailleerdheid van de herinnering niet ten goede komt (zie ook Kool, 1999).

Zelfs wanneer het slachtoffer herhaald misbruik wél vanaf het begin als zodanig herkent, impliceert dit niet per se dat zij gedetailleerde herinneringen er op na houdt. In de psychologische literatuur wordt het geheugen op verschillende manieren onderverdeeld. Eén onderscheid betreft dat tussen episodisch en semantisch geheugen. In het episodisch geheugen worden concrete herinneringen opgeslagen (zoals welke gebeurtenissen men meemaakte). Daarnaast is er in het menselijk geheugen plaats ingeruimd voor kennis die niet (meer) gerelateerd is aan concrete gebeurtenissen, maar eerder kan worden omschreven als algemene kennis (bijvoorbeeld de betekenis van concepten als kleur, vrede, vertrouwen, gesprekken voeren enzovoorts). Dergelijke kennis wordt aangeduid met de term semantisch geheugen. Het is mogelijk dat de misbruikervaringen zodanig talrijk zijn dat ze op den duur niet meer als concrete herinneringen worden opgeslagen in het episodisch geheugen, maar een geabstraheerde semantische kwaliteit verwerven. Onderzoek naar het geheugen voor herhaalde traumatische gebeurtenissen ontbreekt, maar herhaling staat te boek als de beste manier om concrete herinneringen te verheffen tot semantische kennis (Sternberg, 1996). In het dagelijks leven worden talloze handelingen bij herhaling verricht zoals lopen, afwassen, de auto poetsen en lezen. Ondanks het vanzelfsprekende karakter van deze handelingen, kan men in de problemen komen wanneer gedetailleerde vragen worden gesteld zoals 'Wanneer waste u voor het eerst af?', 'Hoe vaak waste u in totaal af?' en 'Wie was daar bij?'. Waar het op neer komt is dat gedragingen die veelvuldig voorkomen een algemene betekenis krijgen, die ten koste gaat van concrete herinneringen. Dit mechanisme kan ertoe leiden dat een slachtoffer van misbruik allerlei informatie ontbeert die noodzakelijk is om tot een bewezenverklaring te komen.

Een andere mogelijke oorzaak van gemankeerde herinneringen aan misbruik is verdringing. Wanneer de seksuele handelingen als zeer onprettig worden ervaren zal het slachtoffer proberen er niet aan te denken. Volgens sommige clinici kan dit ertoe leiden dat de herinnering wordt verdrongen met als gevolg dat de betreffende gebeurtenis wordt vergeten (Terr, 1993). De gedachte dat de mens in staat is om doelbewust een traumatische herinnering te vergeten ligt in de literatuur nogal onder vuur (Crombag en Merckelbach, 1996). Niettemin lijken herinneringen aan traumatische gebeurtenissen te verschillen van neutrale herinneringen. Traumatische herinneringen zijn vaak combinaties van intense flashbacks enerzijds en een onvermogen tot bewuste reproductie anderzijds (Ehlers en Clark, 2000). Deze kenmerken kunnen aan verschillende fenomenen worden toegeschreven, zoals aandachtsvernauwing tijdens de opslag van de herinnering (Wessel, 1997), posttraumatisch reconstructie van de gebeurtenis (Safer, Christianson e.a., 1998) en ook verdringing (Wegner, Quillian e.a., 1996).

Samengevat is er geen reden om te veronderstellen dat kinderen a priori niet in staat zijn om betrouwbare getuigenverklaringen af te leggen. Er zijn echter enkele factoren die de herinnering aan traumatische gebeurtenissen, zoals misbruikervaringen, kunnen beperken.

Het verhoren van jeugdige slachtoffers

De constatering dat kinderen betrouwbaar kunnen verklaren over misbruikervaringen betekent nog niet dat hun getuigenverklaringen zoals de rechter die onder ogen krijgt van goede kwaliteit zijn. Meer dan bij volwassenen vereist het verhoren van kinderen speciale vaardigheden. Jeugdige slachtoffers dienen te worden verhoord door politiefunctionarissen of gedragswetenschappers die daarvoor een speciale opleiding hebben gevolgd (Dekens en Sleen, 1997). Bij het verhoor van kinderen dient bijvoorbeeld extra aandacht te worden besteed aan de uitleg van de procedure en de doelen van het gesprek. Het kind moet op zijn gemak worden gesteld en het taalgebruik van de verhoorder moet adequaat worden afgestemd op dat van het kind. Zo nu en dan moeten complimentjes worden gegeven waarbij echter selectieve bekrachtiging (dat wil zeggen, uitsluitend complimenteren indien het kind belastende informatie geeft) dient te worden vermeden. Omdat jonge kinderen in sterke mate gevoelig zijn voor suggestieve vraagstellingen, dient het verhoor vooral te worden gekenmerkt door open vragen (Bruck, Ceci e.a., 1998). Het verhoren van jonge slachtoffers is, kortom, een moeilijke maar noodzakelijke uitdaging.

Helaas zijn de meeste vermeende slachtoffers van misbruik op het moment dat ze door een (gespecialiseerde) politiefunctionaris worden verhoord al aan verscheidene minder gekwalificeerde ondervragingen blootgesteld. Hierbij valt te denken aan gesprekken met mensen uit de omgeving die misbruik vermoeden en aan instanties zoals de Raad voor

de Kinderbescherming. Het ligt voor de hand dat tijdens dergelijke gesprekken de regels der kunst niet altijd even contentieus worden toegepast. Het primaire doel van deze gesprekken is immers het welzijn van het kind veilig te stellen en niet de geobjectiveerde waarheid (Rassin, 1999). Dit doel indachtig, is het schier onvermijdelijk dat ondervragers enigszins bevooroordeeld zijn en sturende vragen zullen stellen (Bruck, Ceci e.a., 1998). Hierdoor is het goed mogelijk dat jeugdigen verklaringen in de mond worden gelegd en kunnen zelfs hardnekkige pseudo-herinneringen aan seksuele handelingen ontstaan die in werkelijkheid nooit plaatsvonden.

De robuustheid van pseudo-herinneringen werd onder meer aangetoond in een onderzoek van Leichtman en Ceci (1995). In hun zogenaamde *Sam Stone*-studie werden meerdere lagere school klassen bezocht door een onbekende man (Sam Stone). Tien weken later werden de kinderen uit de verschillende klassen ondervraagd over dit korte bezoek. Het onderzoek omvatte vier condities: een controle conditie, een conditie waarin tijdens het interview met de kinderen suggestieve vragen werden gesteld over het bezoek van Sam Stone, een stereotype conditie, waarin de kinderen voorafgaand aan het bezoek werd verteld dat Sam Stone een heel onhandige man was, en een conditie waarin stereotype informatie en suggestieve vragen werden gecombineerd. De resultaten waren als volgt samen te vatten.

Ten eerste waren de kinderen in de controle conditie in staat om het bezoek van Sam Stone tien weken later correct te beschrijven. In de tweede plaats bleken de kinderen in de andere condities er allerlei onjuiste opvattingen over Sam Stone op na te houden en beschreven zij gebeurtenissen die in werkelijkheid niet plaats hadden gevonden. Wanneer de kinderen werden geconfronteerd met de onjuistheden in hun verklaringen bleken hun overtuigingen niet meer te corrigeren: Sam Stone was in hun beleving een onhandige man die ook tijdens het bezoek aan de klas allerlei dingen uit zijn handen had laten vallen. De aldus geïmplanteerde pseudo-herinneringen bleken het hardnekkigst in de conditie die stereotype informatie en suggestieve vragen combineerde. Verder bleek dat de effecten sterker waren voor driejarigen dan voor zesjarigen. Een derde bevinding was dat experts (waaronder psychologen, officieren van Justitie en rechters) niet in staat bleken om te differentiëren tussen correcte en incorrecte verklaringen van kinderen (zie ook Ekman & O'Sullivan, 1991). De resultaten van de *Sam Stone*-studie en die van andere onderzoeken (zie Rassin, 1998) duiden erop dat het prejudicieel coachen van kinderen (het bij herhaling aanbieden van suggestieve informatie) kan leiden tot hardnekkige overdrijvingen en zelfs volledig onjuiste verklaringen tijdens latere verhoren die de aangewezen protocollen strikt navolgen.

Het bepalen van geloofwaardigheid

Behalve dat gedragswetenschappelijke getuige-deskundigen een rol kunnen spelen bij het verhoren van misbruikslachtoffers, wordt hun hulp ook met enige regelmaat ingeroepen wanneer het gaat om de beoordeling van de betrouwbaarheid van verklaringen afgelegd door jeugdige slachtoffers (zie Bullens, 1999). Hoewel de precieze formulering van de onderzoeksopdracht kan verschillen ('betrouwbaarheid', 'validiteit', 'geloofwaardigheid'), is de te beantwoorden vraag steeds of de betreffende verklaring correct mag worden geacht (zie Wagenaar, 1999). Helaas is deze vraag niet door gedragswetenschappers te beantwoorden, althans niet met voldoende zekerheid (Rassin, 1999). *Grosso modo* bestaan – in afwezigheid van aanvullend bewijs – drie methoden om te achterhalen of iemand de waarheid preekt: leugendetectie, analyse van non-verbaal gedrag (zoals lichaamshouding tijdens het verhoor) en analyse van verbale kenmerken (lees: de inhoud) van de verklaring (Vrij, 1998). In Nederland wordt alleen de laatste soort analyse toegepast. Het centrale idee achter deze analyse is dat verklaringen over daadwerkelijk meegemaakte gebeurtenissen op een aantal punten verschillen van verzonden verklaringen (Undeutsch, 1967). Zo zou een ware verklaring relatief gedetailleerd en geëlaboreerd zijn vergeleken bij een verzonden verklaring. Steller en Köhnken (1989) stelden een lijst met negentien van dergelijke criteria op die zodanig zijn geformuleerd dat aanwezigheid ervan duidt op geloofwaardigheid. Het achterhalen in hoeverre deze criteria van toepassing zijn op een te beoordelen verklaring wordt aangeduid met de term 'Criteria Based Content Analysis' (CBCA). De negentien CBCA-criteria worden weergegeven in tabel 1.

Hoewel er enig bewijs is voor de aan CBCA ten grondslag liggende gedachte (de 'Undeutsch-hypothese'), kleven er meerdere essentiële nadelen aan deze techniek (Rassin, Merckelbach e.a., 1997; Ruby en Brigham, 1997). Het belangrijkste gevaar van het gebruik van CBCA in strafrechtelijke context is dat deze techniek leidt tot een aanzienlijk aantal vals positieve beslissingen. Dit betekent dat deskundigen die op CBCA leunen bij het beoordelen van de geloofwaardigheid van verklaringen nogal eens tot de conclusie komen dat een verklaring geloofwaardig is terwijl die verklaring in werkelijkheid verzonden is, of stoelt op pseudoherinneringen. In sommige onderzoeken werden percentages vals positieve beslissingen gerapporteerd van 30% en hoger (Rassin, Merckelbach e.a., 1997).

Het is van belang hier iets dieper in te gaan op de ernst van vals positieve fouten in verschillende contexten. Uiteraard is het altijd ongewenst dat de geloofwaardigheid van een verklaring verkeerd wordt ingeschat, maar in sommige gevallen zijn de consequenties van dergelijke fouten ernstiger dan in andere. Stel bijvoorbeeld dat de rechter in een civiele procedure moet beslissen over uithuisplaatsing van een kind dat zegt misbruikt te worden door zijn vader. Indien de rechter twijfelt aan de

Tabel 1: De CBCA-criteria

1.	Logische structuur
2.	Ongestructureerde, spontane reproductie
3.	Vermelding van een groot aantal relevante details
4.	Inbedding in ruimere context
5.	Beschrijving van nonverbale interacties
6.	Beschrijving van verbale interacties
7.	Vermelding van onverwachte complicaties
8.	Vermelding van ongewone details
9.	Vermelding van niet-relevante details
10.	Vermelding van niet-begrepen details
11.	Verwijzingen naar relevante, maar externe gebeurtenissen
12.	Verwijzingen naar de eigen mentale toestand
13.	Verwijzingen naar de mentale toestand van de dader
14.	Spontane correcties
15.	Toegeven bepaalde dingen niet meer te herinneren
16.	Twijfel aan de eigen verklaring uiten
17.	Zichzelf beschuldigen, of neerhalen
18.	Rechtvaardiging van de dader
19.	Vermelding van details die exclusief, specifiek zijn voor de betreffende gebeurtenis

geloofwaardigheid van de verklaring van dit kind, is het goed denkbaar dat hij besluit 'geen risico te nemen' en het kind elders te huisvesten. Het belang van het kind staat hier immers centraal en dat wordt naar verwachting minder geschaad bij een onnodige uithuisplaatsing dan bij het thuis blijven wonen terwijl er inderdaad sprake is van misbruik. In een dergelijke context is het dus verstandig de kans op een vals positieve be-

slissing op de koop toe te nemen en de aandacht primair te richten op het voorkómen van een vals negatieve beslissing (het kind niet geloven terwijl het wél de waarheid spreekt).

In een strafrechtelijke context is de situatie echter precies tegengesteld. Daar staat niet het belang van het slachtoffer centraal, maar dat van de verdachte. De besluitvorming van de rechter dient in dit geval dan ook zodanig te zijn afgesteld dat vals positieve uitspraken (een onschuldige verdachte veroordelen) voorkómen worden. Zoals eerder opgemerkt, wordt dit beginsel aangestuurd door de heersende presumptie van onschuld. Toepassing van CBCA op de belastende verklaring van een vermoed misbruikslachtoffer is in het strafproces dan ook riskant, omdat CBCA lijdt aan een hoog percentage vals positieve beslissingen. Het is echter de vraag of gedragswetenschappers het verschil tussen de bovengeschetste civiel- en strafrechtelijke context appreciëren (Rassin, 1999). In de praktijk gebruikt de strafrechter regelmatig in een civielrechtelijk kader opgestelde gedragsdeskundige rapporten inzake geloofwaardigheid van verklaringen, hetgeen gezien het bovenstaande als dubieus kan worden betiteld.

Kortom, het bepalen van de geloofwaardigheid van verklaringen is vanuit gedragswetenschappelijke invalshoek moeilijk. Bestaande methoden zoals de CBCA zijn verre van perfect en resulteren in een te groot aantal onjuiste beoordelingen, hetgeen vooral in een strafrechtelijke context gevaarlijke consequenties kan hebben. Wat dit betreft worden de gedragswetenschappelijk bijdragen aan de juridische besluitvorming overschat, ook door rechters. Niettemin zijn gedragswetenschappers in staat om aan geloofwaardigheid gerelateerde vragen, zoals die naar suggestibiliteit van de getuige en karakteristieken van het menselijk geheugen, te beantwoorden (Wagenaar, 1999). De hamvraag naar het waarheidsgehalte van een verklaring is vanuit gedragswetenschappelijke disciplines echter onbeantwoordbaar en zou daarom ook niet aan gedragswetenschappers gesteld moeten worden (Rassin, 1999).

Wat doet de rechter?

Eén en ander samenvattend kan de bewezenverklaring in zedenzaken problematisch zijn wanneer er geen ander bewijs is dan de verklaring van het slachtoffer. Hoewel jeugdige slachtoffers in beginsel capabel zijn om een correcte beschrijving te geven van ondergane mishandelingen, is de kans reëel dat zij voorafgaand aan het officiële verhoor veelvuldig zijn onderhouden door allerlei personen die de herinneringen van het vermeende slachtoffer danig hebben doen vervormen. Als de rechter, met het oog hierop, de betrouwbaarheid van de betreffende verklaring laat beoordelen door een gedragsdeskundige, is het risico aanzienlijk dat deze deskundige een (vals positieve) fout maakt. Met dit in het achterhoofd kan de rechter bijna nooit tot een 'veilige' veroordeling komen.

In de praktijk tekent zich echter een tendens af die door Crombag, Koppen e.a. (1994) wordt aangeduid met de term 'overtuigingsparadox'. Deze auteurs stellen eerst dat rechters conservatief behoren te zijn bij het uitspreken van veroordelingen vanwege de presumptie van onschuld. Vervolgens stellen zij dat rechters ertoe neigen hun beslissingscriterium te verschuiven wanneer het gaat om ernstige misdrijven die maatschappelijke beroering tot gevolg hebben. Bij ernstige misdrijven wordt het risico van het vrijspreken van een schuldige verdachte (vals negatieve beslissing) problematischer geacht dan bij lichtere misdrijven. Het is in geval van een ernstig misdrijf dan ook verleidelijk om het belang van een veroordeling te benadrukken, maar daarmee wordt wel afbreuk gedaan aan de aan bewijsmiddelen te stellen kwaliteitseisen. Beargumenteerd kan worden dat rechters inderdaad snel overtuigd lijken te raken van de schuld van verdachten van zedemisdrijven. Eigenlijk kan de hiervoor beschreven constructie waarbij de verklaring van een deskundige, betreffende de geloofwaardigheid van de getuigenverklaring, als zelfstandig bewijsmiddel wordt beschouwd, worden geïnterpreteerd als een kunstgreep om tot een veroordeling te komen. Verder blijkt de rechter ook vaak gebruik te maken van *de auditu* verklaringen in geval van misbruikzaken. Kool (1999) beschrijft zelfs enkele zaken waarin de veroordeling was gebaseerd op de verklaringen van het vermeende misbruikslachtoffer gecombineerd met de verklaring van de verdachte vader die behelsde dat hij 'bekende' ten tijde van het vermeende misbruik in hetzelfde huis te hebben gewoond als het slachtoffer. Het lijkt er kortom op dat rechters sneller dan verwacht mag worden voldoende bewijs aanwezig achten om tot een veroordeling te komen. Bezien vanuit het primaat dat misbruik vooral bestraft moet worden is dit een goede ontwikkeling te noemen, maar vanuit de gedachte van de presumptie van onschuld is het riskant.

Overigens kan worden opgemerkt dat, waar de rechter nogal snel tot veroordelingen lijkt te komen, het OM het aantal aanhangig te maken zaken streng filtert. Uit het onderzoek van Kool (1999) blijkt namelijk dat ongeveer 40% van de door de politie doorgestuurde misbruikzaken wordt geseponeerd. De meest voorkomende reden van sepot is gebrek aan wettelijk bewijs. Dit duidt erop dat het OM niet over één nacht ijs gaat wanneer het strafrechtelijke vervolging wegens verdenking van seksueel misbruik betreft. Mogelijk vertrouwen rechters er mede daardoor op dat het bewijs in misbruikzaken die uiteindelijk worden voorgebracht wel sterk móet zijn.

Tot slot

De kwaliteit van het bewijs in misbruikzaken wordt op verschillende manieren bedreigd. Relatief vaak is er sprake van bewijsschaarste, aangezien de verklaringen van het slachtoffer de enige houvast bieden. Dergelijke getuigenverklaringen zijn zeer wel mogelijk beïnvloed door

suggestieve vraaggesprekken met mensen uit de omgeving van het slachtoffer. De gedragswetenschappelijke beoordelingen van de geloofwaardigheid van getuigenverklaringen vallen op hun beurt ten prooi aan gebrekkige accuratesse. De rechter, tot slot, werkt het dossier door volgens het 'top down'-principe, hetgeen betekent dat hij de telastelegging als uitgangspunt neemt en vervolgens op zoek gaat naar confirmerende bewijsmiddelen. Ontkrachtende bewijsstukken kan hij als niet terzake doende terzijde leggen. De geschetste praktijk heeft als positief gevolg dat een veroordeling kan worden uitgesproken in zaken die bij strikte toepassing van het conservatieve bewijssysteem tot vrijspraak zouden leiden. Dit voordeel is echter tevens een nadeel in die zin dat afbreuk wordt gedaan aan het principe van de presumpctie van onschuld. De uitdaging voor gedragswetenschappers is in dit kader om betere technieken van betrouwbaarheidsbepaling te ontwikkelen, terwijl juristen en politici zich zouden moeten beraden over de prioriteit van verschillende belangen in het strafprocesrecht.

Literatuur

Baartman, H.E.M.

Kinderen als getuigen; een nieuw oud probleem

In: R.A.R. Bullens (red.), *Getuige deskundigen in zedenzaken; de gedragswetenschapper bij strafzaken rondom mogelijk seksueel misbruik van kinderen*, Leiden, DSWO press, 1998, pp. 1-9

Bruck, M., S.J. Ceci e.a.

Reliability and credibility of young children's reports; from research to policy and practice
American psychologist, 53^e jrg., nr. 2, 1998, pp. 136-151

R.A.R. Bullens (red.)

Getuige deskundigen in zedenzaken; de gedragswetenschapper bij strafzaken rondom mogelijk seksueel misbruik van kinderen
Leiden, DSWO press, 1998

Crombag, H.F.M., P.J. Koppen e.a.

Dubieuze zaken; de psychologie van strafrechtelijk bewijs
Amsterdam, Contact, 1994

Crombag, H.F.M., H.L.G.J. Merckelbach

Hervonden herinneringen en andere misverstanden
Amsterdam, Contact, 1996

Dekens, K.M.K., J. van der Sleen

Handleiding het kind als getuige; theorie en praktijk van het verhoor
Den Haag, VUGA, 1997

Ehlers, A., D.M. Clark

A cognitive model of posttraumatic stress disorder
Behaviour research and therapy, 38^e jrg., 2000, pp. 319-345

Ekman, P., M. O'Sullivan

Who can catch a liar
American psychologist, 46^e jrg., nr. 9, 1991, pp. 913-920

Kool, R.S.B.

De strafwaardigheid van seksueel misbruik
Gouda, Quint, 1999

Leichtman, M.D., S.J. Ceci

The effects of stereotypes and suggestions on preschoolers' reports
Developmental psychology, 31^e jrg., nr. 4, 1995, pp. 568-578

Rassin, E.

Onjuiste verklaringen tijdens het politieverhoor

Justitiële verkenningen, 24^e jrg., 1998, pp. 74-85

Rassin, E.

De rechter en de psycholoog; betrouwbaarheidsbeoordelingen van getuigenverklaringen door gedragswetenschappers

Trema, nr. 8, 1999, pp. 302-306

Rassin, E., H. Merckelbach e.a.

De Criteria Based Content Analysis (CBCA) als instrument om de geloofwaardigheid van getuigenverklaringen te bepalen; een kritische notitie

Nederlands juristen blad, 72^e jrg., 1997, pp. 1923-1929

Ruby, C.L., J.C. Brigham

The usefulness of the criteria-based content analysis technique in distinguishing truthful and fabricated allegations; a critical review.

Psychology, public policy, and law, 3^e jrg., 1997, pp. 705-737

Safer, M.A., S. Christianson e.a.

Tunnel memory for traumatic events
Applied cognitive psychology, 12^e jrg., 1998, pp. 99-117

Steller, M., G. Köhnken

Criteria-based statement analysis
In: Raskin, D.C. (red.), *Psychological methods in criminal investigations and evidence*, New York, Springer, 1989, pp. 217-245

Sternberg, R.J.

Cognitive psychology
London, Harcourt Brace College Publishers, 1996

Terr, L.

Unchained memories; true stories of traumatic memories lost and found
New York, Basic books, 1993

Undeutsch, U.

Beurteilung der Glaubhaftigkeit von Aussagen

In: Undeutsch, U. (red.) *Handbuch der Psychologie, 11; forensische Psychologie*, Göttingen, Hogrefe, 1967, pp. 26-181

Vrij, A.

De psychologie van de leugenaar; liegen en voorgelogen worden op het werk, in de rechtszaal en thuis
Lisse, Swets & Zeitlinger, 1998

Wagenaar, W.A.

De vraag aan de deskundige
In: R.A.R. Bullens (red.), *Getuige deskundigen in zedenzaken; de gedragswetenschapper bij strafzaken rondom mogelijk seksueel misbruik van kinderen*, Leiden, DSWO press, 1998, pp. 47-59

Wegner, D.M., F. Quillian e.a.

Memories out of order; thought suppression and the disassembly of remembered experience
Journal of personality and social psychology, 71^e jrg., 1996, pp. 680-691

Wessel, I.

Attentional narrowing as a model for partial amnesia
Maastricht, Datawyse, 1997

Toezicht op ‘pedoseksuele’ delinquenten

Engelse en Amerikaanse regelingen bruikbaar voor Nederland?

drs. Ed. Leuw*

In ons land is gedurende het afgelopen jaar een maatschappelijke discussie opgelaaid over de noodzaak van preventieve maatregelen ten aanzien van personen van wie bekend is dat zij eerder seksuele geweldsdelicten hebben begaan. Meer speciaal gaat het om mannen die eerder zijn veroordeeld vanwege gewelddadige en/of ontuchtige handelingen met kinderen en jeugdigen. Een grote maatschappelijke onrust ontstond ten gevolge van een aantal zeer ernstige seksuele geweldsdelicten in het jaar 1999. Hierbij waren zeker vijf zeer jeugdige slachtoffers te betreuen.

Deze recente ernstige incidenten geschieden in een periode gekenmerkt door toenemende zorg over escalerend crimineel geweld in de samenleving. De Belgische affaire Dutroux had ook in Nederland seksueel geweld tegen kinderen al eerder (opnieuw) op de agenda geplaatst. Daarnaast speelde een sterk maatschappelijk onbehagen over het zogenaamde ‘zinloze’ geweld binnen het publieke domein. Zoals bekend zijn ook hierbij de laatste jaren enkele dodelijke of ernstig lichamelijk gekwetste slachtoffers gevallen. Protestdemonstraties hebben uitdrukking gegeven aan in de bevolking toenemende angst, woede en verontwaardiging over het slachtofferschap van ‘onschuldigen’ en daarmee over de onveiligheid in de samenleving.

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat er een sterk appel aan de overheid wordt gedaan om preventieve en beveiligende maatregelen te treffen tegen het criminele geweld waarvan onschuldige burgers het slachtoffer worden.¹ Met name justitie en politie worden aangesproken op hun taak om geweld te beteugelen en de veiligheid van burgers zo goed mogelijk te waarborgen. Hierbij kunnen twee zwaartepunten worden aangewezen: de beveiliging van het (semi) publieke territorium tegen geweldplegers (uitgaanscentra, openbaar vervoer, scholen, voetbalstadions enzovoort) en de beveiliging van kinderen tegen seksueel slachtofferschap. Waar bij de beveiliging van het (semi) publieke territorium de verantwoordelijkheid in belangrijke mate mede wordt gedeeld door het lokale bestuur, daar worden maatregelen ter beveiliging tegen (pedo-)seksueel geweld nadrukkelijk verwacht van de justitiesector.

* De auteur is als onderzoeker verbonden aan het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie.

De roep uit de maatschappij om gerichte maatregelen te treffen tegen het gevaar van (pedo-)seksuele geweldsdelinquentie heeft zich recent op velerlei wijzen gemanifesteerd. Zo hebben het afgelopen jaar op enkele plaatsen buurtbewoners gedemonstreerd tegen de aanwezigheid van (vermeende) pedoseksuelen in hun woonbuurt. Een enkele keer hebben deze protesten geleid tot ordeverstoringen en soms hebben zij zelfs de vorm aangenomen van gewelddadige volksgerichten, zoals in Amsterdam-Oost tegen een bekende pedoseksuele ex-delinquent en in Rijswijk en Urk tegen vermeende 'pedofielen'.

In andere gevallen, zoals bijvoorbeeld in Bolsward, heeft het protest tegen de (veronderstelde) aanwezigheid van 'pedoseksuelen' in de buurt de vorm aangenomen van een georganiseerde en weloverwogen actie van 'verontruste burgers'. In een confrontatie voor de televisie tussen actievoerders en justitiële autoriteiten over de aanvaardbaarheid van dergelijke acties werd door de actievoerders uit Bolsward burgerlijke ongehoorzaamheid aangekondigd. Ondanks waarschuwingen van justitie en politie dat strafrechtelijk zou worden opgetreden tegen gewelddadige en discriminerende acties tegen (vermeende) 'pedofiele' buurtbewoners gaven actievoerders te kennen zich niet te zullen laten weerhouden van acties om dergelijke personen uit hun buurt te weren.² De groeiende roep om preventief (justitiële) maatregelen tegen bekende 'pedofielen' werd niet alleen op straat gehoord. Begin vorig jaar, nog voordat de bovengenoemde ernstige incidenten hadden plaatsgevonden verklaarde in een in opdracht van de NCRV gehouden opinie-onderzoek ongeveer 90% van de ondervraagden 'strengere controle op pedofielen, zoals opname in een registratie-systeem' te willen (Algemeen Dagblad, 5-1-99).

Soortgelijke geluiden werden ook gehoord in de massamedia, in de politiek en in uitingen van justitiële en forensisch psychiatrische beroepsuitoefenaren. In de Haagsche Courant van 21-8-99 wordt het (justitiële) toezicht op bekende plegers van pedoseksuele delicten getypeerd als 'een 'coulante' gang van zaken die in de meeste andere landen als onbegrijpelijk wordt beschouwd. In de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en ook de Scandinavische landen wordt veel strenger opgetreden tegen agressieve pedofielen, met name met maatregelen die er op zijn gericht kwaadwillenden permanent in de gaten te houden.'

In dezelfde krant spreken vooraanstaande forensisch psychiatrische deskundigen als Beyaart en Van Ree zich uit voor stringente controle op bekende gewelddadige pedoseksuelen. Mogelijk zou een verplicht gebruik van lustremmende psychofarmaca en in laatste instantie preventieve opsluiting voor dergelijke personen zijn geïndiceerd. Ook de lande-

- 1 Ten aanzien van geweld binnen criminele sub-culturen bestaat (begrijpelijk) veel minder aandrang uit de samenleving tot het treffen van maatregelen.
- 2 Deze 'burgeractie' heeft uiteindelijk geresulteerd in een toezichtsarrangement waarbij de reclassering is betrokken en waarbij is getracht een compromis te vinden tussen de rechten van de ex-delinquent en de beveiligingsbehoefte van de buurtbewoners.

lijk directeur van Reclassering Nederland is van mening dat bekende gewelddadige pedoseksuelen levenslang preventief zouden moeten worden 'opgenomen'. En ten slotte werd, zoals mede is gebleken uit de behandeling van de justitiebegroting eind vorig jaar, vanuit vrijwel alle in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen, aangedrongen op een scherpere preventieve controle op bekende plegers van (pedoseksueel) geweld. Hierbij werden de volgende maatregelen in overweging gegeven: centrale registratie van pedoseksuele delinquenten, langdurig en intensief toezicht op (seksuele) geweldplegers na de tbs of na gevangenisstraf, het op de hoogte stellen van belanghebbenden (bijvoorbeeld plaatselijke politie, slachtoffers, scholen) bij de vrijlating na detentie, het instellen van een verhuisplicht voor in vrijheid gestelde plegers van (pedo-)seksuele geweldsdelicten en 'chemische castratie'. Deze parlementaire discussie heeft onder meer geleid tot een verlenging van de maximumtermijn van voorwaardelijke beëindiging van de tbs van drie tot zes jaar.

Al met al kunnen we concluderen dat er een brede maatschappelijke aandring is ontstaan tot betere justitiële beveiliging tegen (gewelddadige) pedoseksualiteit. In de afweging van de belangen van privacy-bescherming en de maatschappelijke reïntegratie van gestrafte plegers van seksuele geweldsdelicten enerzijds en de beveiliging tegen 'gevaarlijke' seksuele geweldsdelinquenten anderzijds lijkt de balans duidelijk in de richting van laatsgenoemde belangen te zijn verschoven. Tegelijkertijd wordt er in de serieuze pers en door deskundigen ook gewaarschuwd tegen heksenjacht, onterechte generalisaties (lang niet elke 'pedofiel' vormt een fysieke bedreiging van kinderen) en averechtse bijverschijnselen van preventieve maatregelen (Frenken, 1997). Zo wordt er in het NRC-Handelsblad van 13-08-99 gewaarschuwd dat 'het kweken van desperado's de gevaren voor kinderen alleen maar erger maakt.'

Hieronder wordt allereerst een overzicht gegeven van de opties voor justitieel beleid ten aanzien van preventie van (pedo-)seksuele geweldsdelicten die in theorie beschikbaar zijn. Vervolgens wordt de nadruk gelegd op dadergeoriënteerde preventie als belangrijke opgave voor strafrechtelijke controle. Voorbeelden hiervan vinden we in de meest recent ingevoerde wettelijke regelingen in de VS en in Engeland. Deze worden in dit artikel achtereenvolgens aan de orde gesteld. In de VS ligt nadruk op het verwittigen van de gemeenschap van een brede categorie 'seksuele delinquenten'. Deze notificatie wordt door burgers opgeëist om zich te kunnen beschermen tegen andere burgers. In Engeland ligt daarentegen meer nadruk op toezicht door (justitiële) instellingen. Tenslotte gaan we in op de vraag in hoeverre de Amerikaanse of de Engelse aanpak van beveiliging tegen bekende (pedo)seksuele daders mogelijk bruikbaar zou zijn in de Nederlandse samenleving.

Opties voor preventie van (pedo-)seksuele geweldsdelicten

De kans op het vóórkomen en de aard van het verloop van elk 'contact-delict' wordt bepaald door drie soorten van factoren: kenmerken van de dader van het delict, kenmerken van het slachtoffer en kenmerken van de relationele/situationele context van de ontmoeting tussen dader en slachtoffer. Van groot belang hierbij is het begrip *victim precipitation*, de vraag in hoeverre het slachtoffer een eigen rol speelt bij de initiatie en het verloop van het (seksuele) geweldsdelict. Logischerwijze kan preventie worden bevorderd door beïnvloeding van alle genoemde typen van factoren.

Omdat 'toezicht op de dader' het onderwerp van dit artikel is besteden we overwegend aandacht aan preventieve mogelijkheden die zijn gericht op de plegers van (pedo-)seksueel geweld. Dit neemt echter niet weg dat slachtofferfactoren en situationele- en interactie-factoren vrijwel altijd een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en het verloop van (seksuele) geweldsdelicten. Zo is bekend dat kinderen die opgroeien in problematische gezinsomstandigheden en een problematische psychosociale ontwikkeling doormaken kwetsbaarder zijn om slachtoffer te worden van seksueel geweld en seksueel misbruik. Pedoseksuelen die een langduriger relatie met het slachtoffer opbouwen maken gebruik van de grotere afhankelijkheid en de sterkere behoefte aan aandacht en affectie bij deze kwetsbare kinderen. (Leberg, 1997).

Beveiliging tegen pedoseksuele criminaliteit kan worden gerealiseerd door het, op welke wijze dan ook, weerbaarder maken van potentiële slachtoffers. In analogie met de preventie van vermogensdelicten kunnen we dit zien als een strategie van *target hardening*. In zekere zin valt ook *community notification*, het informeren van een woonbuurt over de aanwezigheid van een 'pedoseksuele delinquent', onder dit begrip. De bedoeling is om met name de directe sociale omgeving van het kind weerbaarder te maken tegen mogelijke confrontaties met potentiële daders van pedoseksuele geweldsdelicten.

Preventie van slachtofferschap van pedoseksualiteit kan ook zijn gericht op de relationele-situationele context. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer preventief beleid wordt gericht op structurele relaties tussen kinderen en volwassenen in de sfeer van onderwijs, verzorging en vrijetijdsbesteding. Omdat het hier veelal gaat om relaties tussen kinderen en volwassenen binnen een institutionele context kan preventieve beveiliging tegen seksueel agressief gedrag worden gerealiseerd door implementatie van relevante normen en gedragsregels binnen instellingen als scholen, in tehuizen en in jeugdverenigingen etc.

Het spreekt echter vanzelf dat bij deze niet-dadergerichte aspecten van preventieve beveiliging voor Justitie slechts een beperkte taak is weggelegd. Bij maatregelen gericht op (potentiële) daders is de verantwoordelijkheid van Justitie veel sterker. Justitie heeft een expliciete beveiligende opdracht, zeker waar het gaat om personen die al eerder vanwege

(pedo-)seksuele geweldsdelicten strafrechtelijk zijn veroordeeld. Preventie van toekomstige (soortgelijke) wetsovertredingen is een expliciete doelstelling van justitiële interventie.

In eerste instantie is dus de vraag wat, binnen een justitiële context, mogelijkheden zijn voor specifiek op de (potentiële) dader gerichte preventie van pedoseksuele criminaliteit. Globaal genomen zijn de volgende beveiligende opties beschikbaar ten aanzien van personen die vanwege een (pedo-)seksueel geweldsdelict met justitie in aanraking zijn gekomen:

- uitschakeling (*incapacitation*);
- behandeling;
- toezicht en begeleiding (*monitoring*).

Deze beveiligingsopties binnen het justitiële (strafrechtelijke) kader variëren in mate van toegepaste dwang. Uitschakeling wordt bereikt door opsluiting met preventief oogmerk. Zware gevangenisstraffen kunnen (deels) worden opgelegd vanwege deze beveiligende doelstelling. De tbs is bij uitstek een beveiligende strafrechtelijke maatregel. Maar zoals bekend kan in principe hetzelfde worden bereikt binnen een civielrechtelijk kader. In Nederland gaat het dan om toepassing van de wet Bopz, waarbij 'geestelijk gestoorde' ter wille van hun eigen veiligheid en de veiligheid van derden, tegen hun wil in een inrichting kunnen worden opgenomen.

De wet Bopz kent echter zoveel restricties voor toepassing en er zijn zoveel uitgangen na oplegging dat deze principiële mogelijkheid voor uitschakeling bij plegers van pedoseksuele delicten niet zo goed bruikbaar is. Zoals we nog zullen zien is dit heel anders in de VS, waar in verschillende staten, personen die als 'gevaarlijke (pedo-)seksuele delinquenten' worden aangemerkt ook na afloop van de vrijheidsstraf zeer langdurig via *civil commitment* gedwongen in inrichtingen kunnen worden opgenomen.

Ook behandeling is (mede) een justitiële optie waarmee deels, indien behandeling moet plaatsvinden binnen de muren van een instelling, uitschakeling kan worden gerealiseerd. Het oogmerk van behandeling gaat echter verder dan bij uitschakeling. In de pragmatische termen van de huidige tbs-behandeling *no cure but control*, beoogt deze forensisch psychiatrische interventie het verminderen van risico's van het opnieuw plegen van (seksuele) geweldsdelicten door het optimaliseren van de zelfcontrole van de delinquent. Anders dan bij uitschakeling is deze meest principiële doelstelling van behandeling afhankelijk van de medewerking, de 'eigen wil' van de betrokken persoon. Dit laat uiteraard de mogelijkheid open dat de voor zijn ontoelaatbare gedrag behandelde persoon al of niet bewust de behandelaars misleidt en hen een verkeerd beeld geeft van het risico dat hij nogmaals ernstige (seksuele) geweldsdelicten zal plegen. Tot op zekere hoogte gaat het hier om de vraag naar de behandelbaarheid van vormen van ongewenst seksueel gedrag. Juist bij

enkele modaliteiten van 'pedoseksualiteit' bestaan ernstige twijfels over de behandelbaarheid. Ambulante vormen van behandeling kunnen ook een rol spelen bij de minst ingrijpende modaliteit van justitiële interventie, het toezicht op en de begeleiding van de seksuele delinquent bij diens terugkeer in de samenleving na afloop van de detentie. In wezen komt deze interventie neer op het stellen van expliciete voorwaarden aan het gedrag van de seksuele delinquent in de gemeenschap. Uitvoerders van het toezicht en de begeleiding beoordelen of de 'gemonitorde' zich houdt aan de gestelde voorschriften en verlenen eventueel steun bij het vervullen ervan. Indien de 'gemonitorde' zich niet aan de gestelde voorschriften houdt kunnen in principe (vrijheidsbenemende) dwangmiddelen worden toegepast indien het gevaar van recidive reëel wordt geacht.

De combinatie van een relatief minimale vrijheidsbeperking en 'objectieve', in principe niet van vrijwillige medewerking afhankelijke, gedragsvoorschriften maakt dat toezicht en begeleiding de meest laagdrempelige interventie-mogelijkheden vormen binnen het justitiële kader. De toepasbaarheid van deze interventie-modaliteit wordt echter zonder meer bepaald door de wettelijke mogelijkheden om voor een bepaalde tijdsduur toezicht en begeleiding op te leggen. Uitgaande van de bestaande wettelijke mogelijkheden wordt de praktische uitvoerbaarheid, i.c. de mogelijkheden tot risicobeperking als er volgens begeleiders en toezichthouders gevaar van recidive dreigt, bepaald door de werkwijze van de toezichthoudende instellingen en door de beschikbaarheid van de dwangmiddelen.

Zoals hierna wordt uiteengezet bestaan in Engeland en de VS ruime wettelijke regelingen voor langdurig justitieel toezicht in de gemeenschap en bestaan er vergaande vormen van toezicht en begeleiding die hoge prioriteit geven aan controle van de naleving van de door Justitie gestelde voorwaarden. Tot dusver bestaan in Nederland in tijdsduur slechts zeer beperkte wettelijke mogelijkheden voor toezicht binnen de gemeenschap na de beëindiging van de detentie. Bovendien is de 'onafhankelijke' Nederlandse Reclassering minder dan de sterker justitieel verankerde Engelse of Amerikaanse Probation bij machte om, eventueel tegen de zin van de cliënt, intensief toezicht uit te oefenen.

Wettelijke regelingen en ervaringen met preventief toezicht in Engeland en de VS

In zowel Engeland als de Verenigde Staten is recent een uitgebreide wetgeving ontwikkeld met als oogmerk de gemeenschap te beschermen tegen het opnieuw plegen van seksueel geweld door personen van wie juridisch is vastgesteld dat ze reeds eerder dergelijke delicten hebben gepleegd. Preventieve maatregelen kunnen worden getroffen na vrijlating van de veroordeelden uit detentie of wanneer voor dergelijke delicten een alternatieve straf zonder vrijheidsbeneming is opgelegd. Met be-

trekking tot op externe controle toegespitste preventieve maatregelen worden globaal drie modaliteiten onderscheiden:

- notificatie: het op de hoogte stellen van te specificeren personen en instellingen van de aanwezigheid van een bekende pleger van (pedo-) seksueel geweld binnen een lokale gemeenschap;
- prohibitie: het stellen van beperkingen aan de bewegingsvrijheid van dergelijke personen (bijvoorbeeld de persoon mag zich niet bij scholen of jeugdclubs ophouden);
- prescriptie: de persoon krijgt positieve verplichtingen opgelegd (bijvoorbeeld hij dient periodiek contact op te nemen met toezichthouder, of hij dient deel te nemen aan een programma voor terugvalpreventie).

Het begrip notificatie verdient nadere uitwerking. De vraag hierbij is 'wie' op de hoogte wordt gesteld en 'waarvan' men op de hoogte wordt gesteld. Het gaat dus om de grootte van de kring van mensen die wordt geïnformeerd en om de vraag hoeveel informatie er wordt geregistreerd en verstrekt. Lieb c.s. (1998) maken met betrekking tot het eerste punt, wie wordt geïnformeerd, een onderscheid tussen drie varianten van notificatie:

- broad dissemination: openbaar toegankelijke informatie met betrekking tot 'alle' sex offenders. Bijvoorbeeld via kranten of internet. In het algemeen wordt hierbij de term *community notification* gehanteerd.
- limited notification: uitsluitend voor betrokken individuen (bijvoorbeeld slachtoffers) of instellingen (bijvoorbeeld scholen) met een duidelijk belang. Van *limited notification* is ook sprake indien uitsluitend de lokale politie, justitie en eventueel de burgerlijke autoriteiten op de hoogte worden gesteld. We kunnen dit beschouwen als de minimum-variant van notificatie.
- indirect notification: gefilterde informatie voor belanghebbenden via de beheerder van het registratie-systeem. Er wordt op verzoek specifieke informatie verschaft over de bekende geweldpleger, al naar gelang het belang van degene die dergelijke informatie verlangt. De beheerder van het registratiesysteem oordeelt (op basis van richtlijnen) over een dergelijk verzoek.

Notificatie in de VS

In de Verenigde Staten is sinds het midden van het vorige decennium een uitgebreide wetgeving voor registratie en notificatie van seksuele geweldplegers³ tot stand gekomen. Met name de notificatie-procedures zijn op staats en federaal niveau herhaaldelijk getoetst op grondwettelijke aanvaardbaarheid. In vrijwel alle gevallen oordeelden de rechtban-

3 Het gaat om seksuele delicten met een 'hands on' karakter ten opzichte van zowel kinderen als volwassenen. Exhibitionisten bijvoorbeeld vallen dus niet onder de registratie/notificatie regeling.

ken dat *community notification* toelaatbaar was. In het Amerikaanse wetgevingsproces stond met name ter discussie in hoeverre notificatie een schending was van het recht op *privacy* en in hoeverre notificatie het karakter heeft van een extra straf na afloop van een eerder opgelegde straf. Dit laatste zou niet toelaatbaar zijn gezien het Amerikaanse grondwettelijke verbod op 'cruel and unusual punishment'.

Met betrekking tot het eerste punt werd veelal geoordeeld dat het bij notificatie primair gaat om informatie die in principe reeds een openbaar karakter heeft (zoals informatie omtrent eerdere veroordeling en omtrent de verblijfplaats van de desbetreffende personen). Het bezwaar van het mogelijk *feitelijke* strafkarakter van *community notification* werd succesvol bestreden met het argument dat: 'The statute's function is not to "punish" offenders, but to protect women and children against them. Whatever punitiveness occurs is only incidental to that protective function and not intended as punishment' (Brooks, 1995).

Op dit moment is in de VS federale wetgeving, de Jacob Wetterling Act, tot stand gekomen die voorschrijft dat de staten de *verplichting* hebben er een registratiesysteem van bekende plegers van (seksueel) geweld op na te houden waarin minimaal informatie over de verblijfplaats, de justitiële antecedenten en de voorwaarden bij vrijlating (*parole conditions*) dienen te zijn opgenomen. Daarnaast kan de registratie ook over andere zaken informatie bieden: werkadres, autoregistratie, type 'geprefereerde' potentiële slachtoffers van (seksueel) geweld. Zowel de justitiële instellingen als de in vrijheid verkerende delinquenten zijn verplicht zorg te dragen voor de geactualiseerde registratie. De geregistreerde persoon dient verandering van verblijfplaats te melden. De Jacob Wetterling Act kent speciale aangescherpte bepalingen voor 'a subclass of highly dangerous offenders, determined to be "sexually violent predators"' (Lieb e.a., 1998). Van als zodanig bestempelde delinquenten dient de informatie levenslang geregistreerd te blijven. Voor andere categorieën geldt een maximum-termijn van tien jaar na beëindiging van de detentie voor het laatste delict.

Naast de verplichting om dergelijke registraties op te zetten en periodiek te actualiseren bestaat ook een federaal voorgeschreven verplichting van *notificatie*. Deze verplichting houdt in dat: 'a designated state or local enforcement agency shall release relevant information that is necessary to protect the public concerning a specific person required to register' (Lieb e.a., 1998). Deze federaal voorgeschreven, maar op staatsniveau op te stellen en te implementeren wetgeving staat bekend onder de naam Megan's Law.⁴ Aan de verplichting kan worden voldaan doordat

4 Genoemd naar Megan Kanka, een 7-jarig meisje dat werd misbruikt en vermoord door een buurman die reeds eerder was veroordeeld voor seksuele geweldsdelicten. Deze deelde een huis met twee andere ex-delinquenten. Een veel geciteerde uitspraak van de moeder van het slachtoffer: "If I had known that three sex perverts were living across the street from me, Megan should be alive today." Afgezien van het oordeel over de wenselijkheid van

de registrerende instelling informatie ongevraagd publiceert, ofwel door het op verzoek toegang bieden tot de informatie. In een enkel geval zijn geautomatiseerde systemen opgezet waarbij rechthebbende personen (bijvoorbeeld slachtoffers en ouders van slachtoffers) telefonisch of via het internet toegang kunnen krijgen (Trone, 1999). Daarnaast bestaan open toegankelijke registraties op het internet die over het algemeen niet meer dan bovengenoemde minimale informatie bevat.

In alle staten van de VS zijn op dit moment registratiesystemen en notificatie-procedures ingevoerd. De precieze inhoud van notificatie kan binnen zekere grenzen, zowel naar reikwijdte als naar omvang van de informatie, op staatsniveau worden vastgesteld. Een voorbeeld is de regeling in de staat New Jersey. In deze staat wordt voor notificatie uitgegaan van een driedeling naar mate van gevaar dat wordt toegeschreven aan de bekende plegers van (seksuele) geweldsdelicten. Bij toenemend ingeschat gevaar bestaat een verdergaande verplichting van de overheid om (ongevraagd) informatie over de delinquenten te verschaffen. Voor de inschatting van gevaar zijn niet alleen de ernst van eerdere delicten van belang, maar ook de bereidheid van de delinquent om mee te werken met de reclassering (*probation*) en zijn al dan niet respectabele leefstijl. Wie vrijwillig meewerkt aan toezichtsarrangementen wordt dus in wezen 'beloond' door een betere bescherming van zijn privacy. Daarentegen wordt een delinquent bijvoorbeeld in de hoogste risico-categorie geplaatst bij: 'repetitive and compulsive behavior; a preference for minor children; failure to respond to offered treatment or a refusal of such treatment; failure to show remorse or denying the crime' (Brooks, 1995).

In deze als 'ernstig' beoordeelde gevallen kunnen agressieve notificatie-methoden worden toegepast, bijvoorbeeld met aangeplakte, of huis-aan-huis verspreide folders voorzien van foto, verblijfplaats, werkadres enzovoort. In een enkel geval vertoont de notificatie-procedure licht sadistische trekken. Er wordt een geval gerapporteerd waarin geregistreerde seksuele geweldsdelinquenten worden verplicht om speciale stickers op de bumpers van hun auto aan te brengen (Hetherington en Thomas, 1996). In Louisiana zijn plegers van seksueel geweld waarbij het slachtoffer jonger was dan achttien jaar verplicht om binnen een bepaalde straal alle bewoners op eigen kosten een briefkaart te sturen met informatie over hun identiteit en over het desbetreffende delict (Steinbock, 1995).

De snelle ontwikkeling en de brede acceptatie van notificatie (in de VS) reflecteert waarschijnlijk een omslag in de maatschappelijke perceptie van de beveiligende mogelijkheden van Justitie en van het preventieve effect van forensisch psychiatrische behandeling van seksuele geweldsdelinquenten. Notificatie wordt door burgers opgeëist als een recht om zichzelf te beschermen waar de gebruikelijke justitiële- en behandelings-interventies als onvoldoende worden beschouwd. Ook op dit punt zien

we een duidelijke parallel met de huidige discussie in Nederland. De roep om notificatie hangt samen met de gedachte dat seksuele geweldplegers onvoldoende langdurig uit de maatschappij worden verwijderd, dat het toezicht na vrijlating onvoldoende is en dat behandeling (zoals bijvoorbeeld in de tbs) onvoldoende effectief is. Er is hier duidelijk sprake van een veranderende afweging van belangen van rechtsbescherming en reïntegratie van de ex-delinquent en de veiligheidsbelangen van de samenleving. Lieb e.a. citeren een *editorial* in de als 'liberaal' bekend staande *Harvard Law Review* als een illustratie van het verschuivende evenwicht tussen rechtsbescherming en beveiliging: "The "discomforts" of notification need to be balanced by also assessing the long-term negative effect that one recidivist may have on the lives of dozens of children. ... community interests in having adequate knowledge to make decisions about the safety of their children weighs heavily against an individual ex-convict's interest in anonymous rehabilitation" (p. 83).

In de VS lijkt de discussie te zijn gedraaid, niet het 'recht' van de staat op het prijsgeven van de privacy van de ex-gedeteneerde moet worden gerechtvaardigd, maar het recht van de staat om potentieel gevaar *niet* te onthullen aan de gemeenschap.

Helaas zijn er tot dusver weinig op onderzoek gebaseerde gegevens beschikbaar over de mogelijke positieve en negatieve effecten van *community notification* in de VS. In het hoofdstuk van Lieb e.a. wordt één onderzoek genoemd waaruit geen statistisch significant verschil in mate van recidive naar voren kwam tussen delinquenten bij wie al dan niet genotificeerd werd. Wel bleek de 'genotificeerde groep' na het nieuwe delict gemiddeld eerder te worden gearresteerd. Voorts is er incidentele informatie beschikbaar dat notificatie heeft geleid tot gewelddadige en discriminerende acties (van buurtgenoten) tegen genotificeerde personen. In de Amerikaanse wetgeving wordt getracht om dergelijke ongewenste effecten van notificatie te bestrijden door het opnemen van *anti-harrassment* bepalingen. Misbruik van door notificatie beschikbare informatie wordt met straf bedreigd.

Civil commitment en intensief reclasseringstoezicht in de VS

Amerikaanse notificatie-procedures hebben in principe betrekking op een brede groep van personen die enig seksueel geweldsdelict hebben gepleegd. Daarnaast bestaan in de VS voor de meest 'riskante' gevallen arrangementen waarbij wordt getracht beveiliging te realiseren door preventieve opsluiting of door intensief toezicht. Het gaat om 'typisch Amerikaanse' varianten van ook in Nederland bestaande procedures: dwangopname krachtens de wet Bopz in een psychiatrische inrichting en reclasseringstoezicht. De mate en duur van de controle die kan worden uitgeoefend is in de VS echter veel hoger dan in ons land gebruikelijk of zelfs mogelijk is. We geven een summier schets van civielrechtelijke 'uitschakeling' en strafrechtelijk intensief toezicht in de VS.

In verschillende Amerikaanse staten bestaat sinds de jaren dertig wetgeving voor de gedwongen opname van 'seksuele psychopaten'. In de loop van de jaren zeventig en tachtig raakte deze wettelijke regelingen in onbruik vanwege toenemende scepsis over het nut (en de rechtvaardigheid) van gedwongen behandeling. In deze periode overheerste het medisch-psychiatrisch perspectief dat sterk was gebaseerd op therapeutische doelstellingen. Zoals Lieb e.a. (1998) en Teir en Coy (1997) aangeven is sinds die tijd onder invloed van slachtoffer- en burgerbewegingen de doelstelling van dwangopname sterk verschoven in de richting van beveiliging. Er ontstond een nieuwe generatie wetgeving voor civiele dwangopname, gericht tegen personen (i.c. seksuele geweldplegers) die vanwege het ontbreken van een ondubbelzinnig 'geestelijke gestoordheid'- kenmerk niet in aanmerking zouden kunnen komen voor de tot dan toe gangbare psychiatrische dwangopname. Niet genezing en resocialisatie, maar controle en uitschakeling waren hierbij de primaire doelstellingen.

De grondwettelijke toelaatbaarheid van civielrechtelijke dwangopname voor de specifieke categorie van *sexual violent predators* werd betwist op grond van het onderscheid tussen *mental illness* (zoals bij psychotici) en *mental abnormality* (zoals bij antisociale persoonlijkheidsstoornissen) (Teir en Coy, 1997). In Kansas (en in zeven andere staten) werd uiteindelijk civiele dwangopname van niet-geestelijk gestoorde *sexually violent predators* toelaatbaar geacht vanwege de 'gevaarlijkheid' van deze categorie delinquenten en het feit dat zij op grond van een persoonlijkheidsstoornis in aanmerking dienen te komen voor een specifieke forensisch psychiatrische behandeling. Hiermee bestaat in de VS in wezen een civielrechtelijke variant van de Nederlandse tbs, specifiek gericht op een bepaalde categorie van seksuele geweldplegers. Deze wetgeving maakt het mogelijk om deze seksuele geweldsdelinquenten na afloop van hun gevangenisstraf voor onbepaalde tijd in detentie te houden.

Ten slotte is in de VS, naast notificatie voor een brede groep van seksuele geweldsdelinquenten en civiele dwangopname voor (naar mag worden aangenomen) de 'extreem gevaarlijken', een strafrechtelijk gebaseerde tussenweg beschikbaar in de vorm van intensief reclasseringstoezicht. Ook bij dit extramurale toezichts-arrangement ligt een duidelijke nadruk op controle en beveiliging in plaats van, zoals bij de Nederlandse reclassering meer gebruikelijk, op vrijwillige samenwerking en resocialisatie.

Dat de Amerikaanse *Probation* zich veel sterker dan de Nederlandse Reclassering opstelt als verlengstuk van Justitie vloeit voort uit de vergelijken met Nederland andere organisatorische constellatie. In de VS behoort de reclassering tot de *correctional service* en is daarmee mede verantwoordelijk voor de uitvoering van de gerechtelijke sanctie, voor zover deze plaatsvindt buiten de gevangenis en in de gemeenschap. De reclasserder in de VS beschikt over de bevoegdheid om de 'cliënt' te ar-

resteren indien deze zich niet houdt aan zijn door de rechtbank of door de *parole board* opgelegde verplichtingen. Daarnaast heeft de reclasering echter ook een hulpverleningstaak om het de cliënt mogelijk te maken volgens de justitiële aanwijzingen te leven. Anders dan in Nederland combineert de Amerikaanse reclasseerder dus de rollen van politieagent en maatschappelijk werker. De relatief sterke nadruk op controle en beveiliging blijkt onder meer uit het pakket instrumenten dat Amerikaanse reclasseerders ter beschikking staat.

Zo schetst Leberg (1997) in een boek over toezicht op *child molesters* dat Amerikaanse *probation officers* veel middelen hebben om, met preventie van recidive als oogmerk, invloed uit te oefenen binnen het privé-domein van seksuele geweldsdelinquenten. De reclasseerder kan de cliënt vragen hem te machtigen om informatie omtrent diens persoon, (delict)verleden enzovoort kenbaar te maken aan door de reclasseerder te bepalen anderen. De cliënt tekent in dat geval een *release of confidentiality*. De weigering van de cliënt om zo'n verklaring te tekenen kan door de reclasseerder worden uitgelegd als een teken dat de cliënt iets te verbergen heeft en dus als een teken van dreigend gevaar.

Met name bij pedoseksuele delicten met een bekend slachtoffer is de Amerikaanse reclasering bij machte om ten behoeve van preventie van recidive het sociale netwerk rond zijn cliënt te mobiliseren: 'All members of the collateral network (e.g. spouse, employer, co-worker, friends) are informed about apparently irrelevant decisions, high-risk situations, lapses, the abstinence violation effect, and offence precursors ... Informing the offender's extended network destroys the secrecy necessary for the commission of sexual aggression' (Leberg, 1997, p. 238).

Preventief toezicht ('monitoren') in Engeland

Meer dan in de VS ligt in Engeland nadruk op door (justitiële) instellingen uit te voeren toezichtsarrangementen. Met betrekking tot notificatie bestaan in Engeland beperktere mogelijkheden en er wordt een meer terughoudend beleid gevoerd. Zo hebben, anders dan in de VS, burgers geen recht om op de hoogte te zijn van seksuele geweldplegers in hun omgeving.

Sinds de invoering van de *Sex Offenders Act* in 1997 bestaat ook in Engeland een landelijk register waarvoor in principe 'alle' seksuele geweldsdelinquenten zich verplicht moeten melden bij de plaatselijke politie. Dit geldt ook personen die niet door de rechter zijn veroordeeld voor dergelijke delicten maar ter zake alleen een formele 'waarschuwing' (*caution*) hebben gekregen (Power, 1999). De periode van registratie is afhankelijk van de zwaarte van de justitiële reactie op het delict. Registratie geldt voor maximaal vijf jaar indien de verdachte alleen is gewaarschuwd en loopt van zeven tot tien jaar en uiteindelijk tot levenslang bij veroordelingen voor een seksueel geweldsdelict van meer dan dertig maanden gevangenisstraf. Niet voldoen aan de registratieverplichtingen is een

misdrijf waarvoor de delinquent maximaal zes maanden gevangenisstraf kan worden opgelegd. Anders dan in de VS wordt registratie niet zozeer gebruikt als middel tot notificatie, maar eerder als een startpunt voor het opleggen van voorwaarden en het houden van toezicht op de geregistreerde. Toezicht wordt veelal uitgeoefend door de buurtgeoriënteerde lokale politie en door de nauw met politie en justitie samenwerkende reclassering.

De *Sex Offenders Act* van 1997 maakt een langere periode van onder toezichtstelling na afloop van de gevangenisstraf mogelijk, dan bij anderzijdige delicten. Het Engelse systeem van strafoplegging en executie kent een onderscheid tussen een vaste termijn van vrijheidsbeneming en een variabele termijn die in principe na afloop van de vaste termijn op elk moment kan worden beëindigd. Deze constructie reflecteert een onderscheid tussen enerzijds vergelding en afschrikking als strafdoelen en anderzijds beveiliging en rehabilitatie. Vergelijkenderwijze kan worden gezegd dat in Engeland voor alle seksuele geweldsdelicten een gemaximeerde strafrechtelijke maatregel kan worden opgelegd. De vaste termijn dient als 'straf' in een gevangenis te worden uitgezeten. Daarna kan sprake zijn van 'bewaring' indien invrijheidstelling niet verantwoord wordt geacht vanwege het ingeschatte risico van een nieuw soortgelijk delict.

Zoals gezegd maakt de *Sex Offenders Act* het ook mogelijk dat seksuele geweldplegers gedurende een langere termijn dan bij andere delicten onder toezicht blijven van de reclassering. Voor andere delicten geldt een *licence*-periode, die afloopt na drie kwart van de maximale straftermijn. Seksuele geweldsdelinquenten kunnen echter voor de volledige maximale strafperiode onder dit regiem worden gesteld (Henham, 1998).

Power (1999) geeft een bij de Engelse strafrechtspraktijk aansluitend voorbeeld dat bovenstaande verduidelijkt. Een drugshandelaar die een maximumstraf van negentien jaar krijgt opgelegd kan na zes jaar (een derde van die termijn) voorwaardelijk in vrijheid worden gesteld en daarna kan hij nog gedurende negen jaar (tot drie kwart van de totale strafperiode) onder toezicht blijven. De seksuele geweldsdelinquent met een zelfde maximumstraf kan ook na zes jaar vrijkomen, maar blijft daarna, indien dat noodzakelijk wordt geacht, nog dertien jaar onder toezicht.

Naast deze strafrechtelijke regeling voor seksuele geweldsdelinquent voorziet de in 1998 ingevoerde *Crime and Disorder Act* in een civielrechtelijke mogelijkheid om bij 'dreigend gevaar' de onder toezichtstelling van alle geregistreerde (zie boven) seksuele geweldsdelinquenten te realiseren. Bij deze civielrechtelijke regeling bestaat in principe geen maximum-termijn voor het te houden toezicht. Eén van de onderdelen van deze brede wetgeving wordt gevormd door de *Sex Offender Order*. Hierbij kunnen door de rechter veroordeelde seksuele geweldsdelinquenten worden verplicht om gedurende een *minimum*-periode van vijf jaar zich te houden aan door de plaatselijke politie of de reclasse-

ring uit te vaardigen en te controleren richtlijnen. Een onder de *Sex Offender Order* vallende persoon pleegt een misdrijf indien hij zich niet houdt aan deze richtlijnen. In dat geval kan hij op korte termijn in hechtenis worden genomen. De *Crime and Disorder Act* omvat ook soortgelijke regelingen zoals de *Parenting Order*, de *Anti-social Behaviour Order* en de *Child Protection Order*. De rechtmatigheid van de onder toezicht stelling krachtens de *Sex Offender Order* en de rechtmatigheid van de concrete uitgevaardigde richtlijnen kan (bijvoorbeeld op verzoek van de onder toezicht gestelde persoon) worden getoetst door de lagere rechtbank, de *Magistrates Court*. Twee belangrijke vragen liggen voor de hand: wat zijn de criteria voor oplegging van de *Sex Offender Order* en waaruit kunnen de richtlijnen krachtens de *Sex Offender Order* bestaan. De *Sex Offender Order* kan op verzoek van het plaatselijke Hoofd van de politie (*chief officer of police*) worden opgelegd door de *Magistrates Court*. Dit betekent waarschijnlijk dat waar burgers makkelijk toegang hebben tot de lokale politie er sprake is van een laagdrempelige procedure. Zoals gezegd kan de *Sex Offender Order* uitsluitend worden opgelegd aan eerder veroordeelde plegers van seksuele geweldsdelicten. De in aanmerking komende gevallen worden daarbij als volgt omschreven: 'any sex offender's whose behaviour in the community gives the police reasonable cause for concern that an order is necessary to protect the public from serious harm from him' (Home Office, 1998). De regie voor de uitvoering van deze maatregel is in handen gegeven van de politie. Deze is primair verantwoordelijk voor de inschatting van risico's. Van de politie wordt ook verwacht om samenwerking te zoeken met andere instellingen zoals reclassering en geestelijke gezondheidszorg.

Volgens de bij de wetgeving behorende circulaires dienen de criteria ('*cause for concern*' en '*serious harm*') per geval nader te worden geoperationaliseerd. In één van de circulaires wordt een casus geconstrueerd waaruit blijkt hoe volgens de wetgever deze regeling zou moeten functioneren: 'X is cautioned for the offence of indecent conduct towards a young child in 1990. He thus qualifies as a 'sex offender' for the purposes of sex offender orders. In January 1999 he begins hanging around outside primary school gates at the end of the school day, approaching departing children (not his own) aged around 5 years old, offering them sweets and talking to them. This happens several times and staff and parents at the school are concerned and report the matter to the police. The police observe Mr. X., check his previous records and consult other agencies involved in his case in 1990 or with subsequent involvement with Mr. X. They decide there is no innocent explanation for his behaviour, and there is reasonable cause to believe his present behaviour, if it continues, could lead to serious harm ... They apply for an order, which is granted. In the order X. is prohibited from going within 200 metres of any school for children under eleven between specified hours' (Home Office, 1998, p. 14).

Uit dit voorbeeld wordt duidelijk wat volgens de *Sex Offender Order* dient te worden verstaan onder de belangrijke criteria 'aannemelijkheid van het risico' en de 'ernst van het gevaar'. In de loop van het wetgevingsproces werd vastgesteld dat de wet uitsluitend betrekking dient te hebben op gevallen waarin *ernstig* fysiek of psychisch letsel voor potentiële slachtoffers dreigt. De wet kan bijvoorbeeld niet worden toegepast wanneer uitsluitend sprake is van overlast of kwetsing van de zedelijkheid. Zo kan exhibitionisme op zichzelf geen grond zijn voor toepassing van de *Sex Offender Order* (Power, 1999).

Niet alleen de opleggingscriteria worden in de wetgeving begrensd. Dit geldt ook voor de aard van de op te leggen maatregelen. Het uitgangspunt hierbij is dat maatregelen uitsluitend restrictief kunnen zijn. Er kunnen krachtens de *Sex Offender Order* alleen gedragsbeperkingen worden opgelegd, er kan geen bepaald gedrag worden voorgeschreven. De 'pedofiel' uit bovenstaand voorbeeld kan dus worden verboden om zich op bepaalde uren bij een schoolplein op te houden, er kan hem krachtens de wetgeving echter geen verplichting worden opgelegd om bijvoorbeeld in therapie te gaan, of medicamenten te gebruiken die de seksuele drijfveer verminderen.

Ten slotte dient te worden vermeld dat onder de *Sex Offender Order* ook notificatie van instellingen en onder bepaalde voorwaarden ook van particulieren mogelijk wordt gemaakt. Volgens één van de bepalingen is 'een ieder' gerechtigd om relevante instellingen binnen de gemeenschap te verwittigen van de aanwezigheid van een seksuele geweldpleger. Genoemd worden: 'police, local authorities, probation committees and health authorities' (Power, 1999, p. 11). Daarnaast blijkt uit jurisprudentie dat de politie bij voorwaardelijk in vrijheid gestelden of onder de *Sex Offender Order* vallende personen gerechtigd kan zijn om tot *community notification* over te gaan. Power (1999) vermeldt een casus waarbij de politie een campinghouder op de hoogte stelde van het verblijf van een voor seksueel misbruik van kinderen veroordeeld echtpaar op de camping. Ten gevolge hiervan werd het echtpaar door de campinghouder verder verblijf op de camping ontzegd. In een beklagzaak achtte de rechtbank deze vorm van *community notification* toelaatbaar omdat er aanwijzingen waren dat deze personen nieuwe slachtoffers zouden maken.

Volgens Power blijkt uit deze casus dat in Engeland niet het uitgangspunt van *Megan's Law* wordt aanvaard dat de gemeenschap per definitie het recht heeft om op de hoogte te worden gesteld van de aanwezigheid van seksuele geweldplegers in hun omgeving. Een hoger rechtscollege (Court of Appeal) bepaalde dat dergelijke notificatie strijdig zou zijn met de Europese Conventie voor Mensenrechten en stelde als uitgangspunt dat 'disclosure should usually be to persons in a position of responsibility such as head teachers and that disclosure to a member of the general public should be very much an exception to the rule' (Power, 1999, p. 13).

Toepasbaarheid in de Nederlandse situatie

Helaas is, zowel in de VS als in Engeland, weinig bekend over de praktische ervaringen met de nog recente wetgeving voor notificatie en monitoring van (pedo)seksuele delinquenten. In elk geval wordt wel duidelijk dat in beide landen, vergeleken met Nederland, een veel uitgebreider instrumentarium bestaat voor intensieve en langdurige beveiligende maatregelen.

Het lijkt aannemelijk dat het Engelse model beter zou passen in de Nederlandse samenleving dan het Amerikaanse. De Amerikaanse praktijk van *community notification* past in een samenleving waar beveiliging en de regeling van conflicten tussen burgers een meer privaat karakter heeft. *Notification* reflecteert tot op grote hoogte een beveiligingscultuur waarbij burgers het recht hebben zich preventief te bewapenen tegen hun kwaadwillende medeburgers. Dat tegenstellingen tussen burgers worden aangescherpt en dat de 'onfatsoenlijken' wellicht blijvend uit de maatschappij of naar de rand van de maatschappij worden gedreven geldt in de VS duidelijk minder als een probleem dan in meer sociaal integratief georiënteerde Europese landen als Engeland of Nederland.

Dat binnen de Nederlandse samenleving *community notification* een oneigenlijk en polariserend instrument zou zijn vloeit ongetwijfeld ook voort uit de geheel verschillende ecologische en demografische kenmerken van de VS en Nederland. Veel sterker dan in Nederland bestaat in de VS de (fysieke) ruimte voor mobiliteit en hergroepering. In een klein en dichtbevolkt land zijn burgers van welke aard of overtuiging dan ook veroordeeld om met elkaar te leven en een *modus vivendi* voor hun problemen te vinden. Het eerder genoemde 'Bolswardse model' van conflictbeheersing onder regie van sociale instituties past daarin veel beter dan de 'bewapening van burgers tegen onverlaten' zoals in de Amerikaanse *community notification*. Met andere woorden, notificatie en monitoring van een brede groep bekende plegers van alle soorten van pedoseksuele delicten zou waarschijnlijk een al te grof middel zijn, waaraan velen 'ten onrechte' zouden worden blootgesteld. Nadelen voor de gemeenschap (de verwekte onrust en de kans op paniecreacties bij gepleegde pedoseksualiteit) en voor de gemonitorden (stigmatisering en verminderde kans op resocialisatie) zouden dan wel eens groter kunnen zijn dan de voordelen.

Het belang van zowel notificatie als monitoring wordt bovendien gerealiseerd op grond van aanwijzingen dat verreweg de meeste (pedo)seksuele geweldsdelicten worden gepleegd door personen uit de eigen omgeving van het slachtoffer en/of door personen die nog niet als zodanig

bij justitie bekend waren (Tjaden en Thoennes, 1998).⁵ Daarnaast blijkt uit forensisch psychiatrische bevindingen dat reëel gevaar van fysiek letsel bij pedoseksualiteit slechts in een beperkt aantal gevallen dient te worden gevreesd.

Dit alles neemt niet weg dat verruimde wettelijke mogelijkheden voor beperkte notificatie, bijvoorbeeld het in zeer specifieke gevallen op de hoogte stellen van de schoolleiding of buurtwerkers, wellicht zinvol zou zijn. En met name langdurig en intensief toezicht, deels volgens het boven geschetste Engelse model, zou wel degelijk van veel belang kunnen zijn met betrekking tot een in aantal zeer beperkte groep bij justitie bekende personen. Het zou dan moeten gaan om personen die eerdere seksuele delicten met een expliciet geweldselement hebben gepleegd tegen kinderen of jeugdigen en bij wie volgens forensisch psychiatrisch onderzoek anti-socialiteit en/of een duidelijk woede-element een rol heeft gespeeld bij de eerder gepleegde delicten.

De geruchtmakende zaak Eleveld in Assen biedt een schoolvoorbeeld van waar aangescherpt (justitieel) toezicht noodzakelijk zou zijn geweest. Achteraf gezien waren bij deze zaak alle risico-factoren aanwezig die effectief toezicht vrijwel tot een onontbeerlijke noodzaak maken. De dader was reeds eerder veroordeeld vanwege seksuele geweldsdelicten met zeer jeugdigen. Een half jaar eerder was hij vrijgekomen uit de gevangenis, waar hij een straf voor een dergelijk delict had uitgezeten. De dader stond bekend als een gewelddadige persoonlijkheidsgestoorde met een groot drankprobleem en er was ten tijde van het delict sprake van een acute relationele crisis. Een wandelende tijdbom in een kinderrijke buurt, wonend met uitzicht op de zandbak. Het zou in principe mogelijk zijn geweest om het desastreuze van deze situatie eerder te onderkennen en iets te ondernemen ter vermindering van de risico's. In dergelijke gevallen zou de verwittiging van relevante instellingen binnen de gemeenschap en het realiseren van intensief en langdurig (reclasserings)toezicht een juist antwoord kunnen zijn op het appel aan Justitie om beveiliging tegen pedoseksuele geweldsdelicten te realiseren.

5 Uit gegevens afkomstig uit de strafrechtsmonitor van het WODC (SRM93) waarbij bij het parket berustende zaakdossiers het onderzoekmateriaal vormden, blijkt dat in meer dan 90% van de gevallen van seksuele delinquentie ten aanzien van kinderen de dader een bekende van het kind was. Daarbij ging het overwegend om gezinsleden (vooral vaders en vaderfiguren), andere familieleden of huisvrienden. De onbekende dader (uit de bosjes) is ongetwijfeld een relatief zeer weinig voorkomende uitzondering, zelfs met inachtneming van de mogelijkheid dat delicten met voor het slachtoffer onbekende daders in mindere mate bekend zullen worden bij het OM.

Literatuur

Beek, D. J van

De delictscenarioprocedure bij seksueel agressieve delinquenten

Gouda Quint, 1999

Brooks, A.

The legal issues

In: *Megan's Law; community notification of the release of sex offenders*

Criminal justice ethics, summer/fall, 1995

Frenken, J.

Plegers van seksueel misbruik van kinderen: verscheidenheid, achtergronden en behandeling.

Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid, 1997, pp. 1094-1108

Henham, R.

Sentencing sex offenders: some implications of recent criminal justice policy

Howard journal of criminal justice, 37^e jrg., nr. 1, 1998, pp. 70-81

Leberg, E.

Understanding child molesters

Thousand Oaks, Sage Publications, 1997

Lieb R., V. Quinsey e.a.

Sexual predators and social policy

In: Tonry, M. (red.), *Crime and justice; a review of research*, University of Chicago, 1998, pp. 43-114

Power, H.

The crime and disorder act 1998; sex offenders, privacy and the police

The criminal law review, 1999, pp. 3-16

Sacco, D.T.

Arguments used to challenge notification laws- and the government's response

In: *National Conference on Sex Offender Registries*, Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice, 1998

Steinbock,

A policy perspective

In: *Megan's law; community notification of the release of sex offenders* Criminal justice ethics, summer/fall 1995

Teir, R., K. Coy

Approaches tot sexual predators; community notification and civil commitment

Criminal and civil commitment, 23^e jrg., 1997, pp. 405-427

Tjaden, P., N. Thoennes

Prevalence, incidence and consequences of violence against women; findings form the national violence against women survey

National institute of justice, research in brief, november 1998

Trone, J.

When victims have a right to know; automating notification with VINE

Vera institute of justice, New York, 1999

Verdachten van een pedoseksueel delict

Een verkenning op basis van politiegegevens 1998

dr. C.C.J.H. Bijleveld, drs. R.F. Meijer en L. Prins *

De afgelopen jaren is in Nederland een groeiende maatschappelijke onrust ontstaan over pedoseksuele delinquentie. Naar aanleiding van een aantal gruwelijke gevallen zijn kamervragen gesteld, en is de minister van justitie verzocht om aanpassingen van het arsenaal aan maatregelen. Veel burgers raken daarbij door angst bevangen voor de 'man uit de bossen' die kinderen tot slachtoffer maakt van een ernstig, veelal dodelijk delict, een man die bovendien veelal in het verleden voor soortgelijke delicten is gepakt en weer vrijgelaten. Burgers roepen dan ook (naast langere straffen) om monitoring en preventieve maatregelen. In één geval van eigenrichting is zo een vermeende pedoseksueel uit zijn woonwijk verjaagd. De vraag is of monitoring en preventie wel goed mogelijk zijn. Meer precies geformuleerd: in hoeverre zijn pedoseksuele daders als zodanig bekend bij de politie?

In onderhavige bijdrage zullen wij met name verkennen wat het 'profiel' is van verdachten van een pedoseksueel delict. Wij zullen onderzoeken of verdachten van een pedoseksueel delict reeds eerder voor dergelijke delicten met de politie in contact zijn geweest. Daarnaast zullen wij onderzoeken of zij eveneens van andere delicten verdacht zijn geweest. Ook zullen wij andere kenmerken van deze pedoseksuele verdachten rapporteren, zoals sekse, leeftijd, etniciteit en eventuele verslavingsproblematiek.

Gegevens

Wij zullen ons onderzoek verrichten met behulp van HKS (HerKenningsdienst Systeem) informatie van de politie. De database waarop wij onze uitspraken baseren is in het kader van een landelijk onderzoek naar de spreiding van criminaliteit opgebouwd uit de diverse HKS-systemen die in de respectievelijke politieregio's en door de Koninklijke Marechaussee worden beheerd. Het HKS-systeem wordt met name gebruikt voor de registratie en opsporing van verdachten. Een verdachte wordt in het systeem geregistreerd als de politie overtuigd is dat zij de zaak 'rond' heeft.

* De auteurs zijn respectievelijk werkzaam bij de afdeling Onderzoek van het WODC, de afdeling Statistische Informatie & Beleidsanalyse van het WODC en de afdeling Onderzoek & Analyse, Directie Recherche.

Mocht de officier van justitie in latere instantie van mening zijn dat het proces-verbaal onterecht is opgemaakt, dan wordt de desbetreffende registratie verwijderd. In de andere gevallen blijft de registratie in principe staan.

Het HKS kent diverse teleenheden. Het hoogste niveau is dat van de verdachte. Iedere verdachte kan meerdere antecedenten hebben; een antecedent is het beste te omschrijven als een politiecontact, dat wil zeggen een registratie in de vorm van een proces-verbaal op zeker moment bij de politie. Die registratie kan zijn voor één of meer delicten; zo kan een antecedent een vermogensdelict en een geweldsdelict bevatten. Het laagste niveau is het niveau van het feit: een delict kan immers meerdere malen gepleegd zijn. Slachtofferinformatie is slechts beperkt aanwezig in het HKS-systeem; wij zullen dus niet op het wellicht meest voor de hand liggende niveau kunnen tellen, namelijk dat van het slachtoffer.

Het HKS-systeem heeft als belangrijkste voordeel dat het informatie over alle bij de politie bekende verdachten bevat; het bevat dus de volledige populatie van bekende verdachten. Een tweede voordeel van het HKS-systeem is dat het voor wat betreft verdachten-informatie verondersteld wordt tamelijk compleet en nauwkeurig te zijn. Ook is het tamelijk *up-to-date*. Delicten worden vaak onder een combinatie van artikelen uit het Wetboek van Strafrecht geregistreerd, bijvoorbeeld doodslag c.q. zware mishandeling c.q. lichte mishandeling. Het is bij registratie niet duidelijk of, en zo ja waarvoor, iemand uiteindelijk veroordeeld wordt. Ook is niet bekend of en in welke mate de database 'vervuild' is, dat wil zeggen: of de registratie van de delicten correct is.

De voordelen en bezwaren overwegend, lijkt het HKS een bruikbare bron om het soort vragen dat wij beantwoord zouden willen zien, te stellen. Wij hebben voor ons onderzoek dan ook uit het HKS-systeem alle verdachten geselecteerd die in 1998 bij de politie werden geregistreerd voor een pedoseksueel delict. De te onderzoeken groep is dus een zogeheten cohort in de zin dat allen verdacht worden van het plegen van tenminste één pedoseksueel delict in 1998. Bij de bespreking hieronder dient de lezer zich te realiseren dat, door de keuze van de groep verdachten die we zullen analyseren, namelijk alle verdachten in Nederland die in 1998 de verdenking van minimaal één pedoseksueel delict op zich hebben geladen, de resultaten alleen voor die groep gelden. Ze zijn dus niet generaliseerbaar naar andere verdachten. Zo kunnen we bij de bespreking van de politie-recidive van de verdachten wel iets zeggen over de criminele carriere van deze verdachten, maar blijft de niet-recidive van verdachten die in andere jaren van een pedoseksueel delict verdacht werden maar in 1998 niet met de politie in contact kwamen, buiten beschouwing.

Voor onze analyses hebben we alle antecedenten geselecteerd waar minimaal één pedoseksueel delict in voorkwam. Deze antecedenten hebben we als 'pedoseksueel' gekwalificeerd. Pedoseksuele delicten hebben wij gedefinieerd als delicten geregistreerd onder één of meer van de

volgende artikelen uit het Wetboek van Strafrecht: 244 Sr (gemeenschap met persoon beneden de 12 jaar); 245 Sr. (gemeenschap met persoon tussen de 12 en 16 jaar); 247 Sr. (ontucht met bewusteloze, geestelijk gestoorde of kind); 248ter (uitlokken van minderjarige tot ontucht); 249 Sr. (ontucht met misbruik gezag); 250 Sr. (koppelarij).

Deze selectie omvat een tamelijk heterogene groep delicten: van zeer ernstige gewelddadige verkrachtingen van jonge kinderen, tot langdurige incestsituaties, tot het uitlokken van ontucht. De groep verdachten zal dan ook tamelijk heterogeen zijn. Tot deze groep behoren niet alleen verdachten met een pedofiele geaardheid of een pedofiele voorkeur. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om personen die gebruik maken van een gunstige gelegenheid tot misbruik vanuit een negatieve stemming of ingrijpende, stressvolle levensomstandigheden.¹

De keuze van artikelen maakt dat we aan de ene kant mogelijk zullen overschatten, aan de andere kant wellicht zullen onderschatten. Zo kan art. 247 Sr in principe ook niet-minderjarige slachtoffers omvatten. Ook is het niet ondenkbaar dat een bepaald deel van de verdachten uiteindelijk wordt vrijgesproken. Op deze punten zouden we dus wellicht kunnen overschatten. Echter, het is evenmin zeker of we met de selectie van deze artikelen alle pedoseksuele delicten te pakken hebben. Met name is het denkbaar dat de zeer ernstige delicten niet in samenhang met één van bovenstaande artikelen worden geregistreerd maar slechts onder bijvoorbeeld verkrachting, of onder moord of doodslag. Tevens is het, met name bij incest, vaker wel dan niet een situatie die jarenlang heeft geduurd en waar dus sprake is van zeer veel feiten binnen één procesverbaal. Dat betekent dat we hier weer zouden kunnen onderschatten. Kwantitatief veel belangrijker nog is dat (lang) niet alle delicten bij de politie gemeld worden, en dat de politie voor lang niet alle delicten de dader kent. Onze methode levert al met al, verwachten wij, een schatting op van de ondergrens van het aantal pedoseksuele delicten dat in 1998 in Nederland is gepleegd. Alleen het topje van de ijsberg is hierdoor zichtbaar.

Pedoseksuele delicten: aantallen in 1998

Voor heel Nederland kregen in 1998 in totaal bijna 180.000 unieke verdachten een registratie in het HKS-systeem voor enig delict. In 1998 werden 1770 unieke verdachten van een pedoseksueel delict bij de politie geregistreerd. Daarmee is minder dan 1% van de verdachten uit 1998 verdacht van een pedoseksueel delict.

In totaal waren de 1770 verdachten geregistreerd voor 2151 pedoseksuele delicten; als we meerekenen hoe vaak de diverse delicten volgens

1 Frenken (1997) schaaft dergelijke personen onder het 'situationale type', niet onder het 'pedofiele type'.

de politie waren gepleegd, komen we op 2503 strafbare pedoseksuele feiten.

Het is niet goed mogelijk om op basis van het HKS-systeem de diverse delicten exact te classificeren in incest, verkrachting, enzovoort. Gegeven de bestaande onzekerheden over de wijze waarop het systeem wordt gevuld, en het feit dat slachtofferinformatie onvoldoende aanwezig is, lijkt dat dan ook vooralsnog sowieso een te ambitieuze exercitie. Dat betekent dat wij onze bevindingen niet kunnen uitsplitsen naar de aard van het pedoseksuele delict. De verwachting is, mede op grond van andere bronnen (Leuw, 2000), dat het in een meerderheid van de gevallen incest betreft, en dat de ernstigste gevallen van gewelddadige verkrachting een kleine minderheid zijn.

Kenmerken van verdachten van een pedoseksueel delict

De 1770 verdachten van een pedoseksueel delict waren overwegend mannen: slechts 3,4% was vrouw. Dit is laag in vergelijking tot de proportie vrouwen bij alle overige geweldsdelicten (9,3%), en des te meer in vergelijking tot de proportie vrouwen in de totale verdachtenpopulatie (15,5%). Bijna vier vijfde van de verdachten was van Nederlandse afkomst, ruim een vijfde was van allochtone afkomst. Van de totale populatie verdachten is het percentage Nederlandse verdachten hoger dan het percentage verdachten van allochtone afkomst. Het is overigens opmerkelijk dat andere verdachten van geweldsdelicten juist weer vaker allochtoon zijn. Pedoseksuele verdachten zijn dus wat etniciteit betreft enigszins een buitenbeentje binnen de groep verdachten van een geweldsdelict.

Pedoseksuele verdachten zijn minder vaak verslaafd dan overige verdachten: 2,6% van de pedoseksuele verdachten stond geregistreerd als verslaafd aan alcohol en/of drugs, tegenover 6,4% in de totale populatie.

Pedoseksuele verdachten zijn duidelijk ouder dan andere verdachten: 13% is minderjarig (tegenover 17% in de totale populatie), bijna 20% is tussen de 45 en 55 en 14% is zelfs boven de 55 (respectievelijk 10 en 6% in de totale populatie).

Recidive

Onder recidive verstaan wij een nieuwe registratie in HKS, een zogenaamd antecedent dus. Van de 1770 verdachten waren 1112 verdachten first-offender: zij waren dus op 1 januari 1998 in het geheel niet in het HKS geregistreerd. In totaal 658 verdachten waren wel reeds bekende van de politie. Van deze 658 verdachten stonden er in 1998 149 geregistreerd voor een eerder pedoseksueel delict: 8,4% van alle verdachten van een pedoseksueel delict in 1998 was dus als zodanig bij de politie bekend. De overige recidivisten stonden geregistreerd voor allerlei andere delicten; de verdeling van de pedoseksuele verdachten over deze delicten corres-

pondeert grofweg met die in de gehele populatie. De groep pedoseksuele verdachten heeft dus, voorzover zij van eerdere delicten verdacht waren geweest, gemiddeld gesproken een tamelijk 'standaard'-carrière. De groep scoort ook niet duidelijk hoger op andere geweldsdelicten. Het is overigens niet ondenkbaar dat bepaalde subgroepen daders (bijvoorbeeld gewelddadige verkrachters) wel typische en niet-gemiddelde carrière-patronen hebben, maar dat dat soort patronen nu eenvoudigweg niet zichtbaar wordt omdat in de hele groep de incest-verdachten kwantitatief het beeld domineren.

De groep pedoseksuele verdachten heeft overigens minder anteceden-ten dan de totale populatie verdachten: er zijn meer verdachten met maar één antecedent en beduidend minder hoogactieve verdachten in deze groep.

Conclusie

De verkenning van de HKS-gegevens voor het jaar 1998 laat zien dat de gemiddelde pedoseksuele verdachte ten dele aan een aantal tamelijk wijdverbreide noties beantwoordt. Pedoseksuele verdachten zijn vaak man, gemiddeld ouder en iets vaker autochtoon dan de gemiddelde verdachte. Ze zijn relatief minder vaak verslaafd. Voor een deel zouden deze resultaten verklaard kunnen worden door de verwachting dat zich een aanzienlijk deel incest-verdachten in de populatie bevindt: in veel gevallen wordt pas na jaren aangifte gedaan van dit soort delicten. Dat maakt recidive een merkwaardig begrip in dit soort gevallen. Ook zouden verdachten van incest relatief vaak vrijgesproken kunnen worden.

Tegelijkertijd laat de analyse zien dat monitoring en preventie betrekkelijke begrippen zijn. Slechts één op de twaalf pedoseksuele verdachten in 1998 is als zodanig bekend bij de politie. De totale database met HKS-gegevens bevat naar verwachting nog een aanzienlijk aantal pedoseksuele verdachten van vóór 1998 die of helemaal niet recidiveerden of recidiveerden voor een andersoortig delict. Monitoring zal dus slechts een relatief gering aantal gevallen kunnen afvangen, en veel monitoring zal ook 'voor niets' zijn.

Het lijkt derhalve met name gewenst om meer inzicht te krijgen in de groep *first offenders* en de groep niet als pedoseksueel bekend staanden. Daarnaast lijkt het raadzaam nadere analyses te verrichten, uitgesplitst naar het type delict dat is gepleegd: bijvoorbeeld incest, gewelddadige verkrachting, enzovoort. Wellicht dat het dan beter mogelijk is bepaalde typen daders aan hun voorgaande criminele carrière te 'herkennen'. In die zin zou het zeer wenselijk zijn als mettertijd een maatschappelijke kwalificatie aan de delicten in HKS zou kunnen worden toegevoegd. Met de nu aanwezige informatie en de onvoldoende informatie in het slachtoffergedeelte blijft het veelal giswerk om welk soort delict het gaat. In dat geval is het ook moeilijk om eventuele trends te duiden. Dossieronderzoek is hier voorlopig geboden.

Literatuur

Frenken, J.

Plegers van seksueel misbruik van kinderen; verscheidenheid, achtergronden en behandeling

Maandblad geestelijke volksgezondheid, 52e jrg. 1997, nr. 11, pp. 1094-1108

Leuw, Ed.

Registratie en monitoring van pedoseksuele delinquenten; forensisch-psychiatrische inzichten en Engelse en Amerikaanse inzichten

Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC, 2000 (in druk)

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published nine times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice in cooperation with the publishing house Gouda Quint BV. Each issue focuses on a central theme related to criminal law, criminal policy and criminology. The section *Summaries* contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue is (vol. 26, nr. 6, 2000): *Juveniles and sexual abuse*.

The pornographic context of sexual offense cases; current sexual morality considered

J.C.J. Boutellier

In this article the author describes the social cultural context in which current sexual offenses take place. He states that in a era of unprecedented openness as regards to sexuality, childpornography and pedosexuality raise a lot of moral discontent. The author draws attention to modern, much demanding relationships that are under the constant threat of termination. For a lot of men this pressure is hard to handle. They are incapable of intimacy and are thus driven into isolation, while their sexual experience, nourished by the pornographic appeal by media and the sex industry, becomes compulsive. The omnipresent pornography on the one hand and the equality within relationships on the other leads to the paradoxical situation for men that sexual lust can be experienced in an uninhibited way in a situation that demands a lot more selfcontrol as regards to women. Within that context, according to the author, sexual violence appears as a desperate attempt by some men to establish their sexual identity at the cost of women and children. The discontent that is generated by the current pornographic culture becomes acute in its excesses like child pornography which is violently criticized.

Forced prostitution of girls

R.A.R. Bullens and J.E. van Horn

Although the number of female juvenile prostitutes increases, not much systematic research has been done to gain more insight into the trafficking of young girls. The main object of this study is to present some preliminary findings of the processes (i.e., grooming, incorporation, and maintenance) that underlie the trafficking of juvenile girls for prostitution. Police records of 16 young prostitutes were analysed. Results show that the girls were recruited by so-called 'lover boys' who applied various seduction techniques to make the girls fall in love with the pimps. In general, the girls were incorporated into prostitution by means of physical violence. To protect and secure their income and organisation, the pimps used a wide range of techniques of which the use of physical violence can be considered the most effective.

Young sex offenders; types, patterns of recidivism and criminal careers

A.Ph. van Wijk

In this article the author discusses the personality traits and patterns of recidivism of young sex offenders. He starts by providing an overview of foreign research in which offender typologies are either based on personal backgrounds of the offenders (from experimental behavior to obsessive aggression) or on different types of offences: hands-off offences like exhibitionism and hands-on offences like rape and abuse. As regards to patterns of recidivism: especially hands-off offenders have a high rate of recidivism. The author discusses the fact that little research into young sex offenders has been done in Holland. On the basis of research done by the author himself he makes a difference between generalists (committing all kinds of offenses) and specialists (committing only sex offenses). Especially generalists show criminal careers. The group of specialists is very small.

The treatment of juvenile sex offenders

J. Hendriks and B.J. van Roozendaal

This article presents a survey of the possibilities for treatment of juvenile sex offenders in the Netherlands. These possibilities vary from relatively light forms of training to intensive and protracted intra-mural forms of treatment. A number of cases is described in order to illustrate what kinds of treatment might be suitable for specific types of juvenile sex offenders. A lot of factors are involved in matching a juvenile sex offender to a specific type of training and treatment. According to the authors a good matching can only take place on the basis of a personality assessment. The risk of a relapse and the chances of a further negative development of the juvenile sex offender should be indicators for the kind of treatment given. Predicting recidivism should take place on the basis of static factors, personality factors, family factors and crime-related factors.

Reporting sexual offenses; a survey of juvenile victims

S. Meuwese

Reporting to the police of sexual offenses by youngsters is complicated within the Dutch legal system by the formal condition of a official complaint to be lodged by the young victim (between the age of 12 and 16 years), his/her parents as legal representatives and the (governmental) Child Protection Board. There are some key elements which determine the willingness to report a sexual offense to the police: the position and age of the minor; the formal complaint procedure; the role of the therapists and social workers; the expertise at the police force; the social context: the role of the society at large. A survey among youngsters (some with and some without any experience as victims of sexual offenses) shows that the willingness to report a sexual offense to

the police is rather great: 44% of youngsters with experience with sexual offenses and 72% of youngsters without any experience with sexual offenses. 64% of youngsters without any experience wants the perpetrator to be punished. Even the position of the victim in the framework of a penal procedure has been improved over the last years, a victim particularly is a useful witness for the investigation and prosecution authorities. For a young person it is still a enormous burden to report a perpetrator to the police, as in most cases she/he has a dependent position in relation to the perpetrator. The complaint procedure will be soon abolished in case of sexual abuse of youngsters for prostitution.

Childpornography and child abuse; problems in investigation

C.S. Groeneveld

In this article the author tries to explain some of the difficulties and dilemmas from the police practice in dealing with the sexual abuse of children and childpornography (on the Internet). The amount of childpornography on the Internet is enormous. A Canadian estimation mentions about 1.000.000 childpornographic pictures on the Internet. The members of the Childpornography and Pedophile Unit of the National Crime Intelligence Unit in Zoetermeer support the regional policeforces with questions concerning childpornography and pedophilia. In this unit the National Childpornography Database is operative with over 170.000 childpornographic pictures, mostly from the Internet. With the use of that database a lot of questions by the regional policeforces can be answered, if they have seized childpornographic material. An increasing number of pedophiles uses computers to have contact with other pedophiles or to download or spread childpornographic material and the difficulties in dealing with that problem are described in the article. Also described are the legislation on childpornography and childabuse and the difficulties that arise from that legislation to find enough evidence for childabuse. Because a lot of pedophiles are using computer material (the Internet) to communicate and to download and sometimes to spread childpornographic pictures, the expertise of the policemen and women who are dealing with the sexual abuse of children should be increased in this area.

Evidence in sexual abuse cases; young victims' testimonies

E. Rassin

Sexual abuse cases are regularly characterised by scarcity of evidence. Often, the victim's statement is the only piece of evidence on which the judge has to base his decision. Therefore, the truthfulness of victim's testimonies is of great importance, along with the quality of experts' evaluations of credibility. This contribution focuses on factors that may influence the truthfulness of testimonies made by sexual abuse victims. Furthermore, it addresses the process of credibility assessment. It is

argued that victims' testimonies are oftentimes coloured by post-hoc misinformation. Credibility assessment by behavioural scientists is argued to lack accuracy in that it yields a substantial number of false positive decisions (i.e., calling false statements true). Finally, judges seem to handle the rules of evidence rather loosely in the case of sexual abuse, resulting in an increase in the frequency of convictions, but, at the same time, compromising the presumption of innocence.

Supervision of 'pedosexual' offenders; English and American practices and their possible use for the Netherlands

Ed. Leuw

Some recent cases of sexual killings of children has instigated a socio-political debate about preventive measures to be taken against offenders with previous records of such types of crime. Target-hardening, incapacitation, treatment and monitoring (supervision and control) may be viewed as the major security measures. Up till now only very limited legal possibilities exist for a strategy of limiting the hazards of sexually violent offenders known to the Dutch justice system. Recently established legal frameworks and practices in the US and in England may offer useful models for more effective preventive strategies in the Netherlands. In the US a widescale practice of community notification has been adopted, while the most dangerous subgroup of violent and 'disturbed' offenders can be prolongedly incapacitated by means of civil commitment. In England a new body of legislation and practice has been developed which mainly operates on the principles of community treatment and supervision enforced within a penal law context. Probably the English model of integrative social control fits much better in the densely populated and closely knit Dutch society than the more exclusionary American practices. Tough supervision and support programs based upon consistent risk assessment of sexually violent 'pedosexual' offenders is proposed as the most suitable intervention within the Dutch context. Legal possibilities will have to be expanded for this purpose.

Het WODC op Internet: www.minjust.nl/wodc

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie is onlangs via Internet bereikbaar geworden. Het WODC is een kenniscentrum op justitieel terrein dat een wetenschappelijk bijdrage levert aan de ontwikkeling en de evaluatie van justitiebeleid. Op deze nieuwe site is de volgende informatie te vinden:

1. Doelstelling en organisatie (o.a. organigram, beschrijvingen van de verschillende afdelingen en de namen van de medewerkers);

. Producten en diensten;
 – overzicht en uitgebreide samenvattingen van de nieuwste rapporten;
 – inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het tijdschrift *Justitiële verkenningen*;
 – inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het Engelstalige tijdschrift *European Journal on Criminal Policy and Research*;
 – jaarlijsten van rapporten en genoemde tijdschriften;
 – elektronische publicaties (o.a. onderzoeksprogrammering van justitie);

3. Interessante verwijzingen (overzichten van congressen en studiedagen);

In de toekomst wordt de aangeboden informatie uitgebreid met specifieke producten als databases (literatuurbestand) en aan producten en diensten gekoppelde bestelmogelijkheden (via e-mail) en/of aanvraagformulieren.

Voor vragen over producten en diensten van het WODC en voor het snel en efficiënt leveren van statistische en literatuur-informatie

kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk (e-mail: infodesk@wodc.minjust.nl).

Wij hopen op deze wijze bij te dragen aan de verspreiding van relevante kennis en informatie buiten het ministerie van Justitie.

Hans van Netburg (WODC-webmaster)
 tel.: 070-3 70 69 19

fax: 070-3 70 79 48

e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

WODC-Thesaurus 'Het criminaliteitsvraagstuk (geheel herziene uitgave)

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie heeft een geheel herziene druk uitgebracht van de WODC-thesaurus. Deze gestructureerde standaard trefwoordenlijst inzake het *criminaliteitsvraagstuk* bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, victimologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, politie, justitie, openbaar ministerie, rechterlijke macht, strafrechtspleging, gevangeniswezen en reclassering.

Na het uitkomen van de eerste uitgave van de WODC-thesaurus in 1993 is deze met succes toegepast als instrument bij het toegankelijk maken van publicaties op het gebied van het *criminaliteitsvraagstuk*. Niet alleen bij de Afdeling Documentaire Informatievoorziening van het WODC maar ook op andere afdelingen binnen het ministerie van Justitie wordt de WODC-thesaurus gebruikt. Daarnaast maken andere organisaties waaronder politiebibliotheken, het openbaar ministerie, gevangenisbibliotheken en de rechterlijke macht gebruik van dit hulpmiddel.

De afgelopen jaren is de hoeveelheid publicaties op het terrein van justitie

en politie sterk toegenomen, zowel nationaal als internationaal. De IRT-affaire en de daaruit voortvloeiende commissies Wierenga en Van Traa brachten nieuwe vormen van opsporingsmethodieken aan het licht. Het jeugdstrafrecht werd gewijzigd. Allerlei grensoverschrijdende criminaliteitsvormen zijn meer in de belangstelling komen te staan. Nieuwe alternatieven voor de vrijheidsstraf werden en worden getest om de problemen rond de celcapaciteit op te lossen. Nieuwe termen als integriteit, integrale veiligheid, fenomeenonderzoek, proactieve opsporing, forensische accountancy, taakstraf, internet, televerhoor, stelselmatige daders en zelfredzaamheid zijn de afgelopen jaren veelvuldig gebruikt. Natuurlijk zijn er ook termen die verouderen of termen die belangrijk leken maar niet of nauwelijks gebruikt werden. Deze zijn uit de thesaurus verwijderd of vervangen door andere termen. Hier en daar is de schrijfwijze van een begrip aangepast. Dit alles heeft ertoe geleid dat een grondige herziening van de WODC-thesaurus noodzakelijk was. Hopelijk zal de herziene thesaurus de komende jaren weer een nuttig instrument zijn voor de ontsluiting van de nog steeds groeiende informatiestroom rondom het criminaliteitsvraagstuk.

Als extra hulpmiddel is bij deze uitgave een geografische thesaurus als bijlage toegevoegd. Deze thesaurus is oorspronkelijk samengesteld door de Centrale Bibliotheek van het ministerie van Justitie en nu in samenwerking met het WODC aangepast met behulp van de in augustus 1996 uitgegeven officiële lijst van landennamen van de Nederlandse Taalunie.

Inlichtingen:

Hans van Netburg

tel.: 070-3 70 69 19

e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

Bestelwijze:

De WODC-thesaurus 1997 kost f 10,- per ex.

tel.: 070-3 70 65 54 (mw. Eind)

Fax: 070-3 70 79 48

e-mail: infodesk@wodc.minjust.nl

Themanummers Justitiële verkenningen

Regelmatig worden, bij voorbeeld ten behoeve van het onderwijs, grote aantallen exemplaren van Justitiële verkenningen nabesteld. Voor de bepaling van de oplage is het wenselijk vroegtijdig op de hoogte te zijn van de mogelijke vraag. Om die reden geven wij, onder voorbehoud, de thema's die de redactie op dit moment in voorbereiding heeft. Over de inhoud van de nummers kan met de redactie contact worden opgenomen. Ook personen die een bijdrage willen leveren aan een van de aangekondigde nummers worden verzocht contact op te nemen met de redactie.

JV7, 2000, september: Onderzoeksnummer

JV8, 2000, oktober/november: Turkije

JV9, 2000, december: Conflictbemiddeling

Congressen

Aanpak van delinquent gedrag van 12-minners

Uit onderzoek is gebleken dat er een groot risico bestaat dat kinderen die jonger zijn dan 12 jaar en al delicten plegen, afglijden en uiteindelijk in het criminele circuit terechtkomen. Afwijkend gedrag bij jongeren beneden de leeftijd van 12, is te beschouwen als een belangrijk signaal voor de ontwikkeling van ernstig crimineel gedrag. Er bestaat een dringende noodzaak aandacht te besteden aan de aanpak en preventie hiervan. Naast over wie verantwoorde-

lijk is moet worden nagedacht over wat de juiste aanpak is voor de 12-minners problematiek. Dient daarbij rekening gehouden te worden met de culturele achtergrond? Volstaat het naar Halt-Stop sturen en vanaf welke leeftijd? Welke mogelijkheden biedt het cliëntvolgsysteem? Hebben opvoedingscursussen het gewenste effect? Is het lokale netwerk voldoende sluitend? Moet worden nagedacht over een pressiemiddel en/of sanctie-middelen ten opzichte van ouders? Moet worden nagedacht over een tijdelijke of deel-OTS? Of moet de minimumleeftijd voor strafrechtelijke vervolging worden herzien? De themadag is vooral bestemd voor: politie; Bureaus Halt; onderwijs; lokale overheid; Raad voor de Kinderbescherming; jeugdbescherming en jeugdreclassering; jeugdhulpverlening; Riaggs; jeugdofficieren van Justitie; kinderrechtshouders.

Datum: 7 september 2000 en 10 november 2000

Plaats: Congrescentrum de Reehorst te Ede

Inlichtingen: Vermande Studiedagen, tel.: 0320-237721, e-mail: vermande.studiedagen@sdu.nl

Recente ontwikkelingen in de milieuaansprakelijkheid

De onderwerpen die op deze studiedag aan de orde komen zijn: flexibele normstelling en nieuwe handhavingsinstrumenten in het milieubestursrecht, strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders, rechtseconomische beschouwingen bij recente ontwikkelingen, aspecten van milieuaansprakelijkheid bij fusie-aangelegenheden, nieuwe ontwikkelingen op het terrein van milieuverflagging. Sprekers zijn onder anderen: C.A. Schwartz, P.C. Gilhuis, Th. De Roos, M. Visser, M. Faure, N.S.J. Koeman en A. Kolk.

Datum: 7 september 2000, 10.00u.-16.30u.

Plaats: Hotel-congrescentrum Lapershoek, Hilversum
Inlichtingen: Mariska Klomp, tel.: 030-6984222.

Fraude met consumentenkrediet; voorkomen en bestrijden

De markt van het consumentenkrediet is de afgelopen jaren verder gegroeid en veranderd. Misbruik van en fraude met consumentenkrediet, door consumenten, kredietbemiddelaars en schuldbemiddelaars zijn door wijzigingen eveneens toegenomen. Ook de huidige regelgeving op het gebied van het consumentenkrediet is toe aan verandering. Naast de benadeling van kredietmaatschappijen brengt het frauderen door malafide schuldbemiddelaars consumenten in grote problemen. Preventieve en restrictieve aanpak kunnen deze vorm van fraude beheersbaar houden. Tijdens de praktijkdag laten sprekers uit het bedrijfsleven, overheid en opsporingsinstanties weten hoe zij denken dat deze vormen van fraude het beste kunnen worden aangepakt. Sprekers zijn onder anderen: B. Hilberst (Liason officer OM), L. Cazemier (directie Marktwerking, ministerie van economische zaken), E.I.L.M. Schellekens (Instituut voor arbeidsvraagstukken), E. Gommers (directeur NVF Voorschotbank), B. van der Heide (Hoofd Interregionaal Fraude Team NW Nederland).

Datum: 19 september 2000, 10.00u.-16.30u.

Plaats: Congrescentrum De Reehorst, Ede

Inlichtingen: Martiska Klomp, tel.: 030-6984222.

Criminaliteit en rechtshandhaving

Onderzoek naar criminaliteit en onderzoek naar rechtshandhaving vinden meestal onafhankelijk van

elkaar plaats. Het NSCR tracht deze twee soorten onderzoek juist met elkaar te integreren. Op het landelijke congres staat een aantal actuele thema's centraal waarin deze wisselwerking tot uitdrukking komt, zoals: trekt het Nederlandse strafrechtssysteem buitenlandse daders aan of juist niet? Jongere en oudere daders: wat zijn de consequenties voor het strafrecht? Hoe ontstaat stalking en wat kunnen de wetgever, de politie en hulpverlening ertegen doen? Wanneer zijn interventies effectief en hoe stellen we dit vast? Op het congres zal, naast een aantal plenaire lezingen, een negental parallelsessies worden georganiseerd rondom de volgende thema's: spreiding en verplaatsing van criminaliteit, stalking, georganiseerde misdaad, geografische daderprofilering, contra-expertise, openbaarheid van de strafrechtspiegeling, probleemgedrag bij kinderen, effectiviteit van interventies in het jeugdstrafrecht, en oudere daders. Alle parallelsessies zullen telkens door iemand uit de wetenschap en uit de praktijk worden ingeleid waarna het publiek uit de zaal ruim de gelegenheid wordt geboden om in de discussie te participeren. Voor de meest recente informatie over het congres attenderen wij u op onze website: <http://www.niscale.leidenuniv.nl>

Datum: 21 september 2000, 10.00-17.00 u.

Plaats: Stadsgehoorzaal, Leiden

Informatie: mw. H.C. Albers, secretariaat Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving, tel.: 071-5 27 85 27, e-mail: albers@niscale.leidenuniv.nl

Woonwagenbewoners; voorhoede in de risicomaatschappij

Na bijna een eeuw specifiek beleid is de maatschappelijke positie van

woonwagenbewoners over het algemeen ronduit slecht. Ondanks alle inspanningen is er qua opleidingsniveau nog steeds een enorme achterstand te zien. Vaak ontbreekt zelfs een oriëntatie op een carrière in het reguliere werkgelegenheidscircuit. Natuurlijk hebben woonwagenbewoners zelf zoveel mogelijk vorm proberen te geven aan hun leven. Juist het specifieke, reeds aangehaalde beleid heeft de positie van hen voor een belangrijk deel bepaald. De gebruikelijke invalshoeken en de nuanceringen daarin hebben niet tot integratie, identificatie of gelijke kansen geleid. Wellicht hebben die daar zelfs niet toe kunnen leiden. Een nieuwe benadering is dus nodig. De thema's zullen zijn: Historie en huidige situatie (J. Overbekking, Tilburg); Belang van en knelpunten in lokaal woonwagenbeleid (R. Welschen, Eindhoven); De positie van woonwagenbewoners in relatie tot andere minderheidsgroeperingen (R. Penninx, Amsterdam); Minderhedenbeleid in de context van de risicomaatschappij (H. Coenen, Utrecht); Woonwagenbewoners; factoren en actoren in de risicomaatschappij (S. Khonraad, Utrecht). De conferentie is in drie delen 16 oktober 2000, februari 2001, mei 2001).

Datum: 16 oktober 2000, 09.30u.-17.00u.

Plaats: Educatorium, Uithof Utrecht
Inlichtingen: M. de Groot (organisatorisch), J. Overbekking (inhoudelijk), tel.: 013-5441440.

Tiende Forum voor Alcohol- en Drugsonderzoek (FADO)

Het betreft een jaarlijkse bijeenkomst die aan vele onderzoekers de mogelijkheid biedt om met collegae en geïnteresseerde beleidsfunctionarissen van gedachten te wisselen. De bedoeling is daarmee een bijdrage te leveren aan de kwaliteit en de

continuïteit van onderzoek op dit gebied en de verspreiding van de resultaten te bevorderen. Voor een te presenteren paper dient het abstract voor 1 september 2000 ingeleverd te zijn. Als toehoorder kan men zich inschrijven tot 2 oktober 2000.

Datum: 13 november 2000

Plaats: Jaarbeurs Utrecht

Inlichtingen: mw. I. Spruit (Trimbos Instituut): 030-2971100; A.F.W. Kok (TADP): 070-3407151; R.A. Knibbe (Universiteit Maastricht): 043-3882282.

Strafvordering 2001

De RUG en de KUB verrichten met subsidie van het WODC (ministerie van justitie) onderzoek naar de contouren van een strafprocesrecht waarmee Nederland de volgende eeuw kan ingaan. In dit project worden de hoofdlijnen ontwikkeld van een nieuw wetboek, waarbij recht wordt gedaan aan zowel de ontwikkelingen in de nationale strafrechtspleging als aan de betekenis van het EVRM en de internationaliseringsaspecten van de strafrechtshandhaving. In dit tweede projectjaar (er zijn er vier in totaal) staat de inrichting van het strafvorderlijk vooronderzoek centraal. Centrale vragen die aan de orde komen zijn: Moeten de strafrechtelijke opsporing en het bestuurlijke toezicht strikt worden gescheiden? Moet het gerechtelijk vooronderzoek worden behouden, of moet het optreden van de rechter-commissaris worden geplaatst in een stelsel van mini-instructies? Wat is de positie van de rechter in het 'derde spoor'. Kan en moet de officier van justitie worden beschouwd als leider van het opsporingsonderzoek? Sprekers zullen zijn: Y. Baayens-van Geloven, A. Klip, J. Uit Bijerse, J.P. Balkema, E.F. Stamhuis, Y. Buruma, J. Simmelink, A. Machielse, A. Hartmann, P. Osinga, N. Kwakman, O. Jansen, C. Fijnaut, H. Lensing, G. Knigge, M. Groenhuijsen.

Datum: 23 november 2000, 10.00u.-17.30u.

Plaats: KUB, Aula Gebouw A, Warandelaan 2, Tilburg
Inlichtingen: M. Groenhuijsen (inhoudelijk): e-mail: m.s.groenhuijsen@kub.nl; M. Verhoeven (organisatorisch): e-mail: M.C.Verhoeven@kub.nl.

Master in European Criminology (M.A.)

De Afdeling Strafrecht en Criminologie van de Faculteit Rechten aan de K.U. Leuven (België) is in september 1999 van start gegaan met een nieuw post-graduaat programma, het Master in European Criminology. Het programma wordt uitgevoerd in samenwerking met een aantal prominente universiteiten en onderzoeksinstituten in Europa: het wetenschappelijk Onderzoek- en documentatiecentrum (WODC) te Den Haag; het Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht in Freiburg, het Criminologisch Instituut van de Universiteit in Sheffield en het Criminologisch Instituut van de Eberhard-Karls-Universiteit in Tübingen. Het M.A. in European Criminology staat open voor studenten en 'professionals' die zich willen verdiepen in de relevantie van recent ontwikkelde criminologische theorieën en deze willen toetsen aan het beleid op nationaal, Europees en internationaal niveau. Het M.A.-programma loopt over één academiejaar. Het is een volledig Engelstalig programma dat op een evenwichtige manier onderwijs met onderzoek combineert. Voor meer informatie: Centre for advanced academic studies, Hilde van Lindt, Hooverplein 10, B-3000 Leuven (tel.: (00-32)16 32 52 68 of 32 53 00; e-mail: hilde.vanlindt@law.kuleuven.ac.be

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen/tbs
Jeugdbescherming en
-delinquentie
Verslaving
Slachtofferstudies
Preventie van criminaliteit

Literatuur-informatie

Van de artikelen die in deze rubriek zijn samengevat, kunnen bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie tegen betaling kopieën worden aangevraagd. Wij attenderen u erop dat volgens art. 16b, lid 1 van de Auteurswet 1912, de kopieën uitsluitend mogen dienen tot eigen oefening, studie of gebruik. Door de documentatie-afdeling worden boeken, tijdschriftartikelen, rapporten en jaarverslagen met betrekking tot bovengenoemde gebieden toegankelijk gemaakt. De documenten die vanaf 1987 zijn verschenen, worden ingevoerd in een geautomatiseerd systeem. Op aanvraag kunnen literatuurlijsten m.b.t. specifieke onderwerpen worden toegestuurd. Boeken en rapporten kunnen te leen worden gevraagd. Tijdschriftartikelen kunnen in beperkte mate tegen vergoeding gekopieerd en toegezonden worden. In beide gevallen kan men zich wenden tot het WODC, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel.: 070-370 65 54.

Algemeen

1

D'Alessio, S.J., L. Stolzenberg

Crime, arrests, and pretrial jail incarceration; an examination of the deterrence thesis

Criminology, 36^e jrg., nr. 4, 1998, pp. 735-761

Er zijn al veel onderzoeken verricht die een negatieve relatie laten zien tussen het aantal arrestaties door de politie en het aantal aangiften van misdrijven. Hoewel dit verband als een bewijs wordt beschouwd van de afschrikkende werking van verhoogde politie-activiteit, zijn alternatieve verklaringen mogelijk. De eerste alternatieve verklaring van het negatieve verband tussen criminaliteit en arrestatie-frequentie, veronderstelt dat een verhoogde criminele activiteit niet tot meer arrestaties leidt, omdat de politie daarvoor onvoldoende middelen ter beschikking staan. Een tweede alternatieve verklaring houdt in dat naarmate de politie meer misdrijfplegers arresteert, minder criminelen op vrije voeten zijn om nieuwe misdrijven te plegen. Welk van deze drie verklaringen geldt, is door de auteurs onderzocht aan de hand van statistische gegevens die gedurende 184 dagen verzameld zijn in een provincie van Florida. De gegevens die gedurende deze periode dagelijks werden geregistreerd, betroffen de aangifte van zeven soorten misdrijven, het aantal arrestaties en de bezetting van de huizen van bewaring. Met behulp van een geavanceerde analysetechniek is vervolgens de samenhang tussen deze variabelen vastgesteld. Het bleek dat een toename van het aantal arrestaties door de politie een dag later wordt gevolgd door een daling van de criminaliteit. De afschrikkingshypothese wordt hiermee ondersteund. Met literatuuropgave.

2

Dunnighan, C., C. Norris

The detective, the snout, and the Audit Commission; the real costs in using informants

The Howard journal of criminal justice, 38e jrg., nr. 1, 1999, pp. 67-86

In 1993 kwam een Engelse justitiële onderzoekscommissie over criminaliteitsbestrijding met een rapport waarin stond dat het inzetten van informanten een buitengewoon kosteneffectief middel is. De auteurs zijn het hier niet mee eens: de kostenberekening van de commissie klopt niet. De auteurs beroepen zich op eigen onderzoek uitgevoerd bij 2 korpsen waar zij 62 officieren en 11 informanten interviewden en bovendien 228 officieren en 113 informanten schriftelijk ondervroegen. Ook onderzochten zij 114 dossiers. Zij menen dat de commissie alle operationele kosten had moeten onderzoeken. Deze zijn er in vier soorten: recruterende, directe operationele kosten (bijvoorbeeld kosten die ontstaan om een veroordeling op basis van verkregen informatie veilig te stellen: huiszoeking en arrestatie), kosten ten behoeve van het onderhouden van een duurzame relatie met de informanten, en administratieve (de bureaucratie!) kosten. De auteurs schatten dat deze kosten dertien maal zo hoog zijn als het bedrag waar de commissie vanuit gaat. Bovendien plaatst die haar argumenten puur in een kosten-baten kader, waardoor de commissie zich verlost van de lastige taak bij te dragen aan het democratisch debat over de risico's van de inzet van informanten. Een van deze risico's – waar het laatste woord nog lang niet over is gezegd – is dat deze inzet wel eens het vertrouwen van het publiek in de politie kan ondermijnen. Met literatuuropgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

3

Crawford, C., T. Chiricos e.a.

Race, racial threat, and sentencing of habitual offenders

Criminology, 36^e jrg., nr. 3, 1998, pp. 481-512

In 1998 maakte een nieuwe wet het mogelijk om gedaagden die daarvoor in aanmerking komen als 'gewoonte-delinquent' te berechten om zwaardere straffen op te kunnen leggen waarbij bovendien geen strafvermindering mogelijk is. In de praktijk betekent dit dat 75% van de opgelegde straf daadwerkelijk uitgezeten wordt in plaats van de gemiddeld gebruikelijke 40%. Na een literatuurbeschrijving van eerder onderzoek naar de relatie tussen ras en rechterlijke vonnissen, wordt verslag gedaan van een onderzoek naar het effect van huidskleur op de beslissing om daarvoor in aanmerking komende gedaagden als 'gewoonte-delinquent' te vervolgen en te berechten. De onderzoeksgroep bestaat uit de 9.690 mannelijke gevangenen die in 1992 en 1993 in aanmerking kwamen om als zodanig berecht te worden, omdat zij tweemaal eerder voor een misdaad of eenmaal eerder voor een geweldsmisdrijf veroordeeld waren. Van deze groep werd bijna 20% als 'gewoonte-delinquent' aangemerkt, zwarten vaker dan blanken. Logistische regressie, waarbij gecontroleerd wordt voor eerdere veroordelingen, de ernst van het misdrijf, demografische kenmerken van de dader en andere relevante factoren, laat zien dat huidskleur een significant en substantieel effect heeft. Vooral voor drugsdelicten en vermogensdelicten als diefstal en inbraak, waarvan veel blanken het slachtoffer worden, hebben zwarten veel meer kans om als 'gewoonte-delinquent' aangemerkt te worden. Bij gewelddadige delicten en delicten

waarbij wapens in het spel zijn heeft huidskleur een minder nadrukkelijk effect. Raciale effecten spelen vaker een rol bij vonnissen in districten waar sprake is van een laag percentage zwarten, weinig raciale inkomensverschillen, een laag percentage arrestaties voor drugsdelicten en weinig geweldscriminaliteit. Tot slot wordt het belang van de resultaten voor een 'raciale bedreiging' interpretatie van vonniswijzing besproken.

Met literatuuropgave.

4

Steffensmeier, D., J. Ulmer e.a.

The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing; the punishment cost of being young, black, and male Criminology, 36e jrg., nr. 4, 1998, pp. 763-798

De auteurs beginnen met de constatering dat in de theorievorming en het onderzoek tot dusver de invloed van etniciteit, geslacht en leeftijd op de straftoemeting overmatig gesimplificeerd is. In het onderhavige onderzoek kijken zij vanuit hun eigen theorie naar de effecten van deze sociale factoren op de straftoemeting, zowel afzonderlijk als in onderlinge combinaties. Dat onderzoek behelst de analyse van de straftoemeting in Pennsylvania tussen 1989 en 1992. De resultaten worden als volgt samengevat: Jonge, zwarte mannen worden strenger gestraft dan enige andere groep; etniciteit heeft meer invloed op de straftoemeting van jonge dan van oudere mannen; de invloed van de leeftijd van de veroordeelde op de straf is groter bij mannen dan bij vrouwen; de effecten van etniciteit, leeftijd en geslacht op de straftoemeting zijn bescheiden in vergelijking tot de zeer grote verschillen in straftoemeting tussen groepen die specifieke combinaties vormen van deze drie factoren. De auteurs

concluderen dat hun bevindingen laten zien dat de samengestelde effecten van de drie sociale factoren moeten worden bekeken en dat interactieve modellen beter werken dan additieve.

Met literatuuropgave.

Criminologie

5

Beech, A.R.

A psychometric-typology of child abusers

International journal of offender therapy and comparative criminology, 42e jrg., nr. 4, 1998, pp. 319-339

Vroegere pogingen om de oorzaken van kindermisbruik te classificeren, waren gebaseerd op brede psychiatrische diagnostische categorieën of op misdrijfspecifieke kenmerken. Deze classificatieschema's bleken een beperkt klinisch nut te hebben. Doel van de auteur is om met een groot aantal reeds ontwikkelde psychometrische maatstaven, die zowel een beeld geven van de aard van de problemen bij misbruikers van kinderen als van de te verwachten behandelingsresultaten, een typologie van deze mannen te geven. In zijn studie participeerden 140 veroordeelde mannen. De betreffende veertien schaaltechnieken testten de respondenten o.a. op sociale adequaatheid, verantwoordelijkheidsgevoel, zelfinzicht en ontkenning-mechanismen. Met enkele van de schalen kon worden gecontroleerd of er sociaal wenselijke antwoorden werden gegeven. De auteur concludeert dat het met zijn psychometrische analyse mogelijk is de ernst van problemen en de mate van deviantie van mannen voordat ze behandeld worden, te bepalen.

Met literatuuropgave.

6

Bennett, L., S. Fineran

Sexual and severe physical violence among high school students; power beliefs, gender, and relationship

American journal of orthopsychiatry, 68e jrg., nr. 4, 1998, pp. 645-659

Verslag wordt gedaan van een onderzoek naar het voorkomen van seksueel en zwaar fysiek geweld onder middelbare scholieren van wie de gemiddelde leeftijd zestien jaar was. Van een steekproef van 463 scholieren meldde 43 procent het afgelopen jaar slachtoffer te zijn geworden van seksueel of fysiek geweld. De daders waren leeftijdgenoten die vaker wel dan niet bekend waren bij het slachtoffer. De daders hadden ook dikwijls een relatie (gehad) met het slachtoffer. In zeven van de tien gevallen werd het gewelddadige gedrag gepleegd door jongens tegenover meisjes. Deze resultaten wijken af van eerdere onderzoeken waaruit is gebleken dat jongens vaker dader én vaker slachtoffer van geweld zijn dan meisjes. Dat uit dit onderzoek blijkt dat meisjes veel vaker slachtoffer van geweld zijn dan jongens komt volgens de onderzoekers doordat hier ook gekeken is naar geweld binnen intieme relaties. Jongens en meisjes die geloven in de dominantie van mannen zijn meer geneigd om geweld te gebruiken dan jongeren die daar niet in geloven. Het omgekeerde geldt ook: het gebruik van geweld versterkt het geloof in de dominantie van de man.

Met literatuuropgave.

7

Kovandzic, T.V., L.M. Vieraitis e.a.

The structural covariates of urban homicide; reassessing the impact of income inequality and poverty in the post-Reagan era

Criminology, 36e jrg., nr. 3, 1998, pp. 569-599

In vele onderzoeken is de relatie bestudeerd tussen moord- en doodslag-cijfers enerzijds en armoede en inkomensongelijkheid anderzijds. Desalniettemin is geen overeenstemming bereikt over de theoretische en empirische connecties tussen deze factoren. In dit artikel wordt verslag gedaan van een analyse van deze relatie waarbij gegevens worden gebruikt uit 1990 die betrekking hebben op de 190 grootste steden van de Verenigde Staten. Geanalyseerd worden drie aparte maten van ongelijkheid en drie categorieën van moord- en doodslag-cijfers. De resultaten wijzen erop dat zowel inkomensongelijkheid als armoede significante en onafhankelijke effecten hebben op de moord en doodslag-cijfers in de Amerikaanse steden. De auteurs zijn van mening dat in toekomstig onderzoek rekening moet worden gehouden met de etnische factor. Het is waarschijnlijk dat het effect van ongelijkheid op de moord- en doodslag-cijfers sterker is voor zwarten dan voor blanken. De auteurs menen dat de sociale, politieke en economische consequenties van rassendiscriminatie en -differentiatie veel zwarte Amerikanen hebben geplaatst in een unieke historische context die hen kwetsbaarder maakte voor de effecten van ongelijkheid. Ten slotte pleiten de auteurs voor een serieus onderzoek naar de methoden om positieve macroeconomische veranderingen door te voeren, zonder dat daarmee de democratie geweld wordt aangedaan.

Met literatuuropgave.

8

Miles-Doan, R.

Violence between spouses and intimates; does neighborhood context matter?

Social forces, 77^e jrg., nr. 2, 1998, pp. 623-645

Uit eerder onderzoek komt al naar voren dat omgevingsfactoren van invloed zijn op gewelddadig gedrag. In deze studie wordt bekeken of economische achterstand, ontworpen gezinssituaties, het wonen in huizenblokken en veelvuldige verhuizingen evenzeer van invloed is op mishandeling tussen echtgenoten, ex-echtgenoten, samenwonenden en vaste vrienden of vriendinnen als op geweld tussen andere familieleden (zoons/dochters, broers/zussen, ooms/tantes enzovoort), vrienden of bekenden. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen kiesdistricten binnen het gewest Duval County in Florida. Data t.a.v. de verschillende woonomgevingen kwamen uit bevolkingsonderzoek van 1990. Gegevens m.b.t. ernstige gewelddadige incidenten, gemeld in 1992, werden verkregen uit de database van de politie in Duval County. Door het toepassen van regressiemodellen werd onderlinge, ruimtelijke correlatie uitgesloten. De onderzoekster concludeert dat in buurten waarin sprake is van grote economische achterstand ook veel vaker geweld tussen intimi plaatsvindt. Het wonen in huizenblokken en veelvuldig te maken hebben met verhuizingen blijkt niet significant gerelateerd te zijn aan gewelddadig gedrag binnen intieme relaties, maar houdt in negatieve zin wel verband met geweld tussen ander bekenden. De mate van variantie die kan worden verklaard met het model van geweld tussen intimi is aanzienlijk minder dan verwacht. Dit wijst erop dat de invloed van kenmerken van de woonomgeving niet zo groot is als werd verondersteld. Met literatuuropgave.

9

Pabon, E.

Hispanic adolescent delinquency and the family; a discussion of sociocultural influences

Adolescence, 33^e jrg., nr. 132, 1998, pp. 941-955

Spaanstalige jongeren in de VS maken een relatief grote groep uit in tal van criminaliteitsstatistieken. Preventieprogramma's onder deze etnische groep, bestaande uit Mexicanen, Cubanen en Puerto Ricanen, gaan vaak van de veronderstelling uit dat in de Hispaanse cultuur familiebanden een beslissende rol spelen bij de totstandkoming van delinquentie onder jongeren. Met name sociaalcultureel bepaalde factoren als familiesolidariteit en -eer zouden een beschermende werking hebben. Uit een vragenlijst-onderzoek onder meer dan duizend mannelijke, Puerto Ricaanse adolescenten uit het zuidelijk deel van the Bronx in New York, blijkt echter dat van allerlei variabelen die betrekking hebben op de kwaliteit van de familiebanden, alleen de tijd dat de jongeren 's avonds en in het weekend thuis doorbrengen significant samenhangt met het al dan niet plegen van criminaliteit. En deze factor wordt niet beschouwd als cultureel bepaald, dat wil zeggen ze is niet specifiek voor de Hispaanse cultuur. De auteur wijst er op dat gelet op dit resultaat alles in het werk moet worden gesteld om Spaanstalige jongeren met tal van activiteiten aan huis te binden, om zo te voorkomen dat zij op het criminele pad geraken. Met literatuuropgave.

10

Rose, D.R., T.R. Clear

Incarceration, social capital, and crime; implications for social disorganization theory

Criminology, 36e jrg., nr. 3, 1998, pp. 441-479

Dit artikel bevat een theoretische exercitie met als voornaamste stelling dat een overmatige nadruk op formele controlemechanismen de desorganisatie binnen een gemeenschap kan doen toenemen doordat andere vormen van controle worden belemmerd. Zo kan het criminele geweld in een gemeenschap toenemen bij hoge detentiecijfers doordat het opsluiten van de daders van delicten kan bijdragen aan zulke sociale problemen als ongelijkheid, een verstoring van het gezinsleven, economische en politieke vervreemding en sociale desorganisatie. Dit geldt temeer in gemeenschappen die toch al een hoog niveau van armoede, werkloosheid en criminaliteit kennen. De toch al geringe sociale samenhang wordt nog verder verzwakt waardoor het vermogen van de gemeenschap tot zelfregulering afneemt. De auteurs bespreken de consequenties van hun bevindingen voor zowel het beleid als de theorievorming en het onderzoek. Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen/tbs

11

Fendrich, M., M. Archer

Long-term rearrest rates in a sample of adjudicated delinquents; evaluating the impact of alternative programs

The prison journal, 78^e jrg., nr. 4, 1998, pp. 360-389

Steeds meer jongeren in de Verenigde Staten werden ingesloten in justitiële inrichtingen. Dit maakt de vraag relevant naar de effectiviteit van resocialisatie-programma's die binnen het kader van de opgelegde straf plaatsvinden. In Texas zijn er twee soorten programma's: traditionele internaten en een heterogene categorie van deels extramurale alternatieve programma's. Nagegaan is in hoeverre 266 jongeren die in 1983 in Texas in een justitieprogramma

waren ondergebracht, in de periode van twaalf jaar vanaf het tijdstip van voorwaardelijke vrijheidstelling hadden gerecidiveerd. Van de 266 jongeren in de onderzoeksgroep had een deel in alternatieve programma's geparticipeerd en had een ander deel uitsluitend in een justitiële inrichting verbleven. Van deze jongeren is aan de hand van objectieve gegevens, zoals de criminele voorgeschiedenis, het recidive-risico bepaald. Verder zijn als onafhankelijke variabelen demografische factoren en psychosociale kenmerken in het onderzoek betrokken. Nagegaan is vervolgens hoe lang het duerde voordat de jongeren in de onderzoeksgroep recidiveerden. Hoewel deelname aan een alternatief programma niet van invloed is op het al dan niet recidiveren binnen de periode van 12 jaar, blijkt wel dat de snelheid van recidiveren hierdoor positief wordt beïnvloed. Jongeren die aan een programma deelnamen, recidiveren later. Bovendien blijkt dit effect groter te zijn naarmate de interventie op jeugdiger leeftijd plaatsvindt. Met literatuuropgave

12

Martin, S.L., K.B. Sigda e.a.

Family and neighborhood violence; predictors of depressive symptomatology among incarcerated youth

The prison journal, 78^e jrg., nr. 4, 1998, pp. 423-438

Onderzoek onder de algemene bevolking heeft laten zien dat blootstelling aan geweld depressieve symptomen tot gevolg kan hebben. Om vast te stellen of dit verband ook opgaat voor jeugdige delinquenten is een onderzoek verricht onder circa 200 jongeren van gemiddeld 15 jaar, die wegens delinquent gedrag op een internaat in North Carolina verbleven. Door middel van vragenlijsten is vastgesteld in hoeverre deze jongeren

getuige of slachtoffer waren geweest van geweld in de buurt of in het gezin. In de meerderheid van de gevallen bleek hiervan sprake te zijn geweest. Met behulp van een psychologische test zijn vervolgens symptomen van depressiviteit geïdentificeerd. Maar liefst 75% van de jongeren had een depressiviteitsscore in het klinische gebied van de schaal. Tenslotte werd door middel van multivariate analyses vastgesteld dat jongeren die getuige of slachtoffer waren geweest, relatief meer symptomen van depressiviteit hadden. Geweld in het gezin bleek daarbij een belangrijkere factor te zijn dan geweld in de buurt. De auteurs verbinden beleidsmatige aanbevelingen aan deze onderzoekresultaten. Zij onderstrepen de noodzaak om hoogwaardige psychotherapeutische hulp voor deze groep gedetineerde jongeren beschikbaar te stellen en deze hulp ook na het ontslag voort te zetten. Met literatuuropgave.

13

Matthews, R., J. Pitts

Rehabilitation, recidivism, and realism; evaluating violence reduction programs in prison

The prison journal, 78^e jrg., nr. 4, 1998, pp. 390-405

De vraag welke aanpak van plegers van geweldsmisdrijven het meest effectief is, houdt de gemoederen bezig. Aan beide kanten van de Atlantische oceaan is in de afgelopen periode door de politici steeds meer nadruk gelegd op een harde aanpak om jongeren te disciplineren. Deze aanpak werkt echter contra-productief. Recent is bij beleidsmakers het besef doorgedrongen dat het vruchtbaarder is om behandelingsprogramma's in penitentiaire inrichtingen te introduceren. Een behandelingsprogramma dat verondersteld wordt zeer effectief te zijn is het *Cognitive Skills Program* dat

in de tweede helft van de jaren tachtig in Canada is ontwikkeld. Dit programma vindt nu ook in het Engelse gevangeniswezen ingang. Het programma is gebaseerd op de veronderstelling dat gedrag positief kan worden beïnvloed door met behulp van training denkpatronen te veranderen. Het duurt 35 uur, verspreid over 8 tot 12 weken. De auteurs menen dat het optimisme over de effectiviteit van dit programma niet gerechtvaardigd is. De onderzoeksmethodologie waarop de positieve conclusie is gebaseerd, vertoont ernstige feilen. Het voornaamste bezwaar is dat het traditionele evaluatie-onderzoek ons weinig inzicht verschaft hoe programma's crimineel gedrag beïnvloeden. De auteurs pleiten ervoor om tussenliggende doelen van behandelingsprogramma's te meten in plaats van de uiteindelijke recidive-vermindering. Recidive, in de vorm van bijvoorbeeld hernieuwde arrestatie of veroordeling, is een onbetrouwbare indicator van later crimineel gedrag. Met literatuuropgave.

Jeugdbescherming en -delinquentie

14

Esbensen, F.A., E. Piper Deschenes

A multisite examination of youth gang membership; does gender matter? Criminology, 36^e jrg., nr. 4., 1998, pp. 799-827

In dit artikel gaan de auteurs in op de aard en mate van vrouwelijke betrokkenheid bij jeugdbendes in de Verenigde Staten. Ze stellen vast dat dit onderwerp tot dusverre onderbelicht is in het criminologische onderzoek. De auteurs wijten dit aan het wijdverspreide idee dat de vrouwelijke betrokkenheid bij jeugdbendes statistisch gezien gering is. Daarnaast leeft het idee dat als

meisjes betrokken zijn bij jeugdbendes, hun bijdrage of invloed gering is. De auteurs gaan verder in op een onderzoek naar jeugdbendes, waarin onder andere deze vooronderstellingen getoetst worden. In dit onderzoek staan de verschillen tussen jongens en meisjes voor wat betreft hun betrokkenheid en houding in relatie tot hun lidmaatschap van een jeugdbende centraal. Uit het onderzoek blijkt dat problematische gezinsomstandigheden zowel voor jongens als meisjes reden kunnen vormen om lid te worden van een jeugdbende. Wel blijkt dat factoren die te maken hebben met een negatief rolmodel, voor meisjes sterker van invloed zijn op hun betrokkenheid bij jeugdbendes in vergelijking met jongens. Voor jongens geldt dat gedragsvariabelen zoals het hebben van schuldgevoel, of de mate waarin ze gebruik maken van neutraliseringstechnieken bepalender zijn voor hun betrokkenheid bij jeugdbendes. Opmerkelijk resultaat uit het onderzoek is dat ook meisjes lid kunnen worden van een jeugdbende voor de kick. In tegenstelling tot de gangbare notie in de media, blijkt dit niet alleen voor jongens op te gaan. Tenslotte gaan de auteurs in op enkele beleidsimplicaties van hun onderzoek als het gaat om preventie van jeugdbendes. Ze stellen onder meer vast dat gezien de seksspecifieke verschillen in betrokkenheid bij jeugdbendes, het aanbeveling verdient om seksspecifieke preventieprogramma's te ontwikkelen.

15

Gardner, H.

The concept of family; perceptions of adults who were in long-term out-of-home care as children

Child welfare, 77e jrg., nr. 6, 1998, pp. 681-700

De auteur onderzoekt de percepties van 39 volwassenen (allen waren na

een lang verblijf in kinderopvanghuizen geadopteerd) op familieleden, zowel de biologische als die van het adoptiegezin. Deze AFCC-participanten, zoals de auteur hen noemt, (adults in foster care as children) werden vergeleken met 39 andere volwassenen, de AIF-participanten (adults from intact families). Het in de studie gebruikte meetinstrument richt zich op het in kaart brengen van familierelaties in termen van emotionele nabijheid of afstand. De respondent werd gevraagd figuren, die mensen vertegenwoordigen uit zijn/haar gezin, op een soort schaakbord te plaatsen. De respondent kon op deze manier bepaalde mensen opnemen of buitensluiten, dus aangeven welke mensen als familie werden beschouwd en welke niet. Vervolgens werd de respondent ondervraagd over de figuren en hun plaatsing op het bord. De auteur concludeert dat kinderen die in tehuizen worden geplaatst later als volwassenen de binding met hun biologische ouders kunnen verliezen. Zij die biologische ouders als familie beschouwden, spraken over relaties met conflicten, maar ook over liefde en genegenheid. Zij die biologische ouders niet als familie beschouwden, werden minder door hen opgezocht of meldden gevallen van misbruik. Een alarmerend onderzoeksresultaat is dat bijna twee derde van de AFCC-participanten tijdens het verblijf in het thuis een of andere vorm van mishandeling onderging en bestraffing als dit was doorverteld. Met literatuuropgave.

16

Roux J. le, C.S. Smith*Is the street child phenomenon synonymous with deviant behavior?*Adolescence, 33^e jrg., nr. 132, 1998, pp. 915-925

In dit overzichtsartikel wordt ingegaan op het fenomeen van de straatkinderen. Straatkinderen worden overal ter wereld beschouwd als outcasts, die last veroorzaken en veel delinquentie te zien geven. De auteurs suggereren dat het negatieve beeld dat deze groep omringt er toe leidt dat de straatkinderen verder worden geïsoleerd en aanzet tot antisociaal gedrag. Dit zou ook verklaren waarom hulpprogramma's speciaal gericht op deze categorie van probleemjongeren nauwelijks aanslaan. Het negatief zelfbeeld dat wordt aangewakkerd en in stand gehouden door de reacties in de samenleving zorgt er voor dat de kinderen de kans die ze krijgen aangereikt niet weten te grijpen. Met literatuuropgave.

Verslaving

17

Dugan, J.R., R.S. Everett*An experimental test of chemical dependency therapy for jail inmates*International journal of offender therapy and comparative criminology, 42^e jrg., nr. 4, 1998, pp. 360-368

Omdat wordt aangenomen dat er een sterke relatie tussen drugsgebruik en misdaad bestaat, wordt interventie op het gebied van verslaving gezien als een manier om criminaliteit terug te dringen. In het beschreven onderzoek wordt de aanname getoetst dat de behandeling van verslaafde gevangenen met cognitieve therapie de kans op recidive vermindert. Aan chemische middelen verslaafde gevangenen werden random aan een behandel- en een controle-groep toegewezen. De behandeling bestond uit 72 uur

groepstherapie verdeeld over vier weken, gebaseerd op Glasser's (1985) 'Reality Therapy'. Verslaving wordt hierbij gezien als een aangeleerd gedragspatroon dat met behulp van deconditionering, cognitieve herstructurering en het aanleren van nieuwe vaardigheden gemodificeerd kan worden. Recidive werd vastgesteld met behulp van de National Crime Information Center Interstate Identification Index-III gedurende een periode van twee jaar na de behandeling. De resultaten lieten geen significant verschil in recidive zien tussen gevangenen uit de behandel- en de controlegroep. Om meer kans op succes op te leveren zou bij de behandeling van verslaafden meer aandacht aan sociale en culturele aspecten geschonken moeten worden. Met literatuuropgave.

Slachtofferstudies

18

Borg, M.J.*Vicarious homicide victimization and support for capital punishment; a test of Black's theory of law*Criminology, 36^e jrg., nr. 4., 1998, pp. 537-567

In dit artikel bespreekt de auteur de relatie tussen slachtofferschap onder familie, vrienden of bekenden van moord en de steun voor de doodstraf van familie, vrienden of bekenden van het slachtoffer. In de regel worden vrienden en familieleden van slachtoffers beschouwd als sterke pleitbezorgers van de doodstraf. In een onderzoek naar deze relatie waarbij gebruik gemaakt werd van gegevens van een sociale survey uit 1988, bleek weliswaar dat de steun voor de doodstraf afhankelijk is van het feit of een familielid of vriend slachtoffer is van dodelijk geweld, maar dat deze relatie verschilt per ras. Zo blijkt deze relatie voor Afro-Amerikanen minder

sterk te zijn dan voor blanke Amerikanen. Dit resultaat nuanceert volgens de auteur het beeld dat pleitbezorgers van de doodstraf graag naar voren brengen, namelijk dat zij spreken uit naam van de familie en vrienden van het slachtoffer. De auteur benadrukt tenslotte dat naast ras, ook factoren als religieuze oriëntatie en sekse van invloed zijn op de mate van steun voor de doodstraf van familie of vrienden van slachtoffers van dodelijk geweld.

19

Flannery, D.J., M. Singer e.a.

Adolescent violence exposure and victimization at home; coping and psychological trauma symptoms

International review of victimology, 6^e jrg., nr. 1, 1998, pp. 29-48

Adolescenten in de leeftijd van 12 tot 17 jaar krijgen veelvuldig te maken met ernstige vormen van geweld binnen de gezinssituatie. Dit kan resulteren in verschillende psychische- en/of gedragsproblemen. Hier onderzoekt men de relatie tussen het blootgesteld worden aan geweld binnen het gezin en er slachtoffer van zijn, met de overlevingsstrategieën van adolescenten, hun symptomen van psychisch trauma en zelf gemeld gewelddadig gedrag. De gegevens zijn afkomstig van een steekproef van 3734 Amerikaanse jongvolwassenen uit de schooljaren negen tot twaalf. Het blijkt dat zowel jongens als meisjes thuis veelvuldig werden geconfronteerd met geweld (fysiek, emotioneel misbruikt of verwaarloosd) en er ook zelf slachtoffer van waren. Dit kon in verband worden gebracht met veranderingen en aanpassingen in gedrag door de betreffende jongeren (bijvoorbeeld vaker naar de kerk gaan) en meer negatieve strategieën, zoals alcohol- of drugsgebruik. Jongeren die thuis minder vaak te maken hadden met gewelddadig gedrag vermelden

deze gedragsaanpassingen ook minder. Ook werden er psychische gevolgen geconstateerd bij zowel jongens als meisjes die thuis veel met geweld werden geconfronteerd (woede, depressie en post-traumatische stress-stoornissen). De gemiddelde scores voor eigen gewelddadig gedrag lag bij jongens uit de risicogroep twee keer en bij de meisjes drie keer zo hoog als bij de jongeren die met minder huiselijk geweld te maken hadden. Zoals verwacht hanteerden meisjes meer geïnternaliseerde- en jongens meer tussenmenselijke- en jongens meer instrumentele strategieën. Met literatuuropgave.

20

Gill, M.

The victimisation of business; indicators of risk and the direction of future research

International review of victimology, 6^e jrg., nr. 1, 1998, pp. 17-28

De auteur bespreekt de resultaten van een onderzoek onder 2618 Britse ondernemingen, dat was uitgevoerd om beter zicht te krijgen op de mate waarin zij slachtoffer zijn geworden van criminaliteit. Hoewel de responsegraad van het onderzoek zeer laag was (2618=9.7%), vindt hij het een waardevol onderzoek omdat er zeer weinig bekend is over dit onderwerp. Meer dan de helft van de bedrijven was ooit in de afgelopen twaalf maanden gevictimiseerd, waarbij het vooral ging om inbraak, maar ook - hoewel in mindere mate - om diefstal en vandalisme. De kleinste bedrijven hadden disproportioneel te lijden onder criminaliteit. Wat sectoren betreft springen de detailhandel en de transportbedrijven eruit als meest gevictimiseerde economische activiteiten. In de agrarische sector kwam relatief vaak brandstichting voor. De auteur is van mening dat nader

onderzoek veel gericht zal moeten zijn: hoe, waar en waarom is criminaliteit geconcentreerd op enkele bedrijven die al eerder werden gevictimiseerd? Ook is er veel te winnen met internationaal vergelijkend onderzoek.

Met literaturopgave.

21

Mustaine, E.E., R. Tewksbury

Predicting risks of larceny theft victimization; a routine activity analysis using refined lifestyle measures
Criminology, 36e jrg., nr. 4, 1998, pp. 829-857

Kenmerkend voor de 'routine activiteiten theorie' is dat het de aandacht richt op de invloed van vooral levensstijl, dagelijkse bezigheden en demografische kenmerken op de kans op victimisatie. Veelal gebruiken onderzoekers indirecte operationalisering van de betreffende variabelen, een onderzoeksplan die de auteurs afwijzen. Zij hanteren specifieke kenmerken van de manier van leven van de onderzoeksgroep, 1513 studenten van diverse Amerikaanse universiteiten. Nagegaan werd hoe vaak, onder welke omstandigheden welke studenten bestolen werden van ofwel een item met een waarde van minder dan 50 dollar, ofwel een item van meer dan 50 dollar. De vragenlijst bestond uit 95 vragen waarvan de antwoorden werden bewerkt met de logistische regressie methode. De onderzoeksresultaten wat betreft eerst genoemde categorie items: regel-overtredende studenten (die zelf wel eens marihuana roken of die anderen eens hebben bedreigd met een wapen), lopen vaker kans bestolen te worden. De verklaring van de auteurs is dat slachtoffers die zelf regels overtreden anderen kennen die ook regels overtreden, dus potentiële daders. Victimisatie is ook relatief

groot bij studenten die vaak uit eten gaan, in een criminele buurt wonen, vrouw zijn, blank zijn, en buiten wonen. Victimisatie is relatief klein bij studenten die vaak basketballen en tennissen en die zelfbeschermende maatregelen hebben getroffen. De onderzoeksresultaten wat betreft de tweede categorie items zijn gelijklopend. Waar je bent, wat je daar doet en hoe je jezelf beschermt, zijn volgens de auteurs de meest relevante aspecten van victimisatie. Met literaturopgave.

Preventie van criminaliteit

22

Bosworth, K., D. Espelage e.a.

A computer-based violence prevention intervention for young adolescents; pilot study

Adolescence, 33e jrg., nr. 132, 1998, pp. 785-795

Geweld onder jongeren is een serieus probleem. Jongeren lopen steeds meer risico om als slachtoffer, getuige of dader aan geweld blootgesteld te worden. In het artikel wordt de ontwikkeling en het testen van een computergestuurd geweldpreventieprogramma beschreven. Dit Smart Talk computerprogramma richt zich op het leren hanteren van woede, het verschaffen van inzichten en het aanleren van oplossingsstrategieën door middel van spellen, interactieve interviews, strips en animaties. Verondersteld werd dat het gebruik van het computerprogramma leidt tot een groter repertoire niet-gewelddadige strategieën, meer zelfinzicht, meer vertrouwen in het vermogen om niet-gewelddadige strategieën toe te passen, een toename in de intentie om niet-gewelddadige strategieën toe te passen, een vermindering van gewelddadig gedrag en een toename van pro sociaal gedrag. Een pilot studie

onder 81 leerlingen bevestigde vrijwel alle veronderstellingen. Met uitzondering van een toename in het vertrouwen om niet-gewelddadige strategieën te gebruiken waren alle uitkomsten positief. Het programma werd zowel door jongens als door meisjes gewaardeerd en het gebruik verhoogt kennis en toepassing van prosociaal gedrag. Momenteel wordt verder onderzoek verricht naar de kenmerken van jongeren waarvoor deze vorm van interventie het meest geschikt is. Met literatuuropgave.

23

Durlak, J.A.

Common risk and protective factors in succesful prevention programs

American journal of orthopsychiatry, 168^e jrg., 1998, pp. 513-520

In dit artikel geeft de auteur een overzicht van een groot aantal onderzoeken die op basis van succesvolle preventieprogramma's zowel risicofactoren als protectieve factoren vastgesteld hebben. De auteur bespreekt de relatie tussen deze factoren, waarbij benadrukt wordt dat een vermindering van risicofactoren niet automatisch betekent dat de protectieve of beschermende factoren toenemen. Zo betekent bijvoorbeeld een verminderde ouderlijke punitiviteit (een risicofactor) niet per definitie dat de ouderlijke warmte (een protectieve factor) toeneemt. Op grond van een analyse van risicofactoren en protectieve factoren kan worden vastgesteld dat beide factoren convergeren en hun invloed uitoefenen binnen verschillende leefdomeinen. Tenslotte pleit de auteur voor nader onderzoek naar de relatie tussen risico- en preventieve factoren en hun invloed binnen verschillende leefdomeinen. Dit is van

belang voor de ontwikkeling en evaluatie van effectieve multidisciplinaire interventie-programma's.

Onderstaande publicaties kunnen te leen worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, Den Haag, tel.: 070-3 70 65 54 [5]3.

Boutellier, H.

Crime and morality; the significance of criminal justice on post-modern culture
Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers, 2000

Findlay, M.

The globalisation of crime; understanding transnational relationships in context
Cambridge, Cambridge University Press, 1999

Gunther Moor, L., K. van der Vijver (red.)

Het gezag van de politie
Dordrecht, Stichting maatschappij, veiligheid en politie, 2000

Hodgins, S., R. Müller-Isberner (red.)

Violence, crime and mentally disordered offenders; concepts and methods for effective treatment and prevention
Chichester, Wiley & Sons, 2000

Hood, R., S. Shute e.a.

The parole system at work; a study of risk based decision-making
London, Home Office, Research, Development and Statistics Directorate (RDS), 2000 Home Office Research Studies (202)

Koekoek, A., P. Zoontjens e.a.

Bescherming van grondrechten in het digitale tijdperk; een rechtsvergelijkend onderzoek naar informatie- en communicatievrijheid en privacy in Zweden, Duitsland, Frankrijk, België, de Verenigde Staten en Canada; eindrapport

Tilburg, KU Brabant, Schoordijk Instituut, 2000

Kool, R.S.B.

De strafwaardigheid van seksueel misbruik; sexual abuse of minors as a crime.

Rotterdam, Gouda Quint, 1999 (diss.)

Lamp, R.

Misdaadvermogen en het internationaal strafrecht; de internationale samenwerking door Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba inzake de bestrijding van het witwassen en de confiscatie van wederrechtelijk verkregen voordeel
Deventer, Gouda Quint, 2000 (diss.)

Malsch, M., J.F. Nijboer (red.)

Complex cases; perspectives on the Netherlands criminal justice system
Amsterdam, Thela Thesis, 1999

Marshall, W.L., D. Anderson e.a.

Cognitive behavioural treatment of sexual offenders
Chichester, Wiley, 1999

Mol, G.D., P.J.M. Verschuren e.a.

Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting; een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught
Nijmegen, KU Nijmegen, 2000

Muller, E.R., U. Rosenthal e.a.

Audit II; organisatie EK 2000
Den Haag, COT Universiteit Leiden, 2000

Net, C.B. van der

Grenzen stellen op het Internet; aansprakelijkheid van Internet-providers en rechtsmacht
Deventer, Gouda Quint, 2000 (diss.)

Porta, D. della, A. Vannucci

Corrupt exchanges; actors, resources, and mechanisms of political corruption
New York, Aldine de Gruyter, 1999

Spapens, A.C., I. Tilburg

Bemiddeling tussen dader en slachtoffer; bemiddelingsvormen voor, tijdens en na het strafproces
Den Haag, Ministerie van Justitie, DPJS; IVP, 2000

Tak, P. (red.)

Heimelijke opsporing in de Europese Unie

Antwerpen/Groningen, Intersentia rechtswetenschappen, 2000

Vrught, D.F.R. de

Psychisch gestoorde in detentie; kenmerken van de groep psychisch gestoorde gedetineerden die bekend zijn bij de psycholoog in de inrichting
Den Haag, Ministerie van Justitie; Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), 2000

Waard, J. de, F. van Dijk

Legal infrastructure of the Netherlands in international perspective; crime control

Den Haag, Ministerie van Justitie, DAJS, 2000

Zee, S. van der, N. van de Ven

Via de bank naar de bajes; een onderzoek naar overvallers en de overvalbestrijding

Den Haag, Elsevier, 1999

Zeegers, N.

Dwang en vrijwilligheid in heteroseksuele relaties; de politieke strijd over verkrachting in het strafrecht 1975-1995.

Amsterdam, Thela Thesis, 1999 (diss.)

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC wordt een beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het ministerie van Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt.

De rapporten in de reeks Onderzoek en Beleid (O&B) zijn tot en met nr. 161 uitgegeven door Gouda Quint BV en zijn voor belangstellenden, die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij

Gouda Quint BV, postbus 23, 7400 GA Deventer, telefoon: 0570-63 31 55. Een complete lijst van de WODC-rapporten is te verkrijgen bij het WODC (tel.: 070-3 70 65 54) en te vinden op de WODC-Internetsite (www.minjust.nl/wodc). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de in 1998, 1999 en 2000 verschenen rapporten.

Onderzoek en Beleid**Boendermaker, L.**

Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na hun vertrek uit een justitiële behandelinrichting
1998, O&B nr. 167

Leuw, Ed.

Instream en capaciteit in de tbs-sector; geregistreerde gegevens en izzichten van deskundigen
1998, O&B nr. 168

Mertens, N.M., M. Grapendaal en B.J.W. Docter-Schamhardt

Meisjescriminaliteit in Nederland
1998, O&B nr. 169

Nelen, J.M., V. Sabee

Het vermogen te ontnemen; evaluatie van de ontnemingswetgeving - eindrapport
1998, O&B nr. 170

Eshuis, R.J.J.

Een kwestie van tijd; onderzoek naar de doorlooptijden in handelszaken
1998, O&B nr. 171

Wetten, J.W., N. Dijkhoff en F. Heide

De positie van vrouwen in de asielprocedure
1999, O&B nr. 172

Kleemans, E.R., E.A.I.M. van den Berg, H.G. van de Bunt m.m.v. M. Brouwers, R.F. Kouwenberg, G. Paulides

Georganiseerde criminaliteit in Nederland; rapportage op basis van de WODC-monitor
1999, O&B nr. 173

Bol, M.W., G.J. Terlouw, L. Blees en C. Verwers

Jong en gewelddadig; ontwikkeling en achtergronden van de gewelds-criminaliteit onder jeugdigen

1999, O&B nr. 174

Klijn, A., J. van der Schaaf, G. Paulides

De rechtsbijstandsubsidie herzien; een evaluatie van de toegangsregeling in de Wet op de rechtsbijstand

1999, O&B nr. 175

Tak, Peter J.P.

The Dutch criminal Justice System; Organisation and Operation

1999, O&B nr. 176

Kruissink, M., A.M. van Hoorn,

J.L.M. Boek m.m.v. E.M.Th.

Beenackers, M.G.J. Kockelkoren,

P.A.M. Verrest, G. Paulides

Infiltratie in het recht en in de praktijk

1999, O&B nr. 177

Vinne, H. van der

Geweld in vermogensdelicten; een dieptestudie op basis van de WODC-Strafrechtsmonitor

1999, O&B nr. 178

Gilhuis, P.C., E.F. ten Heuvelhof,

H.G. van de Bunt, W. Huisman, M.

Lokin, J.W. Reintjes, R.J.M. van den

Bogert, A. de Lange en C.C.J.H.

Bijleveld

De effecten van klassieke en alternatieve reguleringsinstrumenten in milieuhandhaving

1999, O&B nr. 179

Schreuders, M.M., F.W.M. Huls,

W.M. Garnier en K.E. Swierstra

(red.); C.C.J.H. Bijleveld (WODC),

P.P.J. Groen (WODC), F. Heide

(WODC), W. van der Heide

(WODC), R.F. Meijer (WODC), P.R.

Smit (WODC), H.W.J.M. Huys

(CBS) en C.S. Wang (CBS)

Criminaliteit en rechtshandhaving 1999;

ontwikkelingen en samenhangen

1999, O&B nr. 180

Steinmann, P.L.M., F.P. van Tulder en W. van der Heide

Prognose van de sanctiecapaciteit 1999-2003

1999, O&B nr. 181

Leuw, Ed. m.m.v. M. Brouwers en J. Smit

Recidive na de tbs; patronen, trends en processen en de inschatting van gevaar

1999, O&B nr. 182

Heiden-Attema, N. van der, M.W. Bol

Moeilijke jeugd; risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren

2000, O&B 183

Onderzoeksnotities

Baas, N.J.

Stalking; slachtoffers, daders en maatregelen tegen deze vorm van belagen

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 1998

Kruissink, M., C. Verwers, N.

Dijkhoff

Organisatie van de recherchefunctie; een inventarisatie in de 25 politie-korpsen

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 1998

Beijers, W.M.E.H., A. Klijn, J. van der Schaaf, G. Paulides

Twee halen, ...; over de prijs van meervoudig beroep op gesubsidieerde rechtsbijstand

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 1998

Baas, N.J.

Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV); een literatuurverkenning naar voor de SOV relevante ervaringen met onvrijwillig geplaatste justitiabele verslaafden in binnen- en buitenland

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 4, 1998

Laan, P.H. van der, A.A.M. Essers, G.L.A.M. Huijbregts en E.C. Spaans

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1996; een tussentijds verslag

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 5, 1998

Beenackers, E.M.Th.

Bijzondere verhoormethoden; een literatuurverkenning

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 6, 1998

Luykx, F., M. Grapendaal

Justitie in de buurt; een evaluatie van vier experimenten

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 1999

Wartna, B.S.J.

Recidive-onderzoek in Nederland; een overzicht van Nederlands onderzoek naar hernieuwd crimineel gedrag

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 1999

Baas, N.J. en E. Niemeijer

Kwaliteitssystemen voor de rechtsprekende macht; een internationale verkenning

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 1999

Passas, N.

Informal value transfer systems and criminal organizations; a study into so-called underground banking networks

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 4, 1999

Wartna, B.J.S., W.M.E.H. Beijers en A.A.M. Essers

Ontkennende en bekende verdachten; over de proceshouding van verdachten van strafzaken tijdens het politieverhoor

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 5, 1999

Aron, U., F. Heide

Bandopname van het nader gehoor

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 6, 1999

Etman, O., J. Korpel

Eén jaar 'Koppelingswet' in de praktijk; tussenrapportage over de implementatie en het eerste uitvoeringsjaar

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 7, 1999

Beenackers, E.Th.M.

Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toesingskader; een literatuurstudie

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 2000

Bijleveld, C., A. Taselaar

Motieven van asielzoekers om naar Nederland te komen; verslag van een expert meeting

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 2000

Verrest, P.A.M.

De sturing en controle van de politie in het Franse en Nederlandse vooronderzoek in strafzaken

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 2000

Eshuis, R.J.J., M.N. van Es

Werklast versnelling handelszaken

WODC, Onderzoeksnotities nr. 4, 2000

Meijer, B.G.

Cameratoezicht in het publieke domein in EU-landen

WODC, Onderzoeksnotities nr. 5, 2000

Breugel, A.M.M. van, L. Boendermaker

Eisen in jeugdzaken; een inventarisatie van meningen over de 'requireerrichtlijn in kindzaken'

WODC, Onderzoeksnotities nr. 6, 2000

Heiden-Attema, N. van der, B.S.J. Wartna

Recidive na een verblijf in een JBI; een vervolgstudie naar de geregistreerde criminaliteit onder jongeren die werden opgenomen in een justitiële behandel-inrichting

WODC, Onderzoeksnotities nr. 7, 2000

Baas, N.J.

Rekrutering en (permanente) educatie van de zittende magistratuur in vijf landen; een internationale verkenning

WODC, Onderzoeksnotities nr. , 2000

Auteursrecht voorbehouden.
Behoudens uitzondering door de
Wet gesteld, mag zonder schriftelijke
toestemming van de rechthebbende(n)
op het auteursrecht c.q. de uitgever van
deze uitgave, door de rechthebbende(n)
gemachtigd namens hem (hen) op te treden,
niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van
druk, fotokopie, microfilm of anderszins,
hetgeen ook van toepassing is op de gehele
of gedeeltelijke bewerking. Het verlenen
van toestemming tot publicatie in dit
tijdschrift houdt in:

1. dat de auteur de uitgever machtigt om de door derden verschuldigde vergoeding voor kopiëren conform artikel 17, lid 2, Auteurswet 1912 en het KB van 20 juni 1974, Staatsblad 351 ex artikel 16B 1912 te doen geldend maken door en overeenkomstig de statuten en reglementen van de Stichting Repprecht te Amsterdam.
2. dat de auteur de Uitgever machtigt om zijn rechten ex artikel 16 sub A ten vierde Auteurswet 1912 (bloemlezingen) geldend te maken volgens dezelfde beginselen als die van de Stichting Repprecht. Een en ander behoudens uitdrukkelijk voorbehoud zijdens de auteur.